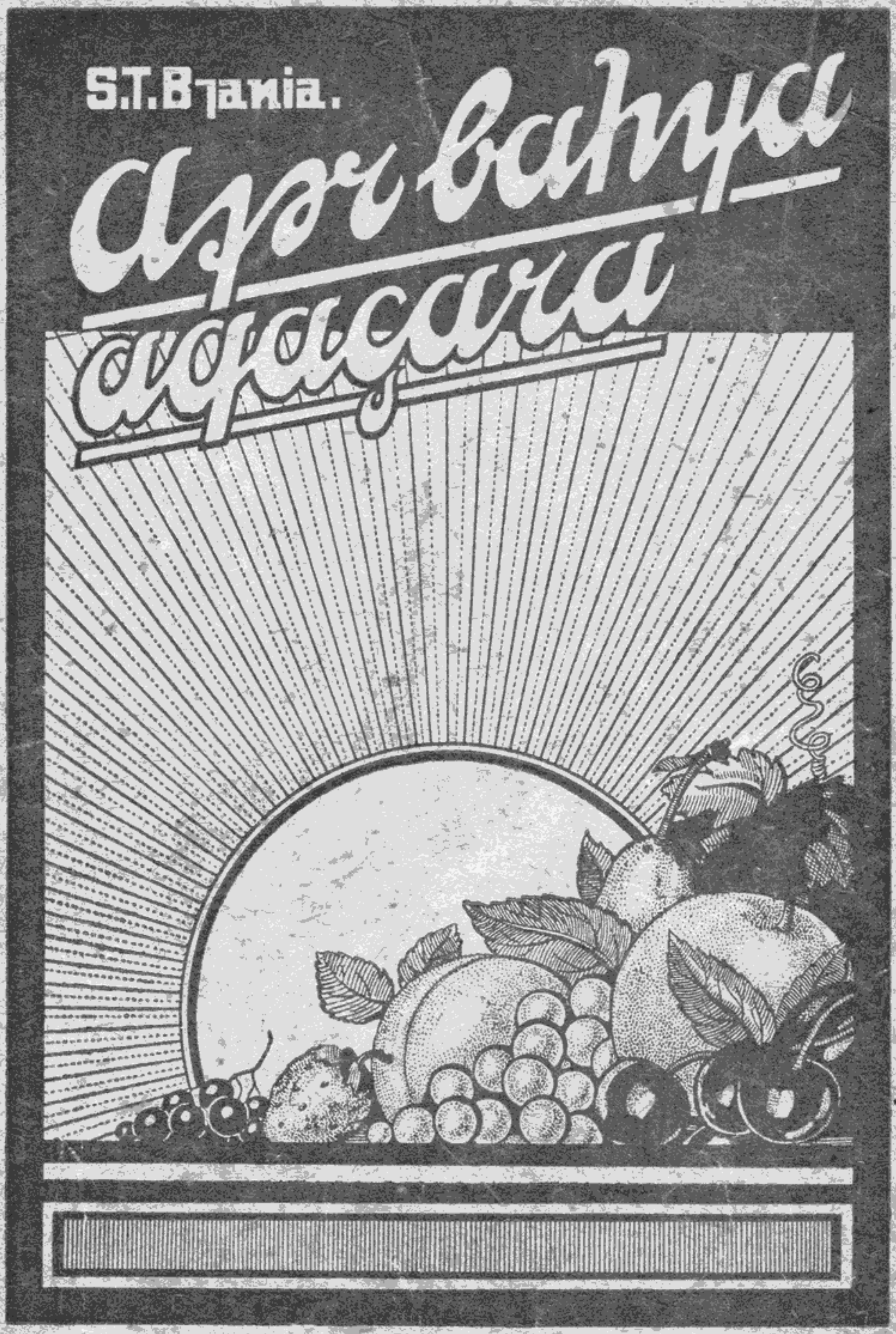
S.T.Bramia.
Apr bahya
agaçara

Издано по заказу ВЦК Новотюрского алфавита.
1930 — СУХУМ.

S. T. Bʒania—С. Т. Бжаниа.

Aɬər bahɥa aqaçara

Abri aʃɑuə iaçanakueiţ: Anəʃ azərxiara. Açla eiţahaʃa. Abahɥa qaçaʃa. — Abahɥa nəqugaʃa. — Açla ɥmazara.—Axuʃʁra uħa agıərtgıə.

Aɬquə aʒei, asaxıakuei qaiçeiţ
axudoznik Lunevskıi

1930 ş. Apsħənttəɬ itnaɬţ Aqua-Сухум

Госуд. Типо-Литография ВСНХ им. Ленина
Зак. № 4885. Тираж 2000. Главлит № 84.

S. Ҭ. Bɣania „Aɬər bahɥa aqaçara“-ħa xəs iamanə atəɣrazən iiyəz aɬquə anaɲyəmta iaħauaz zləeiləskӷaaz ala isħarcə ikunaganə izbaueiҭ: uəi eipş aɬquə mya kuçaga atəɣra anaalara akӷum, xəmpada zda hxuartam şakӷuə. Abri eipş aɬquə myakuçaga atəçra açayɣa rzən eipş, iara ubas uəi mou anxaɣa çara zmaɜamʯqıa rzəngıə aɬquə pxıarta-yənkua rҿə azeipş pxıara axıapfərgoua abri aɬquə aɬər bahɥa Apsnə aynuəçqa huəskua rapxıa igəlou kuɲagala afakurgəlafei, amyapgafei rzən irəxuaueiҭ.

Agronomҳ çara-laşara anətbaamxa ҧayra ftəxrazaait, anxaɣa rənxara aiɵıɣra azən akӷuzaaiҭ rtəɜɬa iagıħaɣəm, axəeiҧakӷra (aekӷonomia) pqarada anxayra aiɵıɣra zalşouam, ari Apsnə kӷuliʯuərala pxıa cara aqnə pərxagas iazəqalaueiҭ. Aiharakӷ dnəḥalara ataɣəuɲ akət-nxaraɣ ɬqukua rtəçra, iara ubasʯqıa S. Ҭ. Bɣania iyəmta apsəɬala iqou. Agıəiraxıɣəi xutakӷ ajlar eildərgaraɣə iqalaueiҭ rxə iadərxuaşa aliҭeraʯuəra roueiҭ, Apsnə akӷuəmkua agıərt aħəntkarraҧə itəçua aɬqukua (akərtkua rzən Kərtɣəlan, aurəskua rzən USFSR aҧə, aermankua rzən Ermanɣəlan ubas agıərtgıə), apsaɣa açara-adərra rour alşaueiҭ Apsnə apsəɬala itəçua macara aɬqukua rliҭeraʯuəra fatala zaʯəkӷ, iara ubri auəs aqnəɣ ala aiharaɜakӷ farda pnaqaueiҭ, xuarta dəunə iqouɲ S. Ҭ. Bɣania iyəmta, nas uəi adagıə iarbanzaalagı apsəɬala iyəu abroşiurakua.

S. Ҭ. Bɣania iɬquə bzianə ifakurgəlouɲ, Apsnɣəla ianaalaraɣə iqaçouɲ, aqaçara aan aɬər aaɜaraɣ liҭeraʯuəra ҧəcɜa ixərxuouɲ, ubri aqnəɣ ialşoiҭ irədgalazarcə rcagas-rukӷovodsʯvas aʯexnikӷumkuei, akӷolxoz r‘ҧar şkӷolakuei, apxıarta-yənkuei, nasgıə aɬər aaɜara azərhara-arҧiara azə apsua ɟlara rҿə pxıaɣəsxərxuagas.

Apsnəɣəi Ak/N. Abnei r‘pəɬarta sʯancia a‘direkʯor,
nasgıə ɲrofessor Xersonɣəi Ak/N Insʯiʯuʯ
aqnəɣii Ҭ. Kvaracxelia.

Aq. Aqua—Apsnə.
1/vı—29 ş.

Apxıaҧi aja.

„Hara ihamazarouɲ aɬqukua irənnə: Abas eitaha, abas inəquga iaaʒa, abas aiaſɋikˌ itaça, abas inag“. N. LAKˌOBA.

(Apsnə a-9’ҧi aɲarʈkˌonferencia aҧə).

Abahɋa qaçaſa, abzazaſa uĥa rəҧkua znəu agıərt amilatkua iynə irəmouəiʈtei kˌər zəkıəşəkusa aaçueiʈ. Apsnə, apsuaa rzə apsəʈala makˌıa egıə ynə ihamaməzt. Izban, izəqaməz exıa ojraanʒa apsəʈala iynə abahɋa ʈqukua? Izban akˌuzar ari aҧə ayra mariam; abahɋa aqaçaſa abzazaſa uĥa udəruazarouɲ ɲrakˌʈikˌaləei ʈeorialəei daara ibzianə, nasgıə ayra · uazqazazarouɲ, uəsqan auɲ ianuəzyəşa, iuyəzgıə oyə dapxıaraҧa jlarə akˌə irəxuartaxoua ianəqalaşa.

Apsnə asoveʈ mɋə aane a-xuəşəkusa rzouɲ apsua agronomʒa uĥa abahɋaҧ zdəruaz anəqala, uaanʒa abahɋaҧ zĥouaz ʈquəkˌ zhamamzei, ihamandaz hguaxuʒargıə oy dhamaməzʈ iahzəzyuadaz. Ojə apsua agronomʒa, abahɋa qaçaʒa uĥa iaaiçagəlaz, Ttarnaxəs uəi iakunagoua işataxxaşa ala aliʈeraʈura uəs rxaҧə iaaganə aqanxayəjlar uəi azə iguamçua iqarçarəm; dousə irəlşoua ala, rqajlar şaqa eiçaxou guatanə uaxgıə-ҧəngıə ҧamyuaxu qamçakˌua ialagaşʈ xaz-xazə dousə dara zəzkˌkuou rqənҧ anxarançəra abahɋa qaçaſa, abzazaſa uĥa aʈqukua rəyra rtəɋra.

Apsnə ahauei adgıələi azlabeiou azlabziou ala, nxayəjlar abahɋaҧ iakunagoua adərra aliʈeraʈura, alaxʈra ojraanʒa irəmazar akˌuən azeiçaxarakˌ rəmamkˌua, axa uəi eipş akˌulıʈuəraҧ makˌıa ckıa izəmneic.

Ubartkua rqənҧ rapxıaʒa iguaoınə naɲə asərkˌəiʈ abri sqabaa xuʈə „Aʈər bahɋa aqaçara“-ĥa xəs iatanə,

əqajlar akᴤə irəxuaɲ-ħa. Abri apxıaʒaʯi sqabaa xuɥə agıagəmħaɬqıa səzħouam, iagkuou qalar qalaşţ, axa uəi azə məcxuə oyə guəboɪan-dəukᴤ sitaɲ-ħa səqam.

Abahɥa qaçaʃa, abzazaʃa atourəx agıərt amilatkua, xəxı isħan eipş kᴤər zəkıə şəkusa ç'ueiţ iaɸəuəiɬtei, axa uərtgıə makᴤıa exıa ojraanʒa iʃakuərgəlaɬqıanə irəmam; znəkᴤ aʐə akᴤə iyər nas abri 5-6-10-nʯ rqənʒa eitatəɬua irɸeiua irəmanə iavouɲ.—Abri səʈquə iapxıoua rqənʯ daaraʒa aguəoɪra səmouɲ, məcxuə qəʃaragıə rəstoiţ iagəu iabzou uħa rqənʯ adərra sərtaɲħa, ari naxəsʯi sqabaa eioɪıxaracə.

Abri anəzyuaz liţeraţuras acxəraarazə sxə iasərxueiţ ɲrofessor Ţ. Ķ. Ķvaracxıelia, ɲroʃ. M. V. Rəiţov, agr. V. P. Ekᴤimov, agr. S. D. Ɽuɲkᴤo uħa r-liţeraţura ɬqukua. Xəla qəʃara istoiţ iaha cxəraara axıs. aqənʯ Ţ. Ķ. Ķvaracxelia.

Iaxuapşnə irədərkᴤəlţ 1927 ş. noiabr mzazə abri sqabaa xuɥə Apsua bəzʈei aps. liţeraţurei r-Akᴤademia aqənʯ akᴤomisia ialəxəz ay. ay.: Akᴤademia axanʯayə D. I. Gulia, agronom Gr. Dolbaia, agr. D. Hakba, abahɥa q.-sadovod M. Amaan.

S. T. Bɬania.

25 ianvar 1930 ş.
Ak. Aqua.

Kunagala aʃər çla şeitahaɣəu.

„Bɪənɣə iɬanə, znəķ ipqa".
Jlarə irɦamtouɪn.

Abri ajlar rɦamta, aʃər çlakua işərnaaloua eipş, daɸakˌə izanaalouam. Uəs mo, auəs naɲarkˌrazə, auəs bziaxaracə uəzlagoua bɪənɣə reihagıə „iɬaɣəuɪn".—Zegıə rapxıa ıɜbɣəuɪn abartkua: iarban ʃər sorţəu ianaaloua abahɥa qauçaracə uguə iaxıaanagoua anəʃ aɸə: ipşaaɣəuɪn, ialəxɣəuɪn asorţkua ireioıəu asorţ, mamzargıə ianaaloua aitaharta bzia, ialəpşaaɣəuɪn abahɥa ianaaloua atəp, iazəqaçaɣəuɪn anəʃ daara bzia, açla aɸalarei azharei məcxuə ibziaxaracə.

Açlakua eitahaɣəuɪn, işakˌuxalakˌı-ɦa akˌuəmkˌua, daaraɜa iazlabziaxaşa adərrala, açəxuɣanə aʃər çlakua rəmɥala iqazçoua rqabaa məɜracə, nas irtaxəuɪn axəlapşra, anəqugara bzia.

Abart ajakua zegıə xaz-xazə izəzkˌkuou rzəɦan məcxuə imaɣaxuəɪn, ianrəgxagıə akˌgıə iapsaxom.

Ari eipş aɸə, aqabaa məɜracə, iataxəuɪn auəs adərra, ckıa ari aɣə auəs zzəmdərua, imçaakˌua iqazçoua anxaʃa, abahɥa qaçaʃa məcxuə xara izcouam, irʃəpxastaxoiţ, xara imgakˌua aguəryadəu rnatoiţ. Nasgıə mdərşaku iazəmxuəckˌua kəta qaçaſa ala işakuxalakˌıɦa abahɥa qazçoua, qarakˌ-yəqarakˌ iakuɬanə aẓə iɣə bziaxargıə agıərt reiharayəkˌ azaral rnatoiţ, amala axarq akuqarçoiţ aamta dərɜueiţ.

Abas xəxı işaɦoua eipş azaləmdarakua qamlaracə, abahɥa qazçaracə ztaxəu, irtaxəuɪn irəmazaracə abahɥa şəqaçaɣəu znəu arçaga ɬquə, anxayə, anxaſa zdərua, ari eipş

arçaga ĵquə danapxıalagı, aɲrakʦikˌa xuəɥə imou acər-xəraanə iqabaa mərɜkˌua ixə iairxuoiʦ. Axa eitasĥoiʦ, akˌə, anəĵ aƫə ckıa izzəmdərua, anəĵ ianaaloua aĵər xkˌə-asorʦ anakuəmĵalagı egıa rçaga ĵquə umazargıə eiʔagouɲ. Ubri aqənƫ məcxuə daaraɜa azxuəcra-axüapşra ataxəuɲ abahɥa qaçara naɲə anauərkˌua aamtazə, aɾa auəskua zegıə irəckˌəuɲ aitahara, uəi daara uəs uadayəuɲ, uəs eilapouɲ. Iqaloiʦ ubri eipş ala: yeiguəlaʃakˌ rədgıəlkua eidnə eipşnə, ialşoiʦ rbahɥakua ubas rəxıər, rəuakˌə bzia-nə izƫəu dakuguərоɱoua iqalaracə, agıəi aguəla iƫə xuar-tamxar. As iəqaloua auəs zəxqıozei?—Zƫə bziaxaz, ibzi-anə işakunagor eiteihaiʦ dackˌlapşnə işakˌuxalakˌıĥa akˌu-əmkˌua, agıəi aguəla zƫə ɸeimxaz işakˌuxalakˌıĥa eilajjanə dackˌlampşəkˌua eiteihaiʦ.

Abahɥa ɥaçara başa uəs maɥnə iqam, ubri aqənƫ iataxəuɲ daara məcxuə uəxşəy azəſtnə, uxaɸə iaaganə auəs azəuuracə, mamzar ħarakˌ ataxəmkˌua uqabaa arɜu-eiʦ. ſoukˌə urəzxuəcər uəs rħoua uaĥaueiʦ: „iataxəuzei abahɥa aqaçara, inəçouərkˌıakˌıar iqamloi?“ Mamou, uəs imariam. Iataxəuɲ iamazaracə: ahauei anəĵəi, axşəy bzia, aɲrakˌʦikˌa, aqaçara dərra, nasgıə çabərg-dərrala „azneira“.

Abartkua abra xəxı iazlaĥoua ala auəskua zegıə eikuərĵanə iqazçaz—iqaiçeiʦ abahɥa, qabaa məcxuə mba-ɜakˌua cxa-gıamala dnəqunagoiʦ, iĥəntkaraagıə drəxuar-taxoiʦ.

Avʦor.

Anxayə inxara-nçəraҧə aɬər bahԛa zəzkԛəu.

Apsnə aqıaqıara dəuɜɜakua rԛə, mamzargıə axuə-ҧaqıara pşɜa dəukua amra aguakıɦa iaxıərҧasua uɦa urəxuapşər iɟəɦ-ɟəɦɜa ɬər-çlakԛ şamaxamzar qara igəlanə iubaɜom. Apsnə amrei, ahauei adgıəlәi urəxɟajozar eiomıəu daҧaqara dgıəlkԛ ubaɜarəm.

Nas ihaxızei? Izəqahaɦhçozei aɬər-bahԛakua rcəmxuras axkԛaarakua rԛə aɬər çlakua eitahhar eiommi? Ega sɦargıə makԛıa, exıa ojraanɜa, akıar zlou, abahԛa qaçara jlarə zxaҧə iaarəmgac; ſoukԛə abahԛa ubas axərɦaaueiţ „Abahԛa, uəi ҧərbagouɲ anxaraҧə“-ɦa. Abri abas iaxıaxɟajoua, iaxıaxuapşua aqənҧ, nasgıə abahԛa zəpsou axıərzəmdərua,—ąҧə zdərua anxaɟa axıəqam, auezdkua rԛə agronomɟa aspecialisţkua axımaԛəu azouɲ aɬər zəqam izmaԛəu; aɬər deilahargıə iouam kalakıkԛ aqnə dəmcakԛua; akəta iannarəmga tiҧəs akalakı aҧə, nas ɦara ataxəuma axu ɟgıaxoiţ, akalakıgıə iaɟmaԛxoiţ.

Apsnə adgıəl azlabziou ala, anxayə aɬər dazəguəſua (aɬər axıəimam aqənҧ) dqalar açkԛəs xəşəkusa dtakԛazar iaha eiomıəuɲ iara izə. Izban ixıəzei? Inaɲnə iſaɲnə eibga, adgıəl bzia iara dannə, nas izimamzei, atiҧə imouərgıə, izxara aɬər? Uəs mou dəznəu adgıəl bzia aləpxala imazarouɲ dəzxaɬalaşa atiҧgıə.

Apsnə anxaɟa (eiharakԛ apsaɟa) zaqa rtaxəu adgıəl zmou aɬər rəɟmaԛɜouɲ; agıərt amilatkua, mamzargıə hakalakıkua rԛə dgıəl ҧaçakԛ zmakuougıə irəmouɲ rəzxara aɬər, uəs mou ianaarxaɬalouagıə irtiueiţ.

Apsnə aɬər ubri aqara imaԛəuɲ,—ɦara hɬər hazxom aqənҧ iaagoiţ aҧəm-ҧəlakua raxıənҧ iaaxuanə; uərtgıə

aɬəraz haşmaɥəz rban, rɬər baaj azə axu valiuţala—milionla ihalɬhanə irgoiţ. Eiharak iaagozei hara uərt raxıənᵽ ɬərəs? laagoiţ: alimon, aɲaţərkal, azetən ubas içagıgıə. Apsnə adgıələi ahauei məcxuə ibziouɲ, ubri aqənᵽ ilouçalakı qalʊiţ, nas izəqahamçarəzei, haaſara azəɬhan hafeida dəu aᵽəm milatkua izrahtauazei, hxə haxuarouɲ akumzar.

Anxayə inxaraᵩə abahɥa qaçara, akalakı aqən eipş, məcxuə xarq dəu ataxəm, izban akuzar akalakı aᵩə abahɥa aqaçara axarq raɲa ataxəuɲ; aanda maᵽaxuə aaxuanə kıərala iqaçaᵽəuɲ, azra parala izᵽəuɲ, iɲaoıuaᵽəuɲ, iraɬaᵽəuɲ parala, uəi adagıə abahɥa uəsuyə 60-80 manat iətanə daxargəlaᵽəuɲ esməzkıərala, ubas iataxkuou raɲaʒouɲ.

Abart axarqkua zegıə anxayə ibahɥa iataxəm, izban akuzar uərt xəxı szəxɲajakuaz zegıə iara iaaigua, ma ayııə imouɲ, iataxkuou auəskua itaaɲa icərxəraanə iara iqaiçoiţ kaɲek mxarqʒakua. Ubri aqənᵽ auɲ anxaɲa iəqarçoua abahɥa iaha izkıarəu. Pasa ajəᵽan anxayə abahɥa bzia izəqamçar dəryegıəx məcxuə guəboıan iumtar qalon, izban akuzar uəsqan acxəraa anxayə iztoz dmaɥən, ixə məcxuə dzaxuoməzţ.

Ojə? Ojə anxayə dzənxozar maɥʒak ixə dzacxraauazar iitaxxalagı ala aɬhəntkaraa acxəraa irtoiţ. Iahɬhaɲ: akuatan, aɥalţ, ajla, aitahaᵽə, ᵩɬhara dəu psaxla ianitaxxo apara, ubas zegıə rəla akazə deiçadərxom, adgıəl imamzargıə irtoiţ. Nas dəznəmxarəzei anxayə exıaᵽi aamtazə abri aqara acxəraa zmou?—Aaſarouɲ. Mamzar uaha dazlauərkıiozei. Akulıţura səmam, aqaçaſa səzdəram, aitahaᵽ səmam iɬhar məcxoiţ, izban akuzar akətan anxara ztaxəu anxaſa zzəmdərua idirbaracə idirçaracə, anərxaga, ajla aitahaᵽ uɬha rziipşaaracə, dirbaracə, drəcxraaracə drəmouɲ agronom.

Aɬər baɬhɥa akıar iaanaſtua aqara daᵩa kulıţurak iarbanzaalakgıə akə iazaaſtuam, ubri aqənᵽ auɲ abahɥa

çara zmou izərħoua „iqaçalaҧəuԥ aɬər bahɥakua“-ħa. — Aҧə zdərua agronomʒa iguatanə ipəɬanə iazlarəmou ala, gekʇark (destənk) aɥa-şkuakua axıəlou adgıəl iaanaſtua kıar açkəs, gekʇark (destənk) aɬər bahɥa iaha kıar aanaſtueiʇ; ari as anakuxa gekʇark (destənk) abahɥa aaməſtaxı destənk aqəkurei aqaçara kıarħa egıalam ɯguaxuək akumzar, anxaraɸə aqəkurei kulıʇura macara uaazənxar uxə uzalanəqugom.

Apsnə ahauei adgıələi azlabziou ala, abahɥa qaçara daara kıar dəu zlou uəsəuԥ.

Abahɥa qaçara kıar alçracə, iɸeixaracə ihamouzei ara Apsnə? Ihamouԥ: anəɬ psəla bzia, iazxaşa apxarra alaşara; ianataxəu akua, ahaua bzia, amra, aʒaʒa uħa aɬapəqap nəɥuzgaşa abziarakua zegıə.

Axa, hara rəcharas exıa ojraanʒa ihamouԥ; abahɥa qaçara, abahɥa aҧə adərra axıhamam, iaxıahzəmdərua. Abri naxəs ihamazarouԥ daaraʒa akuguoɯra; anxaʒa exıa akulıʇuraxı iazləeixaz ala ojəſta rxaɸə iaaganə irəlagaşţ anərxaga-nərçəga uəskua; iahħaԥ: abahɥa qaçara, araxu raaʒara, apsaa raaʒara, aſxa rnəqugara, auətra-təx aaʒara uħa ubas agıərtgıə naԥə ddərkracə.

Apsnə adgıəl ianaaloua aagləx aɬər sorʇĸua.

Apsnə zexıənqara ahaua bziouԥ; adgıəl məcxuə bzia iaaʒoiʇ aɬapəqap, axa zegıənqara eipşnə iazaaʒom sorʇ eləx qamçakua; iəqouԥ ubri eipş ɬər xkkuak anəɬ naquraɸəi abaarra nəɬəi rɸə iqamlakoua, iahħaԥ: amandarin, alimon aԥaʇərkal uħa agıərtgıə; ubas ayara nəɬɥarakəraɸə iqamloua aɬərkua raʒaʒouԥ.

Ubartkua rqənҧ iataxəuԥ, anxayə aɬər bahɥa qaiçaracə iguə ianteikklagı, məcxuə dazxuəcnə, işabalakıħa dazəməccakʒakua ianaamtou aҧə zdərua agronom

irbanə ubri işieiħoua ala inəł iakunagaxaşa—ianaalaşa ałər sorţ-xkˌə eiteiharouɲ, mamzar xəxı ishan eipş işakˌu-xalakˌıħa dackˌlampşəkˌua iqaiçar, darzaralueiţ.

Apsnə aharakˌərakua-axudəuʯqıakua rakˌuəmkˌua agı-ərt anəłkua rʯə iqaloua aagləx łər-sorţkua Apsnə anəł ianaaloua anəuɲ abra çaʯa.

a) **AŢAKUA:** Apsua ʯakua: Abambaʯa, Азənʯa—Абхазское желєзное яблоко, Şampanʯi—Шампанское, Napoleon-ʯa—Наполєон, Kˌanadaʯi Reneţ—Канадский Ренет, Serəi Francəzʯ Reneţ—Серый Французский Ренет.

b) **AHAKUA:** Aquaʯi Diuşes—Сухумский Дюшес, Ahakˌıəm Ziuli Giiuio—Доктор Жюль Гюйо, Bon Kˌreţion Viliiams—Бон Кретион Вильямс, Bere Gardi—Бере Гарди, Bere-Bock—Бере Боск, Anxay Kiia Viliiams—Добрый Крестьянин Вильямс, Seianec Kˌiffera—Сеянец Киффера, Azənʯi dekˌankˌa—Зимняя деканка.

v) **AŢAMAKUA:** Amsden — Амсден, Pasa-qala Galia—Ранний Галя, Pasa-qala Riversa—Ранний Риверса (art aysorţəkˌgıə ipasanə iqaloiţ), Beaţrisa—Беатрисса, Elıberţa—Эльберта, Solıvei—Сольвей, Vanderfille — Вандерфилле, Xidisţavʯi — Хидиставский, Okˌţiabrʯi akˌıasa — Октябрьский поздний.

Abart asorţkua rədagıə iuəmazar bziouɲ iraʒamkˌua bziabarazə: Oranzevəi pasa — Оранжевый ранний (ipasanə iqaloiţ Aquaʯi apəłarta stancia iapşaaiţ ar. as.), Oranzevəi kˌıasa — Оранжевый поздний (ikˌiasanə iqaloiţ).

g) **ABĦAKUA:** Iţaliaʯi abħaeikuaʯa Felleberg—Итальянский чернослив Феллеберг, Renkˌlod iaʯa——Ренклод зеленый, nasgıə Vengıerkˌa Azanaʯi — Венгерка Ажанская, Anna Şneţ — Анна Шпет.

d) **AMANDARINAKUA:** Unşiu—Уншиу (ari eiоɯəu mandarin sorţ əqam).

e) **APAŢƏRKALKUA:** Aquaҧi seianec—Сухумский сеянец, Şvecovҧi seianec—Швецовский сеянец, Iaffanҧi—Яффский, Vaşingţon Naval.

ƶ) **ALIMONKUA**: Novo-Afonҧi -- Ново-Афонский (Psərɜxaҧi, ari asorţkua zəgıə ireiоɯəuɲ).

ARASA: Bademn, Ķerasundҧkua—Керасунские, (sivri, iaglәi, ɲalaz), Mindal'nəi (aqapʃəi aşķuakuei—красный и белый).

АСА-ЧЕРЕШНИ: Belaia Dragana, Ƶelţaia Denisena. Abart ay'sorţk rnays bziabaraku iqouçar qaloiţ abahɥaҧə aagaləx xarakţer rəmtakua abart asorţkua: Ranniaia Rozovaia (ipasanə iqaloiţ), Ratmon oliva, Ţaţarskaia ɥernaia — Aţaţarʒa rҧə aikuaʡa, Mesazənҧəi aikuaʡa—Чernaia maiskaia (mes azə iqaloiţ), Sţrasəna şkuakua--Belaia sţrasəna.

АВАНЧА XUƏRMA: Ari laɲonaҧəlaҧəi iaargaz xurmouɲ, aaga-ləx qazʃa uzatom, amala abziabaraku uxazə iqoumçouazar, nasgıə uzxaʔaloua uaaigураҧəi kalakık aҧə təiҧəs akumzar xaraɜa kalakıkaxı iganə atira uadayəuɲ, izban akuzar amyanə ipxastaxar qaloiţ. Axurma sorţkua ireiоɯəuɲ: Ķiombo, uəi anays ibzəiouɲ: Nakinoţan, Lekoɲersium, Ƶeloɲţop.

Abart abra xəxı zəɜbaxu sħakuaz aʔər sorţ xkkua rədagıə Apsnə adgıəl ianaalaşa aʔər xkkua raʃaɜouɲ, axa uərţ asorţkua nasgıə agıərt aʔər xkkua abra zəɜbaxu amħoua dasəu iztaxəu bzəiabaraku ibahɥaҧə iqaimçozar, nasgıə iaaiguaraҧi akalakıkua rҧə təiҧəs akumzar, aagləx itəiҧəu sorţəs iqaçaҧəm, izban akuzar uərt abra zəɜbaxu amħoua asorţkua makıa ipəʔam „aɲəʔarta sţanciaҧə“, nasgıə dgıəl xarak aҧə uakuguoɯnə amya iuzəkugalom təiҧəs,—amyan iuʃbaar—iuʃəpxastaxar qaloiţ. Uakuguoɯnə uşamərzaralua dərnə, abahɥa qaçara ztaxəu

daʃəmʔakʟua aitahaʯkua aaxuanə, ma iara eixahanə abahɥaᵠ eiteihaueiţ abra xəxı zəzbaxu sħaz a'sorţkua. Abart aitahaʯ sorţ bzəiakua raaxuarta abahɥakua: Aquaʯi Apəʔarta sţancia, Sinoɲ, Psərɜxa, Gudouta uħa rᵠə iqouɲ aaxuartakua.

Abahɥaz atəp bzia alxra.

Rapxıaɜa abahɥa qaçara naɲə aurkʟaanɜa, uxaᵠə iaaganə uazaapsarouɲ abahɥa axıəbziaxaşa-axıanaalaşa atəp, anəʔ bzia azəlxnə iaxıəqalaşa.

Aʔər çla şamaxamzar iznəmaaloua dgıəl əqam, qara baaraɜakʟ, ma xuə kʟuaʃraɜakʟ malaɥərkʟ iakuʔanə rəcharakʟ aməxıuazar, axa usqangıə anxayə-abahɥa qaçayə abahɥa qaçanə ubri ala ixə nəquigarcə ianakuikʟ xərparakʟ amamkʟua ialəixəroulɲ abahɥaz atəp bzia,—açlakua rəzharei rᵠalarei rzə eiçamxaracə izʯəugıə dzaraləmxaracə.

Abahɥaz təp bzias ipxıaɜouɲ adgıəl iaşara-arxa dgıəl, mamzargıə maɥkʟ iharakʟnə aᵠənaara-aᵠaqıara agaqa ma gaᵠei-mragəlaraxıʯəi, mamzargıə gaᵠei mrataʔaraxıəi rᵠaqıakua pşua.

Bahɥakuakʟ, agaᵠaxıʯəi mraᵠapxarakʟ rəmaɜamkʟua eitahauɲ aʃxaqa ipşua xuə-ᵠaqiarakuakʟ rᵠə, uərt rᵠalara pkʟəmkʟua iqaloiţ-ibziaxoiţ, mralagıə pərxaga rouam, axa iazəuuazei iᵠalaua aʔər ckıa izᵩeixouam, iiaɥaɜa iaanxoiţ, ʃəqapʃərakʟ amaɜamkʟua; uəs iqou ħara ataxəm oyə iaaixuom, axuə auam.

Amra oıuoıuanə izᵠaşua, agaxıʯəi axuə-ᵠaqıara iamou abahɥakua, amra iaxqıanə açlakua rʃakua ʃʃoiţ, axa uəi aɥənʯ pərxaga auam abahɥa ibzianə acxəraa amazar. (Amra aqənʯ iauəz apşɜara iaxərqıanə iutaxɜamzargıə iaauxoiţ, aʔər bzianə iʔueit, iʔpaxoiţ ixaaxoiţ; amra zməsua aʔər iiaaɥaɜa pşra amaɜamkʟua, ixaamkʟua iʇəʇnə oulɲ işəqou).

Adgıəl iaşara umazar bzəiouɲ abahɥaz, axa anxaɟa zegıə uəi eipş rəmam, ſoukᵸə rədgıəlkua harakᵸəranə xuə-ҧaqıara dəunə iqouɲ, uəs zədgıəl əqou, abahɥa qazçaracə ztaxəu, axuə-dgıəl aҧə iqaiçarouɲ iҧapqanə aţeras, asaxıa № 1 işahnarboua eipş, nas uəi aţeras aҧaɲqaraҧə eiteihaueiţ açlakua.

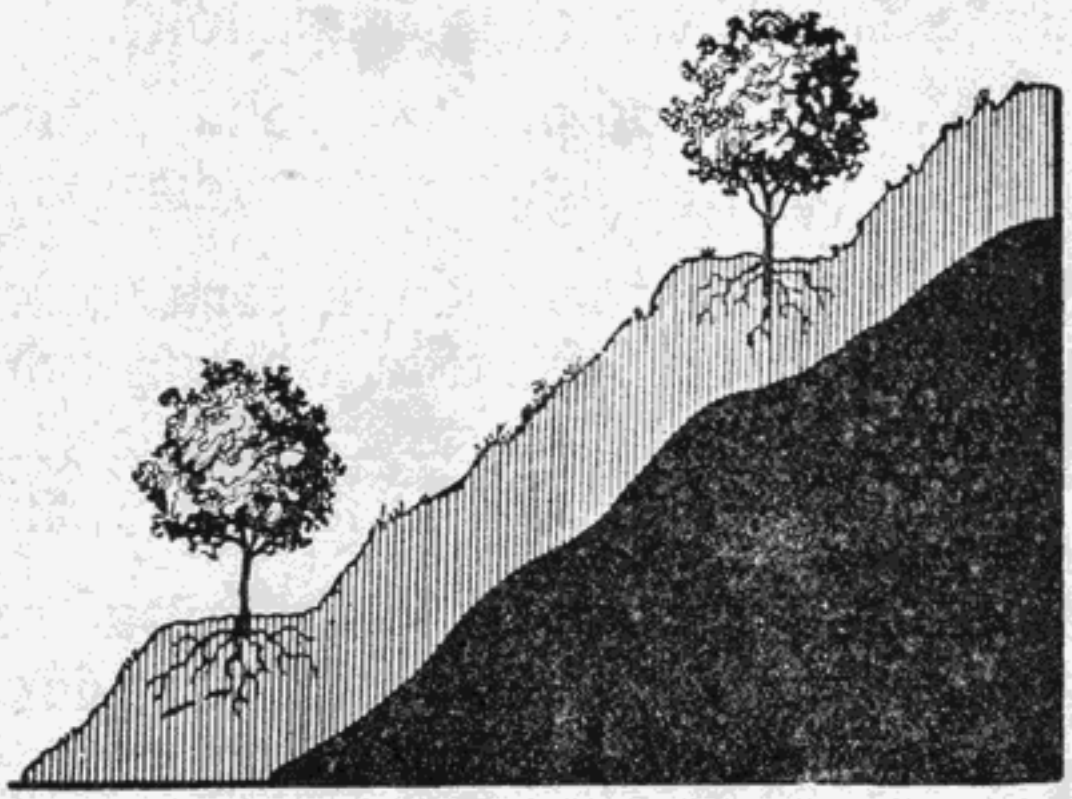

Asaxıa № 1. Adgıəl ҧaqıaraҧ ţerasla açlakua eitahau, reitahaſa.

Abri eipş aҧaɲqara aţeras aҧə abahɥa axarɥ iaha imcxunə iagoiţ, axa iuurəzei eioməu anəĺ umamzar, iuəmou aҧə iqouçarouɲ.

Ojraanɜa saxɟajouan abahɥa qaçarta təp aləpşaara; ojə haxɟajaɲ abahɥa axıanaalaşa iaxıazəbzəiaxaşa—izaaɜaşa anəĺ aҧə: ubrəi aqnəҧ, aɥei ahai daraɜa ibzianə iaaɜoiţ anəĺ eikuaɥa (на черноземе), nasgıə arɥəra zmou anəĺapſ nəĺ aҧə.

Aĺər çla bzia iabom anəĺ iɟaakᵸɟanə iqou, zegıə irckᵸnə, açla aɜə açaҧanə, adakua aɜə iɜaalar; ubri eipş aҧə açlakua ɥmazayxoiţ; abomkua yeiɁxoiţ nasgıə amaxu xuɥkua amyaanə ikᵸapsoiţ.

Aĺərkua zegıə irəckᵸnə iazəɥhauam, ada aɜə açaҧazar ahaçla, izban akᵸuzar aha ada məcxuə çaqa içalanə iazhaueiţ, çaqa aɜə açaҧanə ianəqala, ħara aţaxəuma, ada ɜəfoiţ ibaaueiţ.

Adgıəl baarakua naqurakua rҧə, aɜə xəxıҧəi adgıəl aɟa iazaaiguanə iaxıaçaҧou, açla aneitauhalakᵸı apxıaҧəi aamtazə iaraznakᵸ ibzianə azhara ialagoiţ, axa nas ada aɜə aҧə ineinə ianɜaaҧalalakᵸı,—açla ɥmazayxoiţ.

Anəĺ naqurakua rҧə aɥei ahai rbahɥa qazçaracə

ztaxəu, idgıəl baarramzarouɲ, xəxıꝑəi adgıəl aʃa inarkԟnə çaqa açauəlara 1.42-1.77 m. (2-2$^{1}/_{2}$ arşən) rqənɜa, aɜə açaꝑaimzarouɲ, ubri eipş aɸə anxayə-abahɥa qaçayə uaha dgıəl harakԟra imamkԟua dəqazar, uəsqan abahɥa qaiçarcə iaxıəitaxəu iakԟurşanə saqankԟ açauəlara atanə azra akԟurşaꝑəuɲ, ubas agutangıə ialərgaꝑəuɲ (ui aɸə aqaçaſa ckıa ibzianə çaqa iuanaħoiţ).

Ubri eipş adgıəl aɸə iaha iqaloiţ abħei aʇei, uərt iaha irəɥhaueiţ adgıəl psaara, nasgıə akԟıər zmou adgıəl.

Akԟıər dgıəl aɸə daΨa ťərkԟ qamçakԟua iaha eiоnəuɲ iqouçaracə abħa, aʇa uħa aťərkua (косточковые породы), ubart 4-5 şəkusa rnayəs irəçapsalaꝑəuɲ çla ſaɲə cəpxıaɜa 5-8 rqənɜa gıəruanka akԟıər uac, anəť akԟıər aʃmaʇzar.

Abahɥa qouçarcə axıəutaxəu maʇkԟ naaranə, xuranə ɸaqıaranə iqazar, uəsqan xəxı iaha iaxıəharakԟəu ieitahaꝑəuɲ aʇei, ahai, acei, anaguraɸə—abħei agıərt aťər ssakua (ягоды).

Abart səzəxʃajakuaz auəskua rnayəs abahɥa qaçaꝑəs iamouɲ; bahɥa xuəʇəkԟ akԟuzar akԟəmzarakԟə qoumçar qaloiţ, uəs akԟumkԟua bahɥa dəuzar 1$^{1}/_{2}$—2 gekԟtar (desatən) uħa, uəsqan abahɥa iakԟurşanə eitahaꝑəuɲ apşaʃgıa auərt, aanəzkԟəlaşa eizaaiguanə xə-riadkԟnə açlakua, eitouhar qaloueiţ: apşa, akԟiɲaris, aꝑaçla, alakԟacia yeiţ, açlaş. Aťər çlakuei uərt açlakuei irəbʇazarouɲ 4-5 saqan atbaara, eipərxagamxaracə.

Elərga bzia zmou aitahara.

Bahɥa qaçayəkԟ, aťər-çlakua reitahara ubas ipxıaɜaueiţ: ixunə iɥmazaynə iqou açla iaha məcxu iackԟlapşnə acxəraara ataxəuɲ aixaharta aaɜarta aşkԟol (питомник) itganə abahɥaΨ ianeiteihaua, nasgıə aɸalarazən iaha eiонixoiţ-ħa. Ixunə—iɥmazayəu açla, çabərgəuɲ ixuťꝑəuɲ, acxəraara ataꝑəuɲ; uəi zegıə irdərua uəsuɲ. Naɲə zloukԟəz akԟulıţura iuəxuartaxaraꝑə uaznəquarouɲ, aitahaſagıə

bziazarouɲ. Nas, eitahan-ʃtaxı açlakua rdakua anourəʃt, ianəbziaxa, rxala rxə iakuəitᵽəuɲ pərxaga rəmamkᵤa, maɥkᵤ rxəlapşrei cxəraarakᵤəi rakᵤumzar.

Aɬər-çlakua bziaxarcə, akᵤulıţura ᵠeixaracə abahɥa uəskua zegıə rapxıa irgəlaᵽəuɲ: açlakua anxuaɥəu r'şkᵤol itanaçə raaʒara; ubri eipş aşkᵤol aᵠə iaaʒou inəqugou aɬərçla içabərgnə ħara aţaxəuma daᵠa bnala iaaʒou açla ieiɷıxoiţ azharaləei aᵠalaraləei.

Açla iazharacə, ibzianə iᵠalarcə iataxəuɲ işanaaloua ala auac ataɲə anəɬ arʇra. Eitahan-ʃtaxıə 3-4 şəkusa rnays açla ada axıənʒaqou iakurşanə anəɬ eilairɬɬoiţ izueiţ. Ubas adagıə iqarçoiţ anəɬ mazei (черная пара).

Anəɬ mazei abas ala iqarçoiţ: abahɥaᵠə açlakua rəbʇara ʒaɬala auətra anəlarçoua eipş bahala adgıəl znə eikuuçoiţ (anəɬ aarɬᵽəuɲ, xəxıᵽəi ahaskᵤıən zmou çaqa iɖəkuçanə, çaqaᵽəi xəxı). Apxənra abaşa haskᵤıən gəla cəpxıaʒa iraɬalaᵽəuɲ, ajakᵤ ala anəɬ mazei anəqala ahaskᵤıən abahɥa iaçamzarouɲ; ubas iqaçou abahɥa məcxuə iazhaueiţ, aᵠalaragıə bziaxoiţ—iagıə ɥmazayxom.

Abahɥa eikurɬanə aɲəɬ mazei naɲə anaurkᵤə iamyouɲ—uəs bziouɲ. Açlakua daraʒa idəuxaanʒa rəɬʃəra adgıəl zegıə xnayaua iqalaanʒa 4—5 şəkusa aicərxuxa (ряды) rəbʇara ialşoiţ iqouçarcə daᵠa kᵤulıţurakᵤ; ihɬhaɲ, iabarguzei auətra qauçar? Auətra azən uəsgıə adgıəl ᵶᵽəuɲ, ara abahɥa aça izəuɲ ixiouɲ. Aicərxuxua bʇaraᵠə eitouhaşa: aɲaţərqan, aɲamidor, akᵤaɲusta, axuəl, akarpəj, aʃənkᵤa, salaţ, axusxua.

Ajakᵤ ala atətən ada daᵠa utratəxkᵤ iutaxxalakᵤı louçoiţ. Daᵠa ʃoukᵤə amalaɥər nəɬ baapsə ianəu abahɥa qaçaʒa iqarçoit anəɬaarkᵤşa (плантаж). Anəɬaarəkᵤşa zaxıʒəuzei, izəqarçozei?

Izəqarçoua ubri auɲ! amalaɥər nəɬ baapsə aᵠə aɬərçla ada ianeitouhauaz anəɬ ᵶnə iaxıənʒaqaz iaxəsnə izcouam, anəɬ baapsə ada xuarnə iakᵤueiţ; ubri iaxqıanə açla ɥmazayxoiţ, ianəɬtua,—aɬtkua rᵠərzeibəţouam, ikᵤapsoit, açəxuᵽanə iyoiţ, iqazçaz iqabaa, ixarq arʒueiţ.

Abas xəxı işəsĥaz eipş arəchara qamlaracə iqaça-ҏəuɲ—anəʃaarkḳşa. Xəxı işaĥaz eipş anəʃmazei azən iz-ҏəuɲ baha ҏək., ari anəʃaarkḳşa azə izҏəuɲ ybaha ҏək.; apxıa uaalaganə iuzueiţ baha ҏək. açauəlara amanə, 1—2 arʃən rqənɜa atbaara ganxa iatanə. Iʇəugoua anəʃ xazə qarak. iſtouçoueiţ, ualakıəsuam ua iqouɲ. Nas iaxıəuzəz untagəlanə daҎa baha ҏək. anəʃ tganə agıəi aganaxı iſ-touçoiţ. Ojə iuəmouɲ ybaha ҏək. anəʃ znə; açəxuҏanə ualagoiţ azra apxıa naɲə zlouḳəz xəxıҏəi ahaskıən zmou adgıəl, baha ҏəla iaaſtəuxua irʃnə itouəɳueiţ ybaha ҏək. iznə iaxıəqou azra abzaraqənɜa, nas agıəi çaqaҏəi ubahaҏə untagəlanə daҎa baha ҏək. aatganə iturҏaaueiţ zəbzaranɜa anəʃ ztoupsaz apxıaҏəi uəzra, abas ala ucoiţ açəxuҏanənɜa; açəxuan uanneilagı apxıa iuzəz azra aqara nəʃ amamkḳua iaanxoiţ, uaalaganə uardənla ma nasilkḳala apxıaҏəi azra itəugaz xazə iſtaçanə iumou anəʃ aaganə ituərҏaaueiţ; abas ala ualgoiţ anəʃaarkḳşa aqaçara.

Uajə daҎa guxıaa-ɣmazayə ajak. ʃasĥoiţ. Işpa qai-çari abaarra nəʃ ianəu anxayə ibahɣa, zədgıəl aɜə aoɪ-rəzzua iqou? Ǝart abahɣa aҏə pətk. izdərua iguaʃtaxı-azargıə qalaɲ, axa izmaanou ʃəzdəram, adgıəl baarra aҎə eiʇouhaz aʃər çla ianakḳuzaalakḳıgıə aҎazeibətom, apxənra aguazən agıərt atəp bzia ianəu aʃərkua rəboɪkua iaʇaɜa işəqou, iara aboɪkua yeiɣxanə ikḳaɲsoiţ; ianəʃtlagı aʃtkua rҎərzeibəmtakḳua ikḳədəyynə ikḳapsoueiţ. Izmaanou uəi ouɲ: abahɣa ʃərçla esəmşa ada aɜə açaҏanə ianənxalagı, adakua ɜəfoiţ ibaaueiţ, açla iataxəu afaҏ-ajҏ alşom iaznanagaracə, çaqaҏ xəxı azənaſtra, xəxı açla ialou aɜə, aboɪə ialnaɟɟaaueiţ, irsanə ahauaxı iđəkunaçoiţ oyə ica afaҏ şarsoua eipş.

Aboɪə iarsoua anamoulagı, çaqaҏ akḳgıə anəmnei-lagı, nas aboɪə ialşozei iyeiɣxoiţ ikḳapsaueiţ, açlagıə ya-ueiţ. Ubri aqnəҏ abaarra dgıəl ianəu abahɣa qaçara ztaxəu, zaa iazəqaiçarouɲ anəʃ. Abahɣa iaxıənɜa ataxəu iakḳurşaҏəuɲ azra dəu, abahɣa agutanə qarak.-yəqara rqənɜa iaha aɜə axıeizoua izҏəuɲ azra dəunə. 1.06-1.42 m.

(1-1¹/₂-2 arʃən) rqənɜa, nas ubri agutanʯəi azra uaalaganə lassə imbaaşa kucmaxula-maoɱla xaɦ-kıərmət rəla abzara aqənɜa itərʯaanə xəxı anəɬ aakupsaʯəuɲ çaqa aɜə açəsnə icaraʯə (iqaçaʯəuɲ açərəkᵤukᵤuara „drenaz“-ɦa aurəskua zəʃtou eipş).

Abart rnays aΨaanagoiţ ajakᵤ: iarban eioɱəu aɬər çla azəɦan adgiəl urΨeiracə iazəqauçaracə? ari aja ɜəbxoiţ açla adei anəɬəi rəqazʃa bzianə ianəudərlakᵤ; ubart rdərra anəuɲ çaqa.

Apaɬ rʯaʃa.

Dara imaɥnə uakuɬaueiţ aɬər çla zxaʯə paɬ zmanə iqou, uəi aʯə adərra makᵤıana çaralagıə ckıa eilkᵤaanə irəmam, axa uəsqangə idərəuɲ-eilkᵤauɲ; zxala jlala igəloua açla, ada məcxuə iaʃtueiţ çaqa iɬɲanə adgıəlaxı, agıəi məxutala eitahau açla, adakua çaqa imcakᵤua ganxa iɖəkunaçaueiţ adgıəl aqıaqıara pşaanə. Çarala iguatanə abart abnarkua (дички) jlala igəloua urəzxucər, uəs uəɜbueiţ: uərt rdakua ganxa iɖəkurçoua, işneiua adgləl ɓzia ianakuɬalagı ada dəu eipş rΨərɱuɱuanə çaqa rxə rxanə icoiţ.

Apaɬkua rəqazʃa ala abnarkua rΨərşaueiţ y‘guəpkᵤ rəla: apxıaʯəi aguəp, zəzhara maɥəu açlakua ianakᵤuzaalakᵤıgıə rdackua çaqa imcakᵤua ganxa rΨərəʃtueiţ, irələiaaueiţ adassa raʒanə aɥəxu eipş (мочки) ubas iqakuou akᵤəkᵤ-ybakᵤ açlakua rxəpxıaɜara: abia, arasa, abahɥa aca, abɦa, akuəc azəc ubas dəryagıəxı iraʒouɲ. Açla dəukua məcxuə izəzhaua rdakua yba rəla rΨərşoiţ: bzayəkᵤ məcxuə ganxaʯəi adakua rəmamkᵤua da dəuɜɜakᵤ işşaɜa inarəlyərnə çaqa icoiţ, agıərt ganxa icoua apaɬkuagıə rəmanə rəguətagıə da dəukᵤ rəliaanə iaşa çaqa icoiţ. Abas iqakuou açlakua, abna ʇassei ahassei; agıərt abahɥa ʇei, acei məcxuə irʒmaɥəuɲ ada ssakua (мочки).

Içabərgnə ada şaqa iazhaua goutoiţ, açla dəu ada pəɱqakᵤua ianəçəuxua. Iahɦaɲ zxala igəlaz abna ʇassa, ʇakᵤuə anaxəçlakᵤı içəxnə ada guoutozar eipşxoiţ asaxıa

№ 2. Abna ʯei, nas abna çlakuakᴚəi, ubas irəzhaueiʯ, rdakua iuƚar caqankᴚ açkᴚəs eihaxoiʯ roura; uəs iqou ada çaqaʮəi açəxuan iamaʒam dassa, iamazargıə zənʒa imaɥəuɲ, axa uəi acəmxuras xəxı anəƚ bzia iaxıazaaiguou iaha iraʃouɲ adassakuei ada-xbəʠkuei. Uajə szəxʃajaua ada asaxıa amʯəƚ apşra amouɲ, xəxı tbaanə çaqa aΨeidəpsalanə icoiʯ. Abas iguoutaraʮə iqouɲ abna hassa çlagıə ada.

Asaxıa № 2 uaxuapşnə uazxuəcər, uəs uəʒbaueiʯ: açla xəxıʮi aſaɲə şaqa iazhaua aqara, çaqaʮəi ada iaşagıə uəi eipş iazhaua zaaɲ-ƕa.

Ui pasa xəxı işəsƕaz eipş iybanə uxaɸə iaaugarʮə iqouɲ. I, açla ztəp aΨə ipsaxnə daΨaqara eitarhaua ianəçəuxua, mamzargıə ianeitouhaua adakua pəʯʯoiʯ, ipəməʯʯargıə, rourakua bahɥa markᴚaʮəlla ixəʯʯaʮəuɲ, abas zdakua irəgərxanə eitouhaz açla, adakua enakᴚuzaalakᴚgıə ganxa rΨərəpsaqıoiʯ, şamaxamzar asaxıa 2 işhnarbaua eipş da dəukᴚ alçnə çaqa icom, zəgıə ganxa anəƚ rΨatanə rəΨdərooɯoɯoiʯ, məcxuə iraʃanə adassa roueiʯ (abri eipş eitahau açla ada asaxıa № 3 iahnarbaueiʯ).

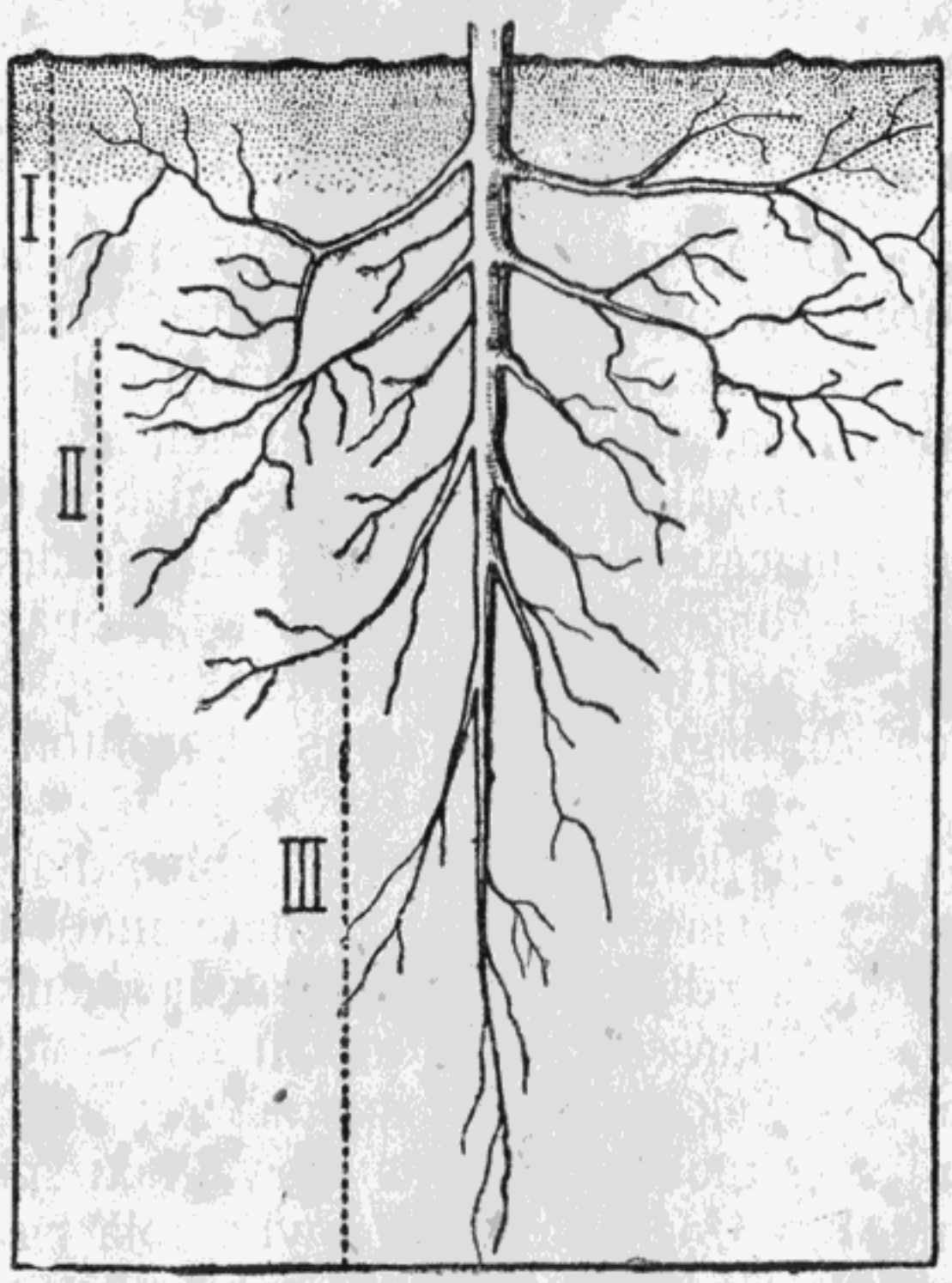

Asaxıa № 2. Jlala igəlaz aʯaçla apaƚ rʮaſa: I—xəxı ganxaʮi apaƚkua, II—abʯaraʮ maqΨaƕara paƚkua, III—çaqa ganxaʮi apaƚkua (ari qaçouɲ sxemabzanə).

Agıəi, açla jlala igəlaz içəxnə daΨaqara eitahara zkuəmłaz—pasa işəsħaz eipş, ada dəu şşaʒa çaqa icoiţ asaxıa № 2 apşra atanə. Abri aſtaxıΨəi axsaalaga (пример) uazxucər ybarəla iuşarΨə iqouɲ, ŧart iguaŧtaxıazargıə qalap, abna dəukua rΨə, açla dəuʒʒakua rdakua irəznəmkɻəlakɻua iəçyrnə ikɻahaueiţ.

ꟻçaaşţ „iqazçauazei-ħa“ içabərgəuɲ, abart açlakua oyə eiteimhaʒeiţ, rxala jlala igəlţ, axa irəxıua ubri ouɲ: abnaΨə abri aqara ŧapəqap axıəraȷou, akɻə, ada afaΨ aȷmaɥxoiţ, ybagıə, açla içəyrəz ada uaxuapşər adakua ʇiinə irxuanə iqouɲ. Iqazçazei? Iqazçaz ubri ouɲ: çaqa adgıəl malaɥərəuɲ—xaħrouɲ, ada çaqa ianzəmca ganxa xəxı-xəxıla afaΨ bziakua axıouşa ipsaaua iđəkulaueiţ, ada akɻata eipş çaqa izəmcakɻua xəxı anəŧ iaxaΨoiţ. Açla andəuxa-ianəxıantaxa aΨaznəmkɻəlakɻua iəçyrueiţ.

Abart raaməſtaxı hrəxuapşəɲ agıərt aŧapəqap ssakua, uajraanʒa hzəxȷajauaz ada dəukua rəmaʒam, izlakɻamhauazei? RΨazladərououauazei? Xnəqugaſas irəmouzei? Art ŧartgıə ijdərueiţ məcxu irzhauam, çlassouɲ, rdakua çaqa imcakɻua axtərpa ayəxu eipş eilarħə eiləiaaueiţ, xəxı anəŧ apsəlara pşaanə, xara imcakɻua rəfaΨ-rəjΨ eizgoua rxə nəqurgoiţ.

Irdərueiţ, rduəra iaxərqıanə apşa işkɻanaməʇua, nas izzərtaxəuzei ada dəu-anəquga Ψə. Abart açlakua rəckɻrakua: arasa, abəia, aca (вишня), akuəc, abaȷ uħa agıərtgıə.

Açla anəçəuxua adakua uəȷpəqqaueiţ, iuəȷpəməqqaʒargıə ianeitouhaua—aurakua xəʇŧaΨəuɲ, ubas xəxıə amaxutakua rxəȷkuakuagıə xəʇŧaΨəuɲ, mamzar adakua xəʇqanə axəȷkua nxar, eitouhaua açla-ɥmazayxoiţ iyargıə qaloiţ, izban akɻuzar, iguaŧəmtaxıei açla Ψəc eitahau aapən agurkı-ħa iŧtueiţ abəoukua əlnagoiţ nas işneiua ikɻanʒoiţ iyoiţ, imyargıə məcxuə iɥmazayxoiţ. Izxarouzei? Izxarou ubri auɲ, açla ialou afaΨ-ajΨ, abouə anəlnagalagı ialəȷȷanə iarsoiţ, ubri aamtazə, oyə imgua adəryaΨnə afaΨ Ψəc şataxəu eipş açlagıə iataxəuɲ, azxara aagara

ada ialşom ixəʇʇouɲ-iɥmazayəuɲ; afaƍ anamoulagı, oyə faƍəda dşəpsua eipş açlagıə psuoiţ. Abri eipş arəchara aməxıracə akˌaɲanga eipş, eizeipşnə acla aneitouhaua adagıə—aməxutakuagıə xəʇʇaƍəuɲ, adakua iaanxo irəlşo ala, irəpşaaua afaƍ açla iazxoiţ, adakua rᵠeibərtaanɜa. ʃoukˌə urəzxuəcər uəs rɦoueiţ; „açla apsə şpatou iaznauazei afaƍ“-ɦa. Aɬapəqap eipş bzia nəqugara oyə ui aqara ita-

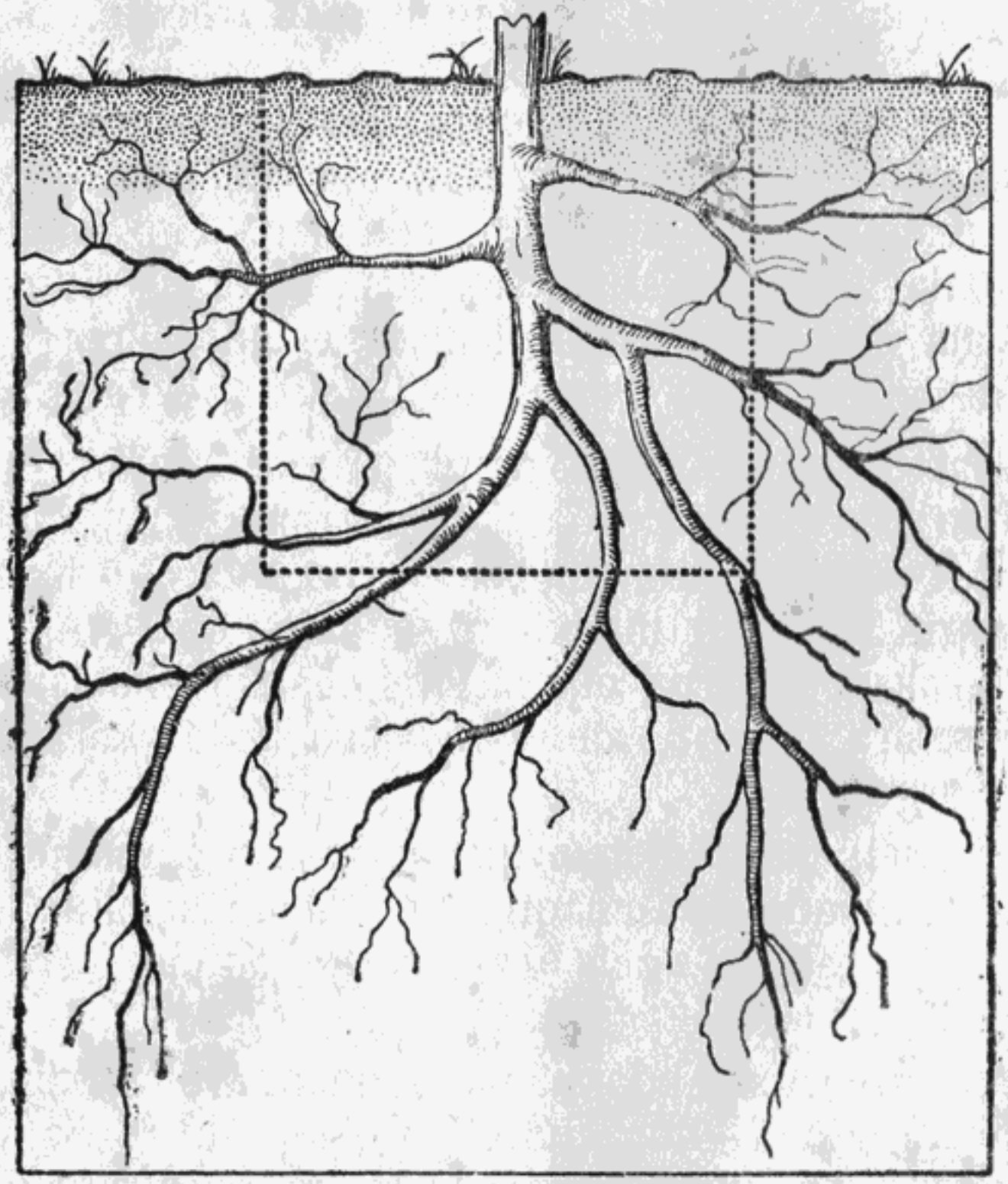

Asaxıa № 3. Aʇaçla eitaha apaɬ rƍaʃa (sxıema bžouɲ). Agutanə, pəʃkˌuəntxu ʒaɦaᵠə iunarboiţ aitahara aanƍi atəžaara; uəi naxəs adakˌua rᵠərəpsaqıeiţ.

xəm: apsə touɲ, afaƍ-ajƍ ataxəuɲ, axıtei-aşourei eilna-xueiţ, iɥmazayxoiţ, ibziaxoiţ, ipsueiţ; zegırəla aoyə eipş adərra amouɲ, uəs mo oyə maɥkˌ dəɥmazayxar axuɬ-

ҧəʃa izdəruam, açla maxutak ma dak xəuɣar irlasnə işalşo eipş axura arоɪоiţ—iaxuʃҧueiţ.

Abas ala aʃapəqaɲ ada bzianə aaʒara anou, məcxuə ɣxuartadəuuɲ oyə-ixnəqugara azə.

Hrəxuapşəɲ uajə adakua zegıə xaz-xazə rcartakua, rxərxartakua. Izəzhaz açlakua rda dəukua, mamzargıə ganxaҧəi adaʃɲakua zmaҧaxuəu açla dərоɪuоɪuarcə ikarmə-ɣracə ouɲ, nasgıə açla azən ʒnəqugaɣouɲ, çaqaҧə adgıəl ialəɣɣaanə xəxı iđəkurçoiţ dara rgeoţroɲizma—r'zakuan uəs uəʃa aqazʃala abart adakua rəѱđəkuərçaueiţ mya iaşala fyəlei dərrələei eilkaanə iaha-aʒəi-afaҧəi axırouşa, nąs apşa iasnə ikanaməɣracə rdakua ubas ioɪuоɪuanə anəʃ ialarçoiţ ʃaqa dəuk ioɪuоɪuanə saqank anəʃ aѱə izəu eipş. Açla xəxı şaqa iazhaua eipş, adagıə ubri işa-kunagoua aqara iazhaueiţ aѰarоɪuоɪuoiţ.

Abahɥa qaçaɣa daara məcxuə irəxuapşəiţ, abart ada-kuei ahauei reiclabra reisara: açlakua rmaçura kaɣnə (rʃər ѱalara) apşa aоɪas iſtərxəiţ, uərt abahɥa-qaçaɣa ir-dərţ, aʃərçla ada dəu çaqa iđəkuçanə, apşei iarei eisoua, nasgıə anəʃ açaqaҧəi aʒə aanagoua ianalaga, aʃər zѱala-uam aʃər ѱalara iaquçnə, açla azharaxıə, apşʒaraxıə aʃ-ɲaraxıə eixoiţ; aʃər çla hara apşʒarei amѱəi rzakuəm izahtaxəu, aʃər azouɲ; ubri aqənҧ abas çaqa məcxuə zda dəu đəkuəzçoua, inarqunə çaqa ada pqaҧəuɲ, çaqaҧi ada dəu agutanə ianpəuqa, nas aganaxıҧəi adakua irəz-haueiţ-iraɣaxoiţ aʃər ѱalaragıə ialagoiţ.

Ѱayra-tagalan, açlakua rəboɪkua ankapsoua çlakuak urəxuapşər rəmaxukua qaţ-qaţua aapən eipş irəzhaueiţ, daara xıtakə rəsaanʒa, uəi mo işneiua çla anəməʃtʒoua dara ʃtueiţ aʒən agutanə. Uərtkua zegıə zərşua, ipxastaz-ҧua çaqaҧi ada dəu auɲ.

Abas işəsʃaz eipş, ada dəu anxəuɣa, açla axəɣkua-gıə xɣaҧəuɲ, mamzar iɥmazayxoiţ, amaxuţakua irzəm-hakua daѰa maxuta ɥədakuak ʃaɥarkuak akagıə iapsam (жировые побеги) əlnaxueiţ, uərt əlıagar rəgutarakua rqənʒa ixəɣɣaҧəuɲ irzəmharaҧə. Ada axıəxɣou adakua

alçnə çaqa imcakua ganxa icoiţ. Ada əçəxnə uaxuapşər lala aarla·ħa eluərgarţə iuboiţ adassakua, uərt adassakua irguəliaaueiţ ada xbəd aʃei-aʃəi rəbʃara urəxuapşər araxus asaxıa rəmouɲ, asaxıa a-№ 4-işhnarboua eipş.

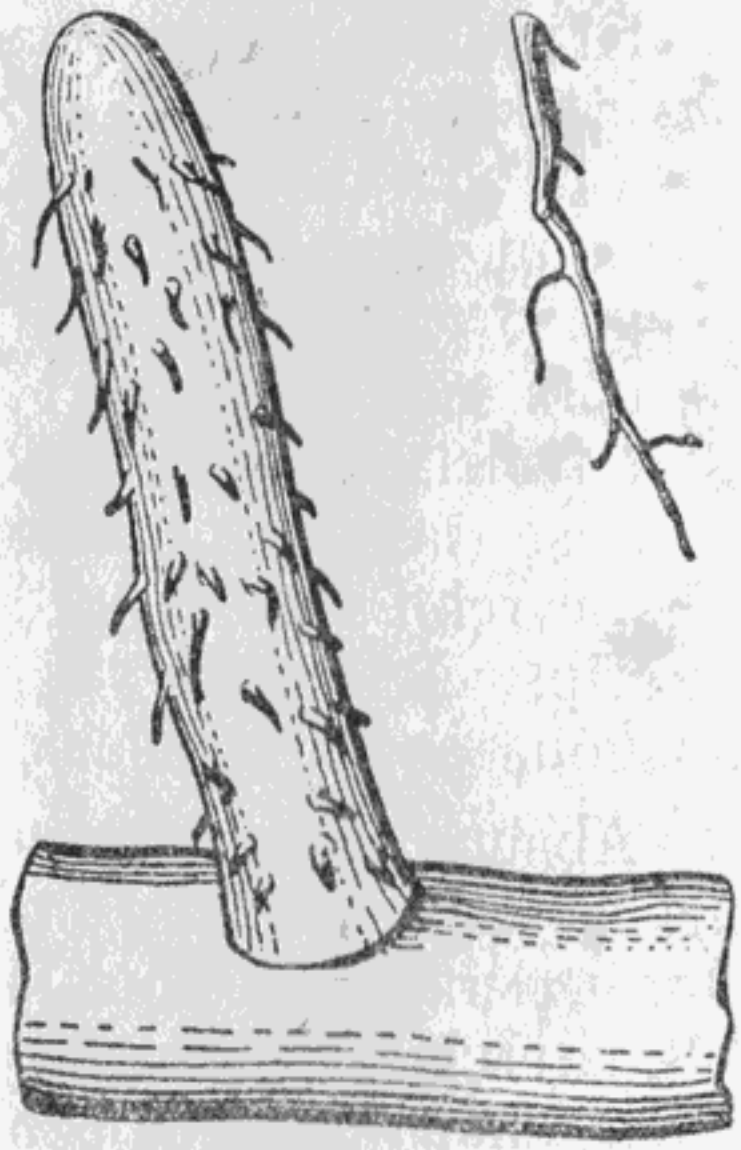

Asaxıa № 4. Ada ɲa xuɥə, ialiaanə iamouɲ adassa xuəckua; ada zaqarou 30 nţ rqənɜa iazərhauɲ, xəxı aroıaraxı ada ɲa xuɥə adassa-ɥəxukua amanə, ada şaqarou iazərhamkua.

Uərt aʃei-aʃəi rəbʃara ianəbʃou ixquaz-xquazɜa rxəʃkuakua xqaqanə aɲarɲanţa iapşţəuɲ, ubasqan xɜəs irəmouɲ „ada axyaga“-ħo (корневым чехликом). Ubart irələiaaueiţ zənɜa dapşkakuak., lala iumbarţə mikroskoɲla akumzar; abart adapşkakua—axucdakua rəmɥala anəł afaţ-jţkua alrəʃʃaaueiţ, irəmouɲ xızəsgıə „ada xuçkua“-ħa (корневыми волосками, asaxıa 5). Ada xuckuazmaţaxuəu anəł aɜaləʃʃaara macara azən akuəm. Ui mo xıimikala anəł ərsanə eilaqnə adaxıə iđəkunaçaueiţ. Izəzhaz ada xuəc, apşţə ɯpsaxkua, ixuxuaɜa araxuəc eipş iqaloiţ.

Ui ialnaʃueiţ adassakua (мочки) art adassakua işərualəu eipş irəbʃiaaueiţ ada xuəc-ɸəc'kua, nas adassa-xuəckua-iicəpxıaɜa ada-xucəjkua aməpsaaueiţ, rtəpaɸə axura anoıo eipş ałaxsta annə inxoiţ. Ađaxıţi rəpşrala avaraxıţi adakua yba rəla iqouɲ: bzakə iauuɲ, iiaşanə ixuxuouɲ (asaxıa 6 iş. eipş).

Uərt irlasnə irəzhaueiţ, agıərt rɸərxuaxuanə rɸərʃinə (asaxıa 7 iş. eipş), eilapanə eilouɲ; iqouɲ dəryagıəx ada dəu iadçnə xara imcoua adakua, asaxıakua rɸə işanəu eipş. Uazxuəcər, ada iaşakua iaha iamaţa-

xuɲ, izban akʯuzar afaᵽ şroulakʯı irlasnə xəxı iđəkurçoiţ, agıərt adaxuaxuakua, afaᵽ-ajᵽ lassə irəzđəkuçom, axa jaha rᵠərkʯıaɦnə anəɬ ialapanə açla apşa ikʯanaməɟracə iaanərkʯəloueiţ.

Asaxıa № 5. Aʯa adassa ada xuəckua amanə; ari ada xuʯə iazərhauɲ 240-nᵽ.

Açla aməxutakua xuʯgıə-dəugıə işrəzhaua işəraɟaxaua eipş adakuagıə rxəpxıaʒara iazhaueiţ, ubart irxəpxıaʒalanə iraɟanə iᵠioiţ adassakuagıə (мочки).

Çaqaᵽi avara dakua, adgıəl azə aləɟɟara adagıə, axuarʒ ərsanə eiləʒyaanə inarəſtueiţ, adassa-ɥəxukua irəlalaraᵽə, ubri ubas iarraɟoiţ irəznarhaueiţ avara dakua, ubas iarraɟoiţ adassakuagıə: xəxıᵽi avara dakua anəɬ psəlara iamou, ada iaşakua iaha ialrəɟɟaaueiţ anəɬ psəlara aqnəᵽ azoʲ-rʯəraкua (азотистые вещества) ubas azoʯ amʯ-ala anəɬ psəla imərsakʯua iqou ərsanə adakua irəlalaraᵽə-irəɟɟarᵽə

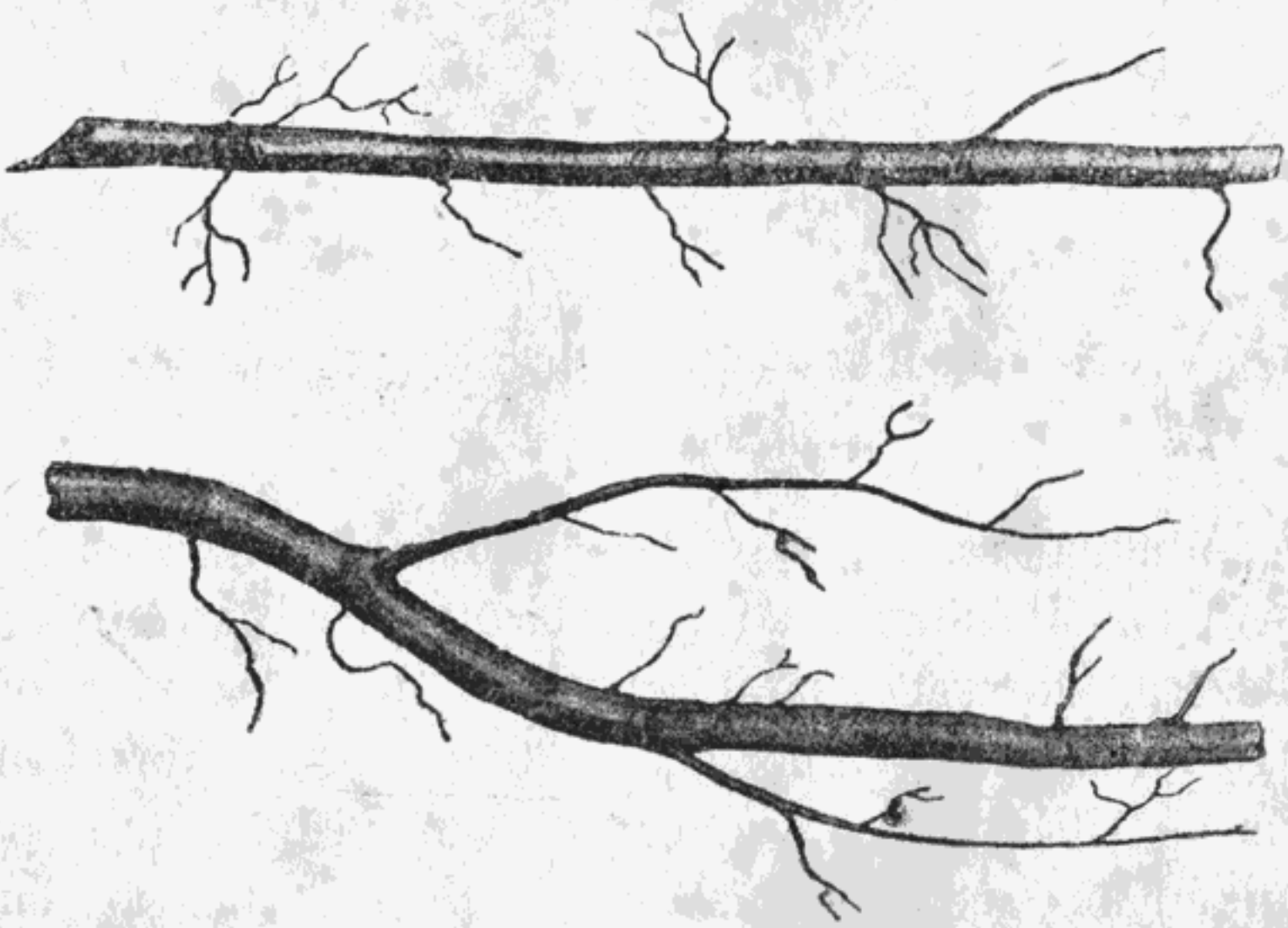

Asaxıa № 6. Avara da iaşakua. (Ada şaqarou iaqarouɲ asaxıagı).

iqaloiţ. Xəxıţi ada iaşakua rədagıə açla iamouɲ ada xuaxuakuagıə asaxıa № 7 işhnarbaua eipş.

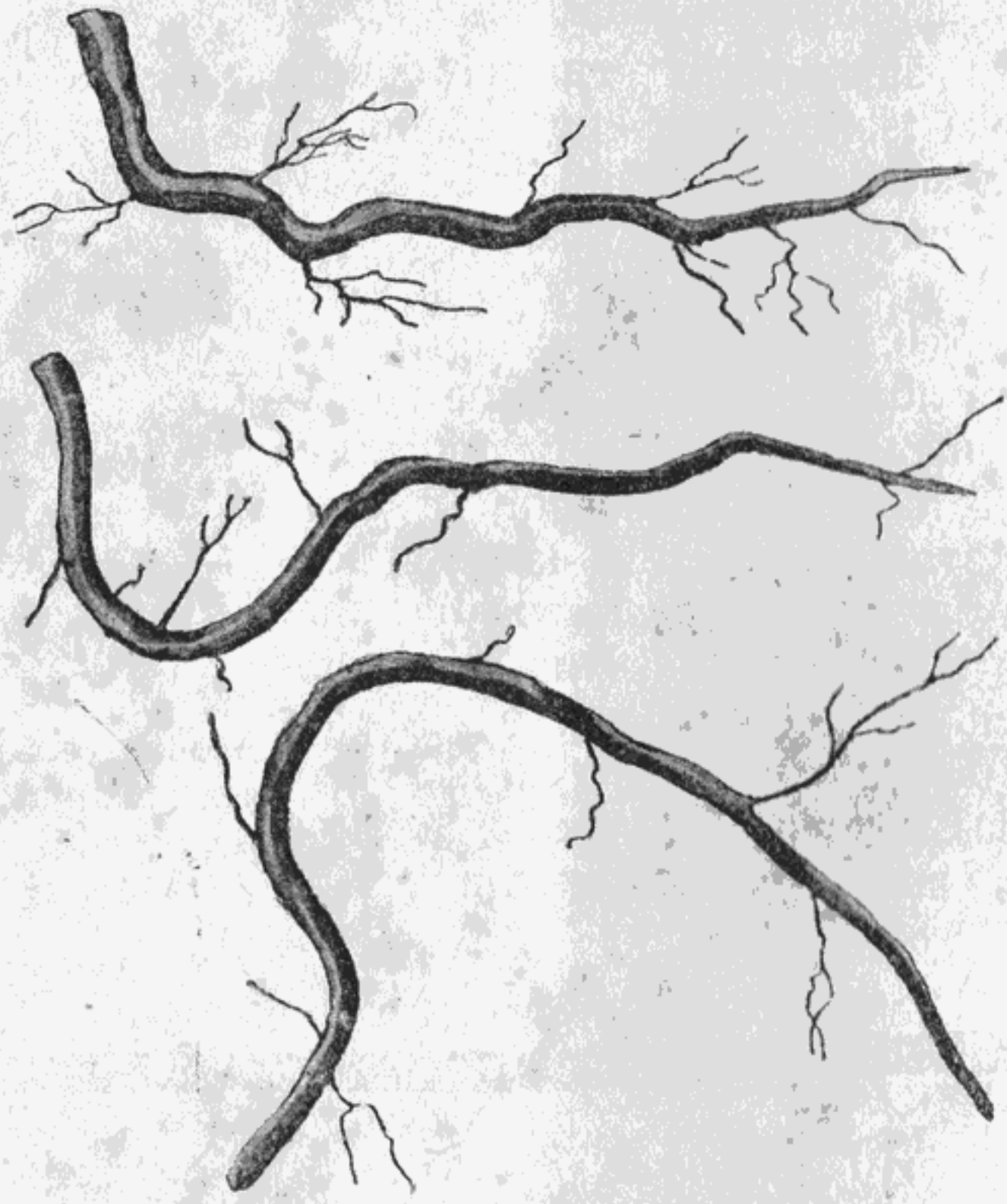

Asaxıa № 7. Ixuaxuanə iţəinə iqou avara dakua. (Ada çabərg şaq. iaqarouɲ).

Adakua rsaxıakua guatanə rəbzazaſa eilk.aanə hanəqala psəxua amamk.ua iguahtȧrouɲ, iaadərroup anəł apstazaſa. Xəxıţi anəłəi açanţəii (почва и подпочва) rəqazſa rəbzazaſa eilmərgak.ua uagızalagom łər-şk.olak.-aaȝartak., ma bahɥak. aqaçara izban ak.uzar iudəruazarouɲ abahɥa axıəqouçoua anəł zeipşrou, nasgıə ianaaloua ałər.

Aɬapəqap zegıə jlala işeipşəm eipş, adgıəlgıə eilərxueiţ.

Apsnə adgıələi ahauei axıəbziou aqnəҧ ara iqamloua ɬapəqap xkᵪə əqam.

Izzəmdərua aҧəm milat uaa uəs rguə iaanagoiţ, Ḳavkᵪaz aaxəç zegıənqara aɬapəqap eipşnə iqaloiţ-ħa, axa mamou, Apsnə eipş zegıənqara izəqalom. Iahħan, Kərtҧəla icaxıou ijbaxıazar qalaɲ, ara iqalaua açlakua: asaɲən çla, azetən, aɲalımakua, abanan, a'kᵪakţus, axıəna zlərxua açla evkᵪaliɲţus, alakᵪacia yeiɲ, axuɬ zlərxua ahaskᵪıənkua uħa iraʃaʒouɲ, uərt ua Kərtҧəla iubaʒom, zənʒa Apsnə iazaaiguouɲ axa.

Abri eipş ala Apsnə adgıələi ahauei bzianə iqouɲ, axa usqangıə ara iiua-iaaʒoua aɬər çlakua xaz-xazə adgıəl eilərxueiţ, iahħaɲ: aɻaçla daΨa dgıəlkᵪ faҧəkᵪ ataxəuɲ, ahaçla daΨakᵪə, ubas agıərt zegıə xaz-xazə. Irtaxəuzei abart aɬərkua xaz-xazə dgıəlkuas?

AƗAÇLA eiomnaſoiţ faҧə-jҧəla iҧəu ibeiou, aʒə aſaɲə iaçamҧakᵪua aʃaakᵪəra zmou, akᵪıər zmanə iqou anəɬapſ uħa anəɬ, nasgıə ibzianə iaaʒoiţ-iqaloiţ anəɬ qaqa aΨə.

Anəɬça (подпочва) zepşrazaalakᵪgıə, içouəlanə aʒə açamgəlakᵪua ialamxakᵪua iaçəçnə icoua iqazarouɲ. Açanəɬ (подпочва) içauəlaimkᵪua nəɬapſ dgıəl xıantanə iqazar, uəsqan aʒə iakuҧaua—iaçaҧoua çaqa izəmcakᵪua xəxıҧi adgıəl aΨə inxoiţ, ui iaxqıanə ađaxıə ahaua nanaſtuam, ubri eipş atəp aΨə aɻaçla zΨeixom-izəqalom, ubri aqnəҧ ubas iaxıəqou adgıəl aΨgıə eitouharacgıə akunagom, eitouhargıə uarzaralueiţ, nasgıə anəɬça işəsħaz eipş nəɬapſxıantaranə ianəqalalakᵪı, aʒə anzalamlalakᵪı ua iqou adakua aʃaakᵪəra-aʒə, anərmoulakᵪı apaɬkua rΨərzeibətouam, ubasɻqıagıə rəxıueiţ zənʒa apsləmʒ dgıəl aΨə eitahau aɻaçlagıə, izban akᵪuzar uagıə ʒəʃəkᵪubarkᵪ ada iaznəmxakᵪua iaçəkukuanə icoiţ, ubri azə ubragıə aitahara xuartam.

Nasgıə ubri eipş anəʔapſ nəʔ xıantaɸə eitahau azxara kˌislorod auam ahauaxıᵽ. Aɻaçla iarban dgıəlzaalakˌıgıə aɸə aitahara alşoiţ, ȧxa xəxı işəsʰaz eipş azxara adgıəl ȷaakˌəra amanə aɜə açamᵽakˌua ialçnə icoua, afaᵽajᵽ amanə iqazarouɲ.

Aɻaçla ada bzia iaboiţ, ixıʔaʔamkˌua ipxaȷamkˌua nasgıə iɜlaɥəmkˌua iyaȷamkˌua iqou adgıəl.

Aɻa pasakua rzə eiоnəuɲ, iaha amra axıaɸasua iaxıəpxɜrrou aɸaqıa nəʔkua rɸə reitahara, agıərt akˌıasakua məcxuə amra axıaɸamsua iaxıəpxarraɜam aɸaqıa dgıəlkua rɸə iqauçargıə iqaloiţ (aiaşa dgıəl aɸə eipşnə iqauçoiţ). Abartkua rəla xəxı işəsʰaz eipş ianəqauça, nas ada ianataxxo arɻəra autoiţ, eilaurʔʔoiţ.

AHAÇLA məcxuə eilnaxəuam anəʔ, aɻa eipş, iaha eiоnnaſoiţ anəʔapſ nəʔ aȷaakˌəra zlanə iqou (axa aɜə zçaᵽam, nasgıə məcxuə iȷəakˌȷamkˌua aɜə zlam anəʔ).

Anəʔ xıantaraɸgıə iqaloiţ ahaçlaa axa zənɜa ibzianə iaaɜoiţ aɸalarazə azharazə uʰa aɜxəku aiguarakua rɸə aɜə xəçnə aguam-sam axıəkunaɻua anəʔ rɻərakua rɸə, ubri eipş anəʔ aɸə aɸalara bziaxoiţ.

ſoukˌə uəs rguə iaanagaueiţ: aɻa axıəqauçalakˌıgıə iqaloueiţ, adgıəl məcxuə eilnaxuam-ʰa, axa uəi çabərgəm. Aɻa iaxiabalakˌgıə iuzəqaçom eiharaɜakˌ bzia iabom anəʔ ȷaakˌ, anəʔ ȷaakˌəra iakˌuʔar ada aɸazeibətom uəi iaxqıanə aɸalara maɥxoiţ, inaqaxoiţ. Ahaçla aɻaeipş akumkua, uəi aqara anəʔ eiləmxkˌua izəkuʔoua anəʔ anraalanə, anəʔ aȷagıə aɸakuərʔanə iqaloit.

Nasgıə aha bzianə iqaloiţ adgıəl ixıantanə iонuонuanə iqou aɸgıə, axa ubri aamtazə izkugəlou anəʔ ahauei aɜəi alaloua, ialsnə icoua eilarʔʔanə iqazarouɲ.

Abahɥa qaçara aan aʔərxəkˌkua raȷanə iaxıeitahau, iataxəuɲ axuapşra; iaha iaxıənaquərou, adgıəl aɜə açaᵽamkˌua iaxıȷaakˌərou eitouhaueiţ ahaçləei abʰei, agıərt aʔər çlakua eitouhaueiţ iaha iaxıəharakˌərou, iaha iaxıəlasəu

uĥa adgıəlkua rҧə, uagı anəĵ ahaua aɜə uĥa alsua eilarĵĵanə iqazarouɲ. Ahaçla uəi aqara agıərt aĵərçlakua reipş axəlapşra ataxəm.

Aha kˌıasa – jlakua (ikˌıasanə iqaloua) aʇa eipş bzia irboiţ anəĵ xıĵaĵarakua.

AŢAMAÇLA bzia iaboiţ anəĵ lasə, apsləmɜəi anəĵapʃəi eilanə akˌıərgıə zlanə iqou nasgıə anəĵ çauəlazarouɲ; adgıəl maɥəmkˌua ada aanəzkˌəloua iapərxagaxaşa əqamkˌua eilarəĵĵanə iqou anəĵ, ianakˌuzaalakˌgıə aţamaçla ada anəĵʒaakˌə ianakuĵa akˌgıə azəqaçom, ubri aqnəҭ iamazarouɲ anəĵ yara, axa iaxıəkugəlou eilarĵĵanə ahaua aɜə alalanə ialsua iqazarouɲ.

Aţama qaloiţ apsləmɜəi axaĥ nəĵəi eilanə iqou rҧgıə azxara afaҭi-ajҭi aua iqazar. Aţama çla ibzianə iazharcə, iҧalarcə iataxəuɲ afaҭ-ajҭ raʒanə, uərt anou ĥara ataxəuma aҧalara bziaxoiţ. Nasgıə aţama bzianə iaaɜoiţ, ibzianə iҧalaueiţ aɜxəkuədġıəlkua ṛҧə aɜə xəçnə aguam axıəkunaɥua arʇəra nəĵkua rҧə. Dəryagıəx aţama aaɜoiţ anəĵapʃ nəĵ xıanta aҧgıə, axa iazəuuazei uəi eipş aҧə aţama izҧalom, nasgıə aţama-çla duəkˌ nnaçuam lassə iajueiţ.

Aʃxa ʃaɲkua rҧə, akua anaua aʃxa əkuʐʐanə adgıəl axıeiznagaua anəĵ guɜaraҧgıə aţama daara ibzianə iqalaueiţ, ibziangıə iҧalaueiţ.

ACA-ÇLA bzia iaboiţ eilarĵĵanə iqou anəĵ guɜa çouəla, aɜə açaҭamkˌua iaxıəqou, izban akˌuzar, ahaua kˌislorod zalamlaua ianəqalalakˌı-nıəcxuə pərxaga aueiţ, iɥmazayxoiţ; nasgıə xəxı işəsĥaz eipş ibziaɜanə iqaloiţ aɜxəkukua rҧə, anəĵ bzianə apsləmɜ amanə iaxıəqou. Xəxıҭi anəĵ çaoɪanə aguɜara maɥnə anəĵça malaɥərnə ioɪuoɪuanə ianəqala açla egıazəqaçouam, lassgıə iajueiţ, nasgıə anəĵapʃ nəĵ xıanta aҧgıə aca akˌgıə azərҩeiuam, işneiua zənɜa ikuɜaaueiţ.

Acazə ibziouɲ, içauəlanə, eilarĵĵanə aɜə açamҭaua, ahauei aɜəi zəlsnə icoua anəĵ, axa maɥkˌ aʒaakˌəra amazarouɲ.

Anəł aɜə raʃanə ianaçaxa nas ħaras iataxəuzei ipxastaxoiţ. Zənɜa aʃaakˌəra axıamouɜoua axuə dgıəlkua rɸə iataxxoiţ açla aſaɲə aɜə açaʁara.

ACA-VIŞNIA (uəi cajloup, Apsnə zəgıənqara acaħa iaſtouɲ, axa uəi ca çabərgəm, acaʯqıa uəi çla dəuxoiţ, eixamhakˌua egıə uzəfom, iaşouɲ, agıi eixouhargıə qaloiţ, axa eixoumhargıə qaloiţ.

Apsnə zegıə irəmouɲ eixamhaɜakˌua, vişnia baarakˌ aɸə akˌumzar zegıənqara iqaloiţ, amala ada aɜə açaʯamzarouɲ, nasgıə nəłapſyarakˌ iamamzarouɲ, ari eiħaraɜakˌ bzia iaboiţ akˌıər zlou adgıəl.

ABĦA-ÇLA qaloiţ, ibziangıə iaaɜoiţ aɜə açaʯamkˌua iqou anəłʃaakˌəraɸə, uəi eipş aɸə aɸalarei azharei bziaxoiţ. Aharakˌəra yarakua rɸə azxara aʃaakˌəra aɜə axıamoua, abħa aɸalarei azharei pəkˌxoiţ, inaqaxoiţ nasgıə qmazara baapsəs iſtnaxueiţ aɥabalçra (страдает от камедоистечения).

Ubartkua rqənʯ, abħa-baḥɥa qazçaracə ztaxəu, inəł imou ckıa iguatanə ikˌaɲannə eilərgarouɲ ianaalou ianəmaalou, eioməuɲ izdərua agronom iirbaracə anəł.

ARASA-ÇLA bzia axə nəqunagoiţ anəł lasə aɸə, ubas anəłapſ nəł aɸgıə, amala bzia iaboţ akˌıər zlou anəł. Artkua reipş anəł aqnəmou, arasa aaɜoiţ, aɸaſuam anəł xıantaraɜakua rɸgıə, xar-amamkˌuagıə ibzianə iɸaloiţ. Ajakˌ ala arasaçla anəłkua zeipşrazaalakˌgıə rɸə iqaloiţ, axa ucqangıə zənɜa xyaaramzarouɲ, nas zənɜagıə ixıłałaramzarouɲ, iɲsaaraʃamzarouɲ baaramzarouɲ.

ARA-ÇLA anəłkua zegıə irəckˌnə bzia iaboiţ—iaaɜoiţ anəłçaulaɸə, anəłapşəi akˌıəri eilanə iqou anəł beiaɸə, nasgıə ajakˌ ala, afaʯ-ajʯ bzianə izlou aɸə, agıərt ałərçlakua reipş.

Araçla bziaxoiţ axaħ ɬɲara nəł aɸə, zənɜa axaħ dəukua ada rməſtua, irpərxagamxoua iaxıəqou. Ajakˌ ala araçla məcxuə anəł eilnaxuam, zegıənqara iqaloiţ, amala ada iaçaʯamzarouɲ aɜə, áʃaakˌəra məcxuə amamzarouɲ,

nasgıə ikˌıakˌıaʃamkˌua ixıantaʃamkˌua iqazarouɲ. Axaħəi apsləmɜəi nəˆ rɸə ckˌıa aɸazeibətom ara, izban akˌuzar aʃaakˌəra agxoiţ, aɜə iakuꝑoua açamgəlakˌua minutkˌ ialaboiţ. Zegıə irəckˌnə ara iaʃəmoıəuɲ, iagızəqalom aɜə axıaçaꝑou abaarra nəˆ aɸə.

ABGƏƷAREI ABAJƏI iarban nəˆ zaalakˌgıə aɸə ibzianə ˌiqaloiţ, axa uəsqangıə abaʃ, abgəɜara açkˌəs iaha maɥkˌ ilapşueıţ, məcxuə iaxıəpsaaʃou, aɜə axıaçaꝑəu bzia iaboom.

Abnaɸə abaara ilagəlanə izɸou abaʃ zbaxıou uəs iguə iaanagaɲ, abri iiyəz çabərgəm-ħa, axa mamou, sara isħoua çabərgəuɲ, abaʃ abaara ilagəlou apsə şpatou? işpaɸalauei? Rəcharəla, iɸalaua aqud eipş issaxoiţ, oyə izəmfoua iaşaxoit ikˌıakˌıaxoiţ, ubri aqnəꝑ auɲ abaaraɸə izxuartam, iguaˆtˆiſ abahɥa baʃ zeipşrou, uəi işanaaloua inəqugouɲ azə iɸalaua aʇa aqara iquazxoiţ, ixaaxoiţ iţaţaxoiţ.

AXUƏRMA, ALAHA, AMJA art-axəçlakˌ agıərt aˆtər çlakua reipş anəˆ eiləxra rəzdəruam, iaxıəqouçalakˌgıə iqaloiţ, uərt axıəumbaua dunei əqam: abaara aɸə, aſxakua rɸə, axaħ-nəˆkua rɸə uˆha zegıənqara.

Axa uəsqangıə axuərma iaha bzia iaboiţ anəˆapſ nəˆ içaulanə ahauei aɜəi zçamxakˌua izəlsnə icoua aʃaakˌəra zmou anəˆ. Axaħ-nəˆ aɸə axuərma məcxu izɸeixom, aɸalarei azharei pkˌxoiţ.

Alahai amjei iaha bzia irboiţ aneˆapſəi apsləmɜəi eilanə iyaraʃamkˌua ipsaaʃamkˌua ahauei aɜəi zəlsua anəˆ. Abartkua rɸə ħara ataxəuma, abart aˆtərkua iarban nəˆ zaalakˌgıə aɸə iqaloiţ-ħa səzəxʃajaua asorˌtkua, anəˆ bziaɸə arʇəra rətanə iqauçar zənɜa ibziaxoiţ, rɸalaragıə rəzharagıə ɸeixoiţ, iagıəˆpaxoiţ iagıə xaaxoiţ.

AMƏÇMƏQ iaha bzia ibanə iqaloiţ akˌıər nəˆaɸə, nasgıə ibzianə iɸaloiţ ixıantou arʇərei akˌıərəi zlou anəˆ aɸə. Məcxuə aɜə zlou iʃaakˌʃou anəˆ banə iaanxom, iaʃəmoıəuɲ, uəi eipş aɸə aməçməq agıə azərɸeuam.

ABIA eiomnaʃaueiţ anəʧkua zegıə irəçkɻnə, iʃaakɻəu, jəxıantou, anəʧ apʃapsləmɜ zlanə iqou uĥa anəʧ, axa ubri aamazə ubart anəʧkua eilarʧanə ahaua rəlsua iqazarouɲ.

Abia zəkugəlou adgıəl ʃaakɻəzarouɲ, axa aɜə ada iaçaꝑamzarouɲ, ada aɜə açaꝑanə inxar ada arbaaueiţ, nasgıə ahaua kɻislorod nanaʃtuam ada paʧkua raxı. Abia anəʧ laskua, ayarakua rəꝓgıə iiueiţ, axa ua aꝓalarei ançrei maɥxoiţ.

AZETƏN (маслина) iqaloiţ zənɜa ayara axaĥnəʧkua rꝓə, nasgıə iqaloiţ akɻıər zlou axuə nəʧ guɜarakua rꝓə aɜə açamꝑoua ahaua kɻislorəd bzia adakua irəgəmxakɻua iaxıroua aꝓə. Axa azetən azə apsləmɜra, ma axaĥssa zlanə iqou zəzxara ahaua zoua anəʧ aꝓə, azetən daara ibzianə iꝓaloiţ, iꝓalogıə məcxuə ibziaxoiţ.

AMANDARINEI, AꞱAŢƏRKALƏI, ALMONI dara məcxuə eilərxueiţ anəʧ, ibanə irzəɥhaɜom, irʃəmoıəuɲ akɻıər zlou, irtaxəuɲ aʃaakɻəra zmou anəʧ. Anəʧaʃ nəʧ məcxu aɜə zlaxoua nasgıə axaĥ-psləmɜ nəʧ ɜə zçamxakɻua izçəkɻukɻuanə içoua uĥa anəʧkua rꝓə egıərzərꝓeiuam, izban akɻuzar anəʧapʃ macara nəʧ aꝓə inxar, anəʧapʃ aɜə alsnə izcom, adakua aɜə ianɜaaxalalakɻı ĥara ataxəmkɻua iɜaaɜəfaloiţ, ipsueiţ, ubas apsləmɜəi axaĥəi macara rəꝓgıə inxar, apsləmɜ aɜə iaçaꝑaua zegıə ada akɻə iaːnəxuaɜakɻua ialꝗraanə icoiţ, adakua ɜə ʃəkɻubarkɻ rəmamkɻua iaanxoiţ, uəi iaxqıanə ĥara ataxəuma adakua aɜə-aʃaakɻəra anərmoulakɻı iyoiţ-ipsueiţ.

Abasala anəʧapʃ nəʧ ilaxanə aɜə iɜaaxalanə ianəqalalakɻı akɻislorod haua anamoulakɻı, auayə hauada dşəxuaꝓua eipş, adakua xuaꝓueiţ. Art aciţruskua rzə anəʧkua zegıə reiçkɻəs eioməuɲ – ibzianə ahauei aɜəi zləsua anəʧapʃəi apsləmɜəi eilanə iqou anəʧ ouɲ (глинисто-песчаная почва).

AƷAXUA axıəməiua iaxıəqamloua-ĥa əqam, zegıənqara iqaloiţ, nəʧgıə eilnaxuam agıərţ aʧər-çlakua reipş.

Aɜaxua ᵠeixoiţ ibziaxoiţ işakunagaua ala uaznəquanə uaxəlapşər.

Ajak ala aɜaxua axıəqamlaua-ħa nəł əqam, nəł eilnaxuam, amala ada aɜə açamzarouɲ, eiharak ianakuzaalakgıə eiomnaſoiţ aharakəra nəłkua, aʃ iᵠalouagıə iaha ibziaxoiţ ixaaxoiţ.

Abarłkua zegıə xəxı szəxʃajakuaz, işəsħaz eipş abahıqa qazçaracə ztaxəu, ixaᵠə iaaganə inəł zeipşrou eilərganə iraɜanə iangueitalagı auɲ, inəł iakunagaua ałər-çla eitahaᵱə anirxiaşa.

Ubas ala anəł iakunagaxaşa, ianaalaşa, iaaɜaşa ałərçla anakuirłalakı, ħara ataxəmkua axarq aqabaa uħa iakuɜəz bzabaanə feidanə idaloiţ. Uəs akumkua anəł zeipşrou eilmərgakua işakuxalakı-ħa iqazçaz, uəi ħaras iataxəuzei darzaralәueiţ. Ubri azouɲ iagızərħoua „Ilouçoua ouɲ iaaurəxua“-ħa.

Anəłəi anəłçei.

Xəxıᵱi axʃajara, nasgıə adakua rərᵱaſa rəqazſa uħa asaxıakua izlahdərboua ala içabərgnə iuboiţ xəxıᵱi avara dakua, çaqa içalanə imcakua, iᵠioiţ rᵠərpsagıoiţ xəxıᵱi anəł aʃaħaᵠə, ada-dəu çaqaᵱi avara dakua uħa amouɲ anəłça aʃaħaᵠə.

Uərt anəłkua rəjɲara-rçaulara aɲrakţikala iazlaguatou ala qara-qara anəłkuei açanəłkuakəi izeipşrou eipş ala rəqazſa rəjɲara xaz-xazəuɲ.

Xəxıᵱi anəłaᵠ adakua aagəlarak rəmaɜamkua açla şaqa iazhaua aqara adakuagıə irəzhaueiţ ganxa, açanəłaᵠə adakua uəi aqara izrəzhauam, axa usqangıə anəłça ajɲara zeipşrou eipş ala çaqaᵱi avara dakuagıə irəzhaueiţ 6^3-8^4 m. ($1^1/_2$-2 saqank.) rqənɜa rourakua.

Anəłkua xkə-xkəla iraʃaɜouɲ adənt ałərkua zegıə dgıəlk ianaalouam, dasəu dara rgıamala eilərxueiţ anəł xəkkua. Ubart anəłkua rəxkkua: anəł eikuaʇa—arʇəra nəł, anəłapſ nəł, anəłapſəi axaħəi eilanə iqou anəł ubas içagıə iraʃaɜanə iqakuouɲ.

Ubartkua zegıə irəckˌnə, zegıə ireiоnəuɲ aʔərçlakua rzə, ibziangıə iaaʒoiţ adgıəleikuaʃaˌnəʔ-auacnəʔ (apsləmʒ, anəʔapſ auac uĥa eilanə iqou). Uəi eipş iqou anəʔ 53-71 sant. (³/₄-1arſən) uĥa ajɲara aueiţ.

Abahɥa qaçarazə anəʔ ʒnə eilarʔʔanə, iaxıataxəu anəʔ yarakua rɸə anəʔ aarkˌşa ʒnə anəʔça içagıə auac atanə, zənʒa irbzianə açla apstazarazə xərxuaganə iqouçoiţ, ia-zuərhaueiţ.

Anəʔ ʒnə eilarʔʔanə iazəqaçanə iqou aɸə aʔər-çla eitahou ɸeixoiţ—feidagıə alçueiţ, izban akˌuzar adakua işərtaxəu adgıəl ialalanə rɸərəpsaqıaueiţ, afaţ-ajţ raʃanə eizərgoiţ, agıəi anəʔ kˌuaxıra – yara zdakua zəmcakˌua xəxı ikˌuxaz zɸeixom, izban akˌuzar iara axə aznəqugou-am, nas ʔərs iunatouazei.

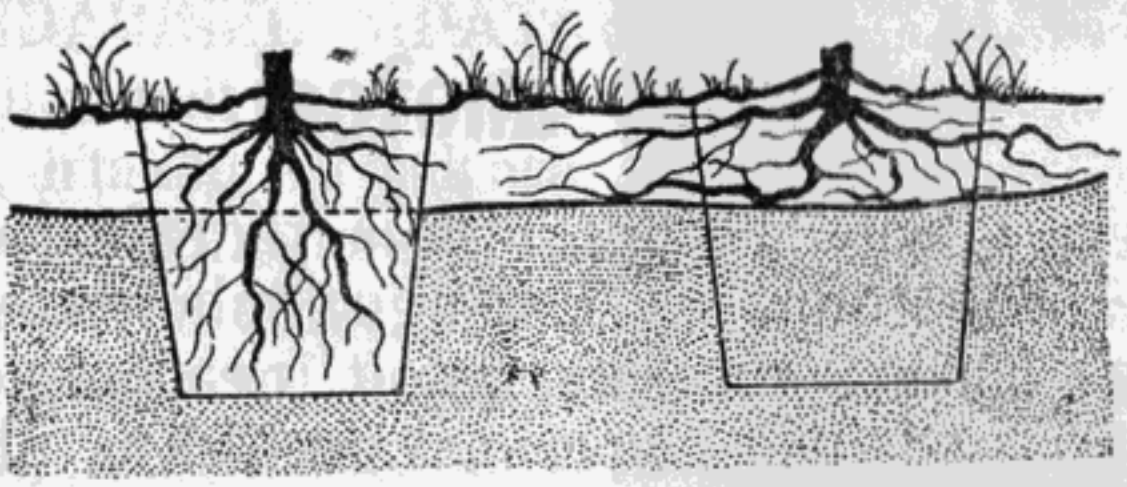

Asaxıa № 8. Armaraxı anəʔ guʒouɲ-ipsəşəuɲ, adakua ɲərxaga-iaanəzkˌəloua rəmamkˌua irəzhaueiţ. Aroıaraxıţəi anəʔ malaɥə-rəuɲ ikˌuankˌıarənɲ, adakˌua anəʔ izalamlazţ xəxıţəi anəʔ macara ialaxəeiţ, afaţ-ajţ rəʃmaɥəuɲ, pşakˌ narəsərgıə inəçyərnə ikˌahaueiţ.

Abahɥaz ialəpşaaţəuɲ iɸəcəu anəʔ eikuaʃa-arʃəra-nəʔ. Aguaoıı-oıuəoıuakua zguəlou aʃama, abĥa aca rzə-uĥa, ipşaaţəuɲ iaha iaxıəharakˌərou aʒə axıaçamţaşa akˌıər zlanə iqou anəʔ; agıərt aʃa, aha uĥa aʔər çlakua iaha iaxıənaqurou iqouçargıə qaloiţ, amala rdakua aʒə rəçaţamzarouɲ. Abartkua rədagıə anəʔ xkˌkua raʃaʒouɲ; ubri aqnəţ abahɥa qazçoua dzaraləmxaracə, ibahɥa bzia-xaracə inəʔ imou zaa izeipşrou guatanə, irɸeinə ianaa-loua aʔər sort akˌuirʔarouɲ.

Anəƫ aarəxra.

Aƫər bahɥaz ialəxҏəuɲ abahɥa iaxıanaalaaşa atəp bzia, nasgıə aàmtala (aƫər-çlakua rɸeibərtaanʒa-idəuxaanʒa) abahɥa iaçalouçaşa daɸa kˌulıţurakˌgıə axıəqalaşa. Agıərt bahɥaqaçayʃakˌ təps ialərxueiţ ubri eipş nəƫkuakˌ: axaha-ʇaha akˌumzar daɸa kˌulıţurakˌ axıanəmaaloua kukˌəs-hasabs irəmou axaha-aʇaha ƫər bahɥa macara aqaçarouɲ, axa uəi macara oyə məcxuə kˌıar inatauam.

Ubri eipş iqou abahɥa təpkua daara naɲə adkˌəlanə irxialaҏəuɲ, mamzar oyə iqabaa arʒueiţ; dgıəl naquranə aʒə açaҏazar, ipsɤxəmkˌua iqaçaҏəuɲ açərkˌukˌura (дренаж) ixyanə iqou aʑra, aʒə abahɥa iaçamҏakˌua iaçganə izgoua; nasgıə anəƫ nəƫapſ—malaɥərnə iqazar,—anəƫ axıquapa—ɸapou iaxıeiqaram iataxəuɲ aiqaraҏra, abahɥa açaqa iiaşaranə iqazarcə, nasgıə akua iaua ayar abahɥa iazeipşnə iaçalaracə, dəryagıəx dgıəl iaşara zmamkˌua axukua rɸə abahɥa qazçaua rzə iataxəuɲ ʃaɦua-ʃaɦuala iaɸapqaanə—ʇerasnə aqaçara, açla ſaɲə dgıəl iaşarakˌ auracə.

Abas ala iqaçanə adgıəl anəqala,—iataxəuɲ anəƫ arʇra,—auac atara, ubas agıərt aminеral rʇəgakua rəla uɦa akˌulıţura iqouçoua iataxxaşa zeipşrou eipş. Abahɥa nəƫ saqa içaulanə iurʇua—eilauərƫƫaua aqara aɸayra bzianə iaanaſtueiţ.

Abahɥa qaçaʃa ſoukˌə anəƫ arxiara uəi aqara iaxuapşuam iaxıeitarhaua atəʑaara macara akˌumzar, axa uəi uəs ixuartam, izban akˌuzar abahɥa nəƫ zegıə dgıəl psəlanə rʇəranə iqazar daara uəs bziouɲ, uəsqan uəi aqara uackˌlampşəkˌua iqouçar qaloiţ, axa uaha umamkˌua iumou abahɥa malaɥərranə yara nəƫzar, uəsqan iacpəɦanə ckıa iazəumərxəiar eitouhaz açla, atəʑaara iaxıtouhaz iltapsə icoiţ, adakua ua iaatəçnə adgıəl malaɥər—yara izalalom.

Ubri aqənҏ ouɲ abahɥa nəƫ aura-zourou zegıə ʑnə eilarƫƫanə izəqaçaҏəu. Abahɥa nəƫ ailəxra—ailarƫƫara ba-

hala kˌər uəsura, xarq raʃa agoiţ, ubri aqnəᵽ iaha eiɔnəuɲ aʃaɔnuara kˌuatanla 22-27 s. (5-6 verş.) açaulara amanə.

Anəł nəłapſraʃamkˌua uəs iɔnuɔnuanə ixıantanə—malaɥərranə iqazar iʃaɔnuaᵽəuɲ açlakua reicərxuxakua rəbʃara Sakˌkˌa-ħa izəſtou akˌuatan ala (asaxıa № 9)

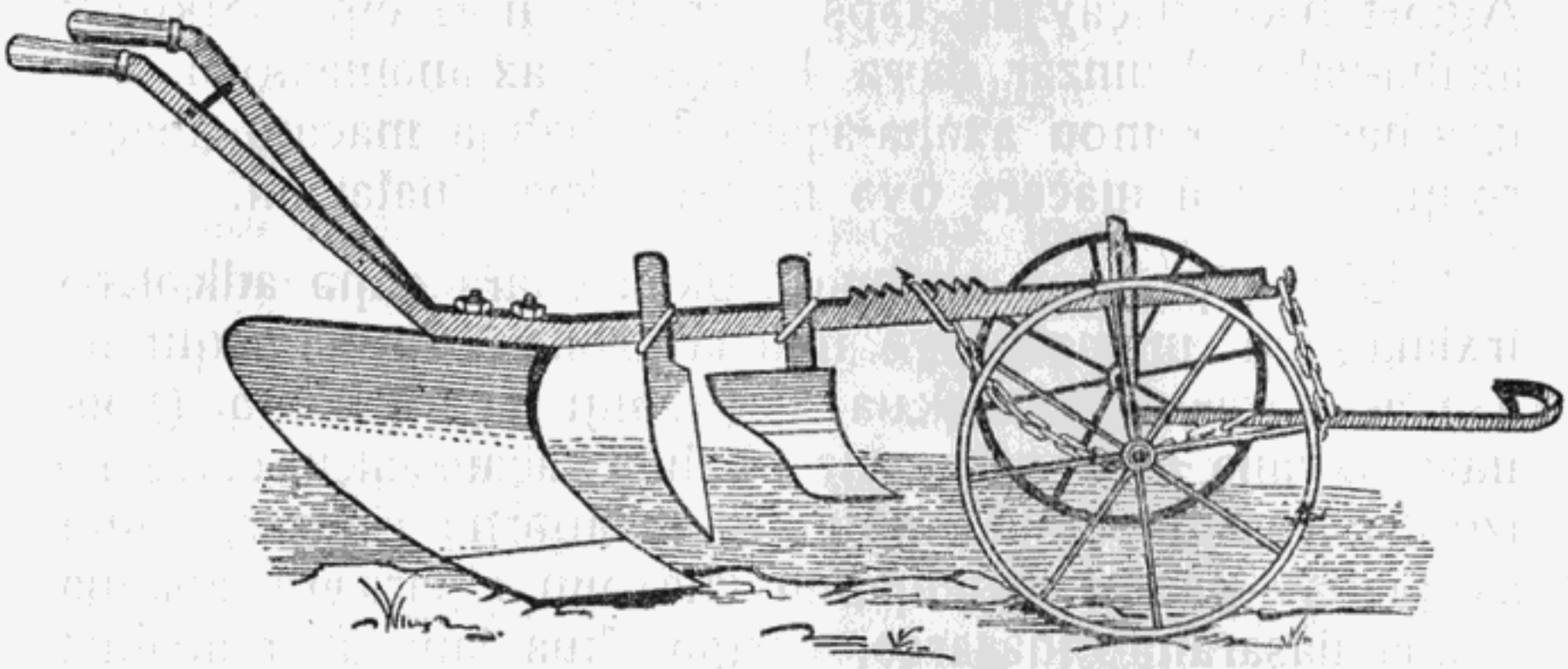

Asaxıa № 9. Akˌuatan „Sakˌkˌa“.

Açaulara 35-40 sanţ. (8-9 verşokˌ) atanə, uəi anays anəł arçauəlara içagıə iataxxozar, uəsqan anəł r-çauəlaga kˌuatanla (почвоуглубитель) akuatan axıaxəsəz atəp itar-

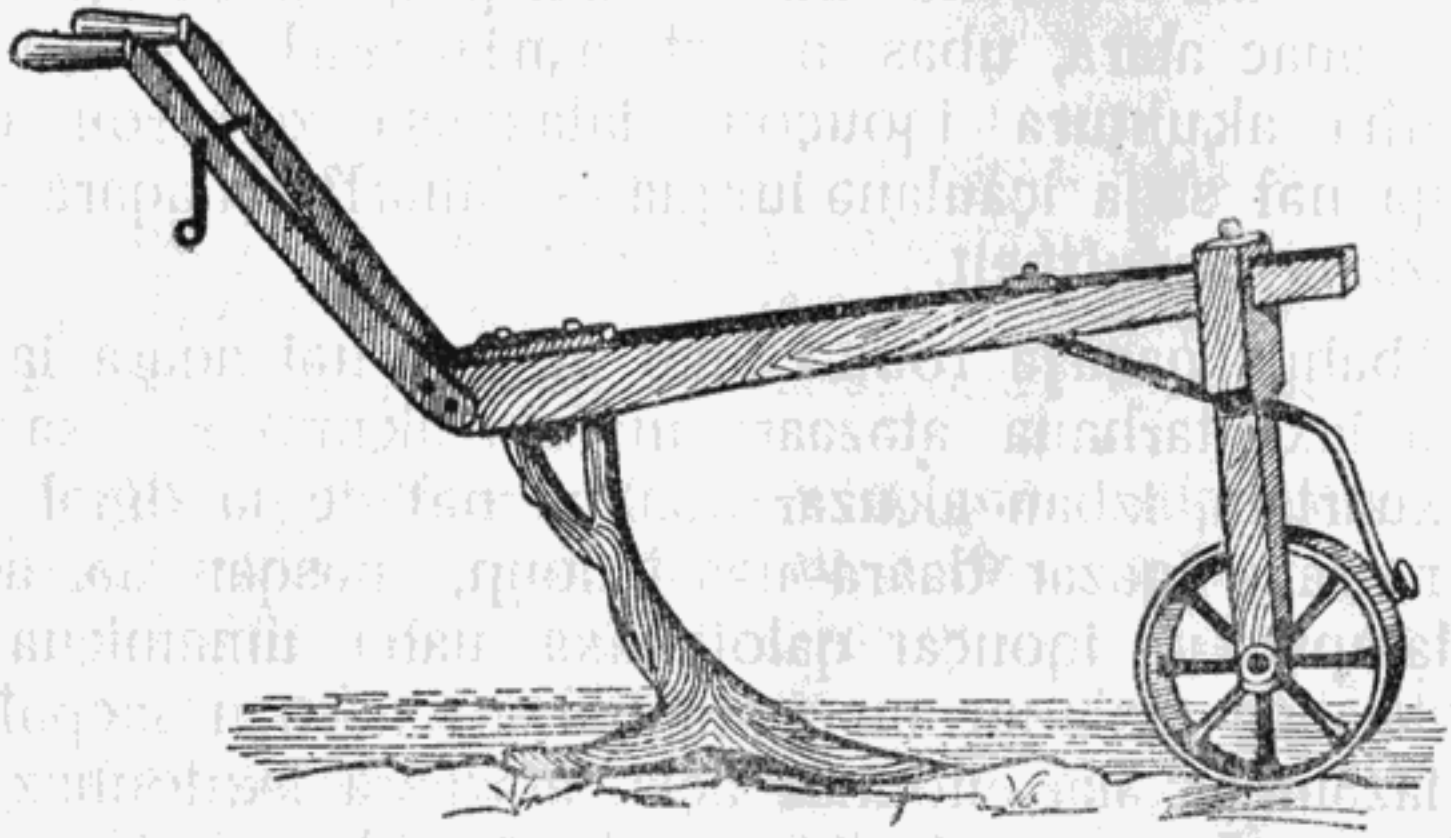

Asaxıa № 9a. Anəł rçauəlaga kˌuatan (почвоуглубитель).

łnə eiteiʃaɔnuoiţ daᵠa 13-18 s. (3-4 v.) açauəlara atanə, asaxıa № 9a rᵠə iaħnarboiţ. Abahɥaᵠ anəł nəłopſranə iqazar,

uəsqan içaulanə adgıəl aʒaoɪuara—aarĥra ataxəm; iʒaoɪuaʯəuɲ iaarĥʯəuɲ xəxıʯəi anəɬ macara, izban akᵤuzar anəɬapſ nəɬ aşəkusan içauəlanə iʒaoɪuanə-eilarɬɬanə ianəqalalakᵤı aşəkusan açla adakua adgıəl eilarɬɬara rxə iarxuanə içauəlanə icoiʯ—irəzhaueiʯ, axa nas dəukᵤ mərçəkᵤua anəɬapſ nəɬ eitaeilaloiʯ, adakua anəɬapſ ſəx aʒə zlou ianalaxalakᵤı inalapsə icoiʯ, ubri aqnəʯ auɲ anəɬapſ nəɬ aɸə içauəlanə anəɬ azra zxuartam. Abas xəxı işaĥo eipş anəɬ rɸeinə eilarɬɬaanə ianəqala adakua asaxıa a-№ 10 işah. eipş ibzianə eiçaxarakᵤ rəmamkᵤua rɸərəpsəqıoiʯ. Açla ada axə iakuitxanə aɸaneibnata, açlagıə aɬər bzianə iɸaloiʯ.

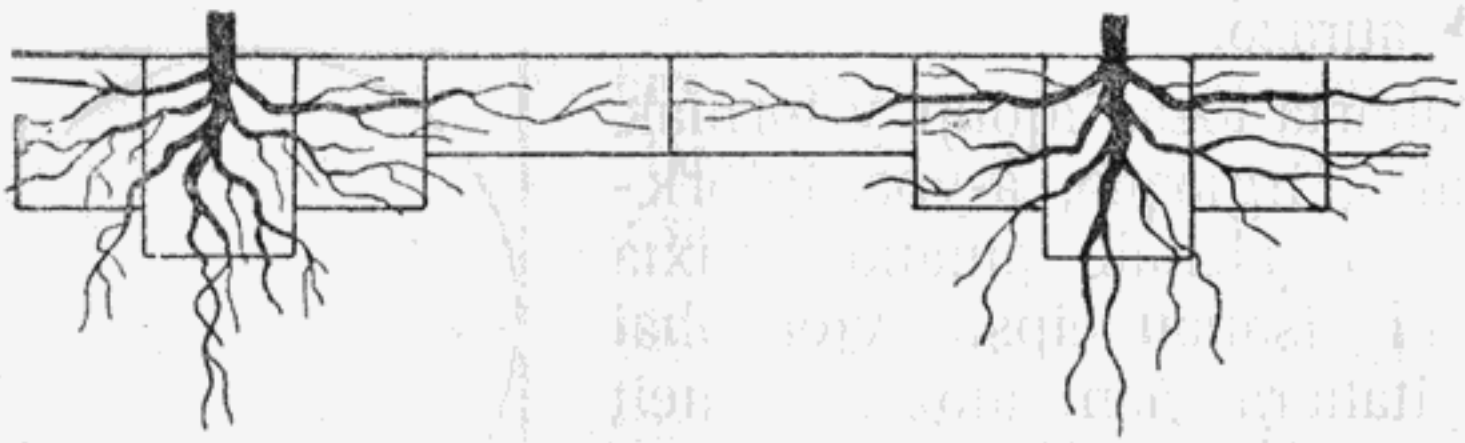

Asaxıa № 10. Anəɬ eilarɬɬanə arʒəra atanə irɸeinə iqaçou aɸə, adakua rɸərəpsaqıoiʯ, işərtaxəu irəzhaueiʯ pərxaga rəmamkᵤua.

Abahɥaɸ, açla eicrəxuxuarakua (ряды) rəbʒara, açlakua rəkura maɥnaçə 5-6-7 ş. rxəçaanʒa rəbʒarakua rɸə ilaçalazar qaloiʯ auətra-təxkua, nasgıə akᵤulʯura xuɥkua: aqəkurei, abamba uĥa ubas agıərtgıə. Abahɥa aça pxəngıə ʒəngıə haskᵤıən açamkᵤua iskıəngıə iqazarouɲ nəɬmazeinə.

Dgıəl qaçagas-rɸeigas zegıə ireioɪıəuɲ aʯrakᵤʯor, axa uəi anxaʒa xaz-xazə rxazə irzaaxuouam, axuə dəuuɲ xaz ɥədala irouam. Uəi anəɬ iaşara ianəu kᵤolekᵤʯivla inxoua „Akᵤolnxara“ qazçaua anxaʒa rzouɲ iaha izəbziou, izban akᵤuzar uərt anxaʒa rədgıəlkua eidəuɲ-eizaaiguouɲ, auəs eicərueiʯ, iaha aldərşoiʯ, akᵤolnxarazə ĥəntkarra mariala aʯrakᵤʯor rzaargoiʯ, xuədagıə-uəsgıə irərtoiʯ, nasgıə ian. ɲrokᵤaʯla irərtoiʯ; xaz nxayəkᵤ imacara izə uəs iouam ixaz xərxuaga macaras-ĥa,

Aitaharta təžaakua.

Abahɥa qaçara ztaxnə,—aqaçara naɲə alazkˌəz izə açla eitahara auəskua zegɪə rapxɪa irgəlanə ipxɪaʒaᵽəuɲ aitaharta təžaa (посадочная яма). Aitaharta təzaa-ɦa səzᵽəu aşaxɪa təxnə uaxuapşuazar aolər apşrouɲ iamou, uəi atəžaa iakˌər qalaɲ 5-6 ş. zxəçua açla adakua; uəi naxəs adgɪəl bziazar iaueiᵵ ada acarta, mamzar adgɪəl malaɥərzar məcxuə ioɪuoɪuazar uəsqan adakua atəžaa itəçnə anəĵ izalamlakˌua-iaataxoiᵵ, açəxuᵽanə afaᵽ-ajᵽ anamoulakˌɪ, ɦara ataxəuma, iyoiᵵ. Ubri eipş iqou anəĵ aaſara azəmuukˌua, atəžaa macara xuapşra amtakˌua abahɥa axɪənʒaqaçaᵽəu iataxəuɲ bahala içaulanə iznə aikuçara, açla ada açarta aurazə.

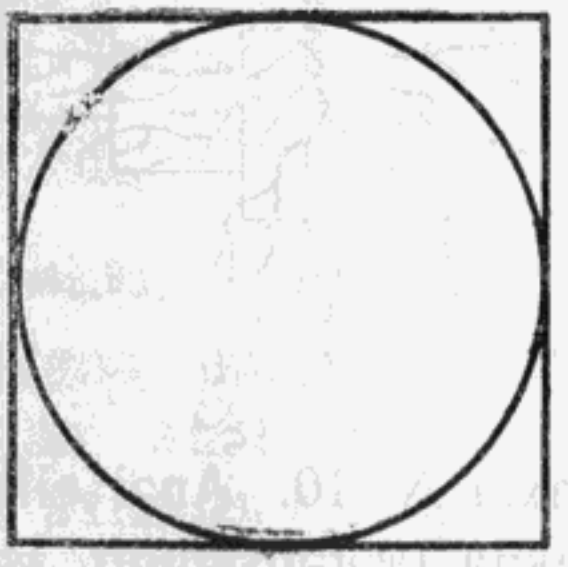

Asaxɪa № 11. Atəžaakua. (Atəžaakua y-formakˌnə iqouɲ: akˌə, irgɪəɟnə, agɪəi pſkuakˌɪtakˌnə, abra as, işahnarboua eipş.

Aitaharta təžaa iqouɲ y-formakˌ rəla akˌə, irgɪəɟnə, a-yba, ipſərkˌçanə pſkˌuakˌɪtakˌ amanə asaxɪa a-№ 11 işanəu eipş. Aɟei ahai rzə aitahara aan atəžaa rzueiᵵ açauəlara 71 san. (1 arſənkˌ) atanə atbaaragɪə 1.06 m. ($1^1/_2$ arſ.) atanə.

Abɦa, aca aɟama uɦa açla naqukua rzə irzueiᵵ atəžaa açauəlara 53 s. ($^3/_4$ arſ.) at., atbaara—71 s. (1 arſ.) atanə. Aapənᵽi açla eitaharazə aitaharta atəžaa zᵽəuɲ Ψayratagalanᵽi aitaharazə izᵽəuɲ-aapən ma apxən.

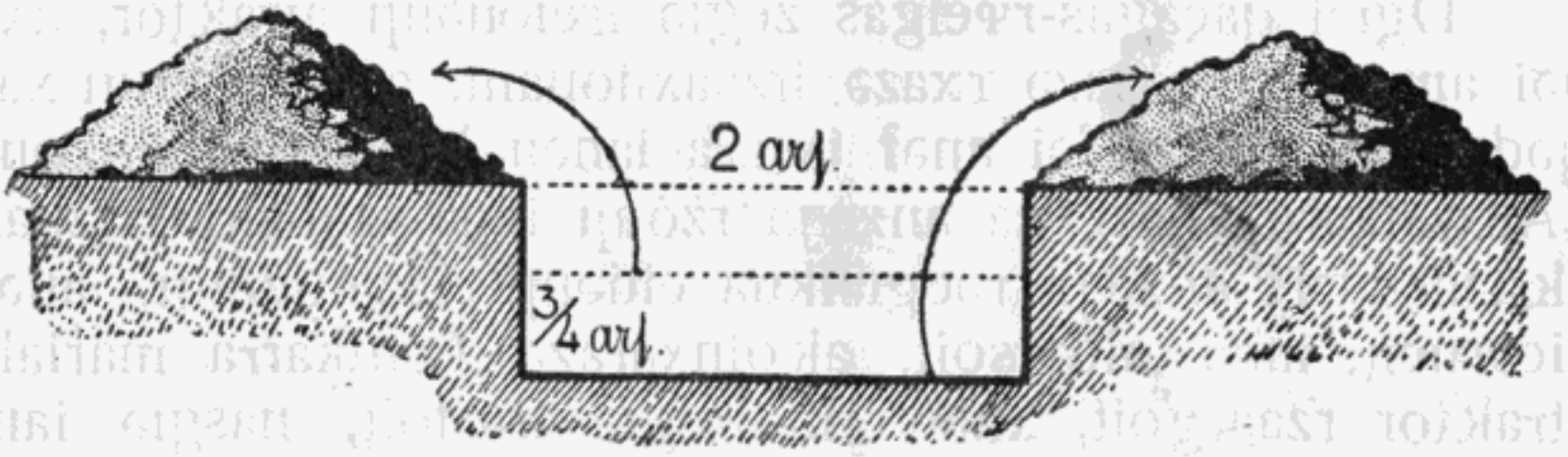

Asaxɪa № 12. Atəžaa zeipşrou: xəxɪᵽəi anəĵ itəgou ſtouɲ armaraxɪᵽi aganaxɪ, çaqaᵽəi anəĵça aroɪɪaraxɪᵽi aganaxɪ.

Ianəuzua itəuxua adgıəl yəqaranə iſtaçaʯəuɲ, xəxıʯi xazə gankˌaxıə, çaqaʯi anəîça daɸa xazə iſtaçaʯəuɲ asaxıa № 12 işanəu eipş.

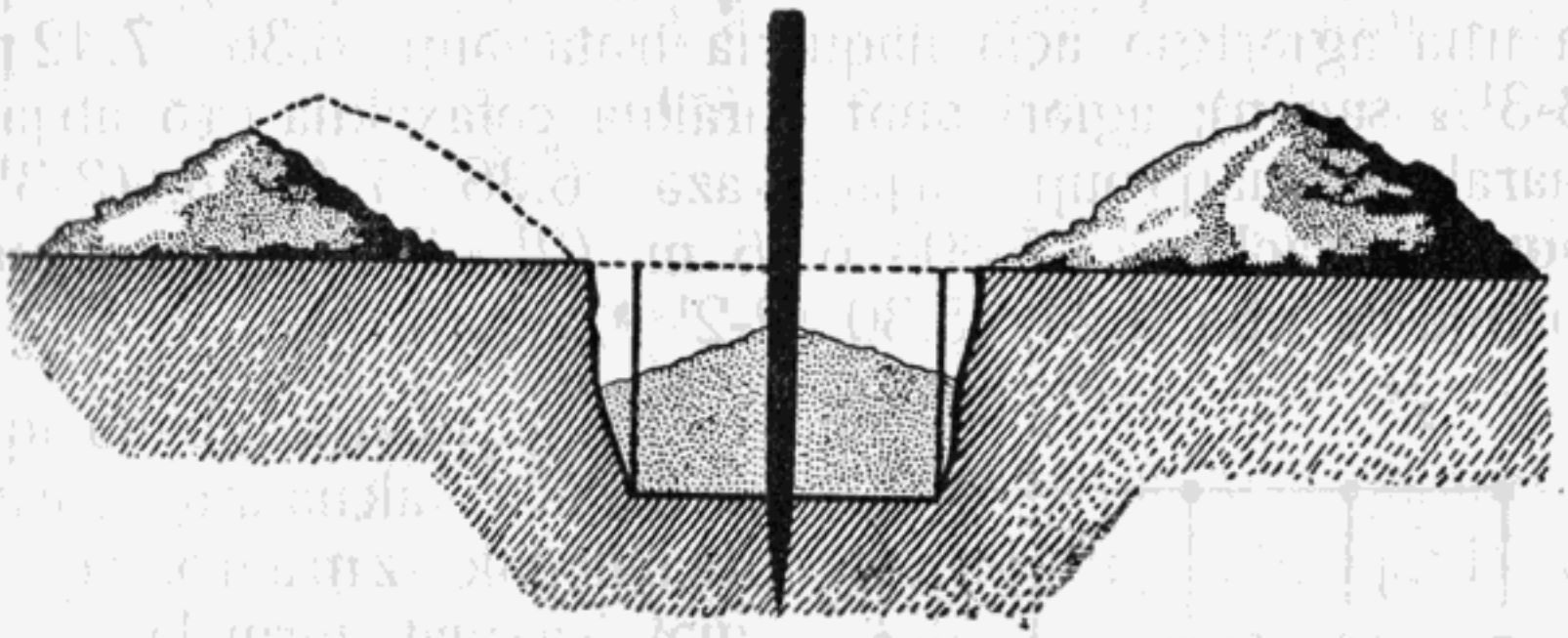

Asaxıa № 13. Atəzaa aitahaʯ iazərxıanə iqon, agutanə açla eitahaʯ axıtargəlaʯəu aɻyan tarsnə xəxıʯəi itgou adgıəl abzaraqənɜa itapsouɲ.

Aitahara aamta qalaanɜa apşei, akuei asueiţ, anəî guɜaxoiţ iɻueiţ, nas aitaharaan dəryegıəx arʯəra-auac natanə anəî ckıa eilarîîanə xəxıʯi anəî çaqa iđəkuçanə, çaqaʯi xəxı iđəkuçanə açla eitouhaueiţ.

Abahɣa ɲlanra.

Rapxıaɜa abahɣa ɲlanra naɲə aurkˌaanɜa, iuɜbərouɲ: aîərçlakua şeitahaʯəuəi açlei-açlei rəbʯarakua tbaaras irətaʯəuəi.

Abahɣaɸ açlakua eizaaiguanə ijɲanə eitahamzarouɲ, ianəjɲaʃaxa açlakua eilaquəkˌueiţ, ahaua rəzxom, amra rəlaşuam, uəs ianəqala aîər zɸalom, iɸalogıə ssaxoiţ, açlakuagıə naqaxoiţ. Aîra aan azxara amrei ahauei amouər egıazəqamçakˌua iɸîanə ikˌaîoiţ. Zənɜagıə açlakua raoɪaʃanə reitaharagıə xuartam. Eitahazarouɲ dasəu işrəkunagaua aɲlan ala.

Ara Apsnə eipş anəĭ bzia, arʇəra nəĭaɸə aĭər-çla aneitouhaua, aʇaçla azə açləei-açləei rəbʇara iataɸəuɲ 9.54—10.60 meʇr (4¹/₂-5-ba saqan) aura; aha 7.42—8.48—9.52 m. (3¹/₂-4-4¹/₂ saqan); abħa aʇama, abahɥa-ca uħa agıərtgıə açla naqukua irətaɸəuɲ, 6.36—7.42 m. (3-3¹/₂ saqan); agıərt anəĭ yarakua cəfaxakua rɸə abʇara baarakua rmaɥɸəuɲ:—aʇaçla azə—6.36—7.42 m. (3-3¹/₂ saqan); ahaçla azə 5.30—6.36 m. (2¹/₂-3 saqan): abħua, abahɥa-ca uħa 4.24—5.30 (2-2¹/₂ saqan).

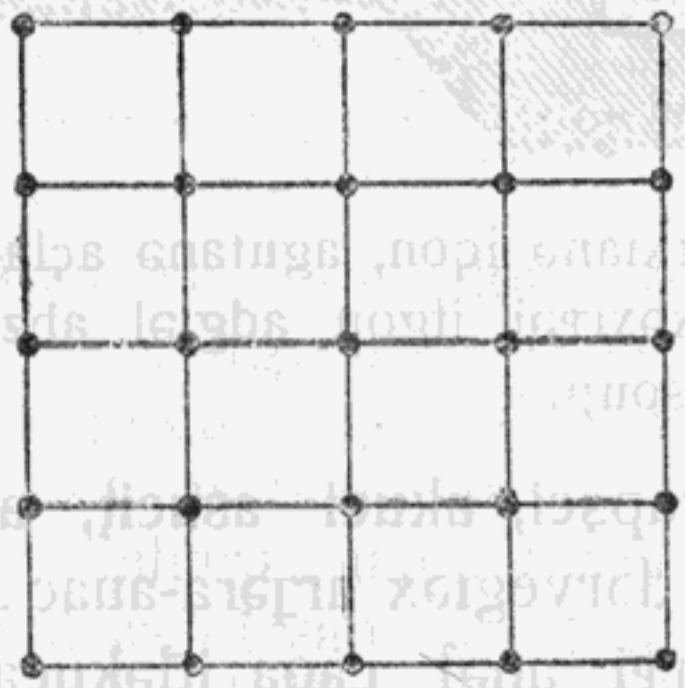

Abahɥa ɲlanra iybanə iqouɲ: Akᵸə akᵸuadraʇ forma pĭkᵸuakᵸıtakᵸ zmanə iqou, agıəi, şaxmaʇ formala x-kᵸuakᵸıtakᵸ zmanə iqou.

Axa ojə akᵸuadraʇ forma aiçkᵸəs iqarçoiʇ zexıənqara a-şaxmaʇ formala aitahara; kᵸuadraʇ formala eitahou abahɥa ckıa aΨayra bzianə iazaaſtuam, izban akᵸuzar açlakua akᵸəi-akᵸəi xəibayoiʇ amra zrəsuam, ahaua-apşa zrəlalom; ubri aqnəɸ aĭər iɸa-

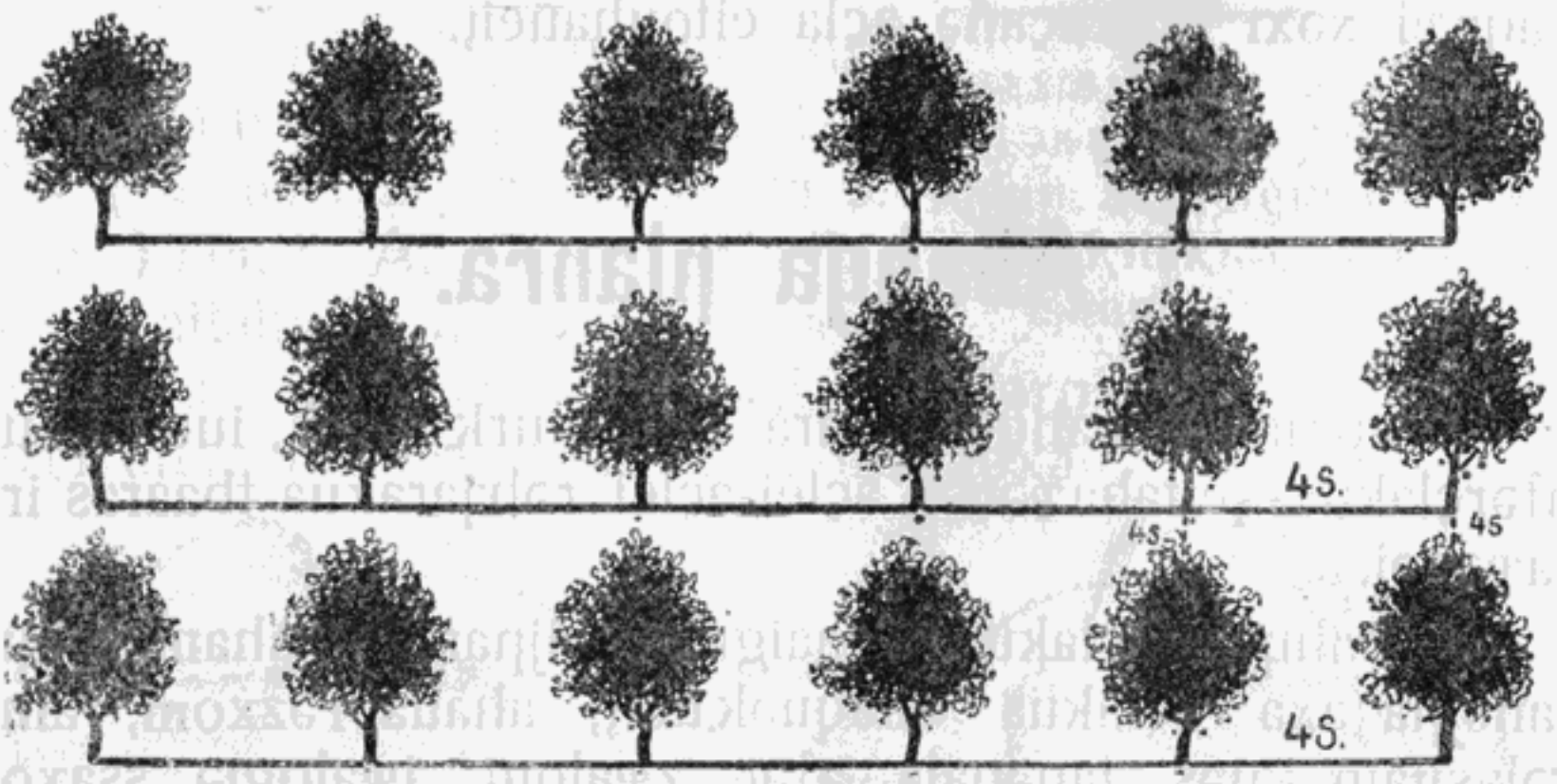

Asaxıa № 14. Abahɥa, kᵸuadraʇ formala aɲlanra.

loua ssaxoiţ açlakuagıə naqaxoiţ Ꞑfķuəntxu—ķuadraţ forma ɲlanra asaxıa a-№ 14 işahnarboua eipş auɲ işəqarçoua.

Abri eipş akuadraţ aɲlanraᴪ destənk adgıəl ikuʒoiţ 270 çla-xə rəbʇarakua rətbaarakua 6.36-6.36 m. (3-pa—3-pa saqan) rəbʇaçanə.

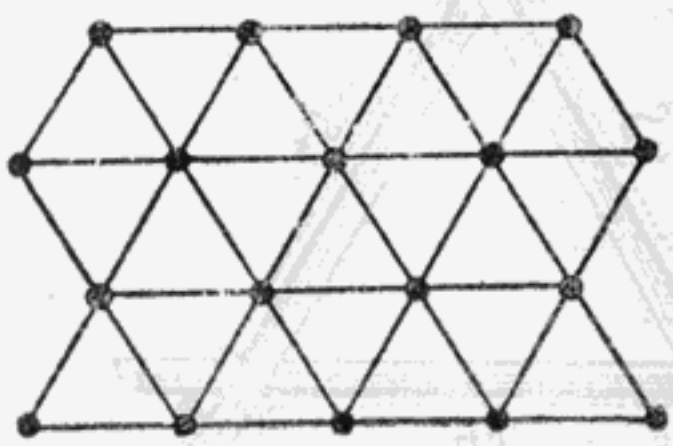

Agıəi aşaxmaţ forma ɲlanra qarçoiţ asaxıa a-№ 15 işanəu eipş.

Uəi formasəi bziarasəi iamou uəi auɲ: abahqa 10 destənk əqazargıə açlakua eipərxagaxom, aɬfəra eibargom, amrei ahauei bzianə irəlaşueiţ; uəi adagıə eicrəxuxuak çla ſaɲək aᴪə unəkuəgəlanə upşər aura-zourou aicərxuakua zegıə uboiţ, axuapşragıə daara ipəşʒouɲ. Qaçaſas iamouɲ: ſoukə daɥla şaxala irəɲlanueiţ, axa uərt rakum kua ipsaxəmkua iumazarouɲ alabaᴪə ɲlanga 3-kuakıtak zmanə iqou asaxıa a-№ 16 işanəu eipş.

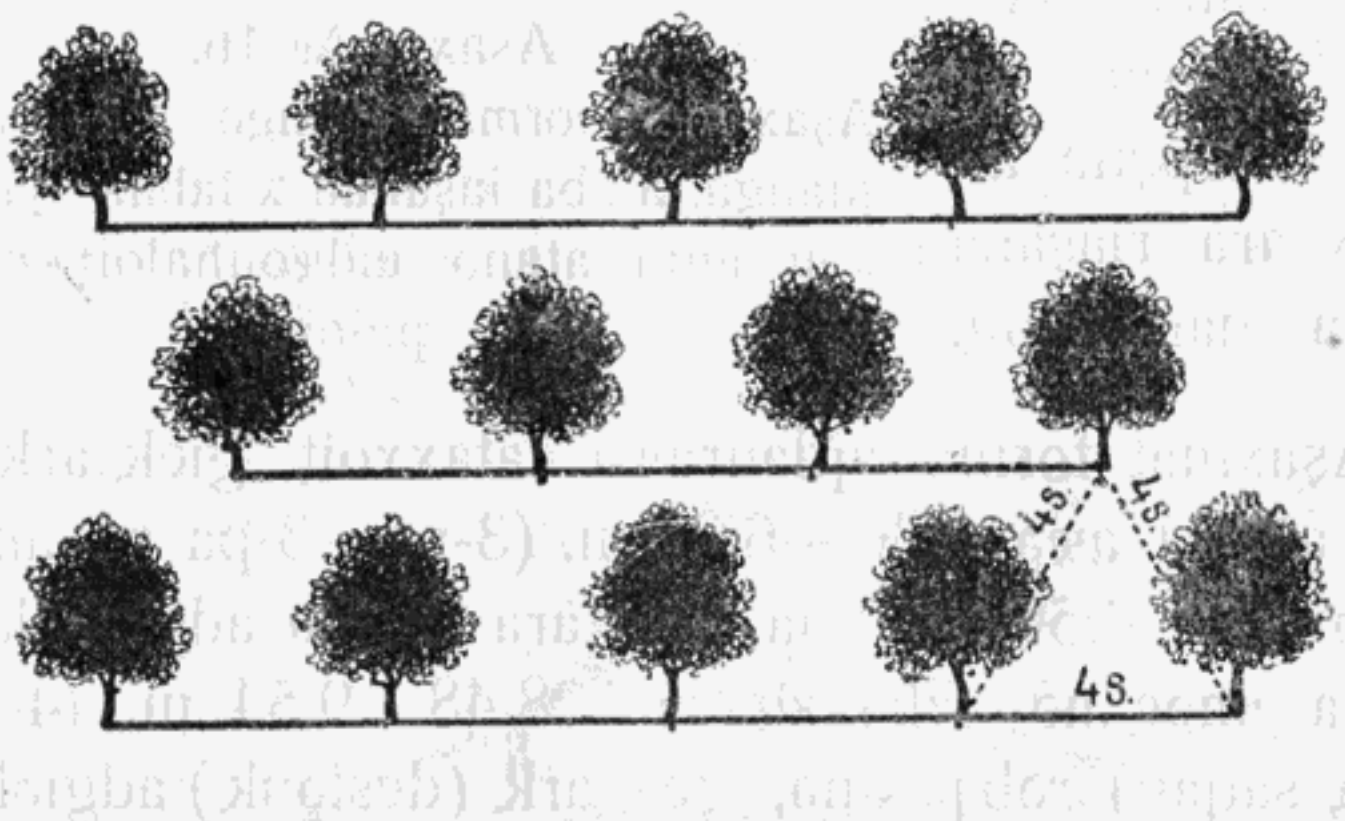

Asaxıa № 15 Şaxmaţ formala abahqa ɲlanra. (Ari aɲlanra aan ialarəɲlanueiţ x-ķuakıtak zmanə iqaçou aɲlanga as. № 16).

Açlakua rəbʃarei eicrəxuxuakua rəbʃarei aurei atbarei şaqa qauçarcə utaxəu aqara amazarouɲ aɲlanga laba aurasəi tbaarasəi. Abahɥa axıəqaçaʯəu adgıəl axaʯə uɬaga umanə aʃkua narsua xəkˌ unaxəsueiţ, nas uɬaga apxıaʯi aʃə inarkˌnə iuɬoiţ çaqa aroıaraxıgıə armaraxıgıə eiqaranə, aɬaga axkua rʯə aʃkua auərsəxueiţ; ubas uaxəsueiţ daʯa eicərxuxuakˌ, uəi naxəs uşcac iɬoua, aʃkua arsua uaxəsueiţ iauərsua aʃkua urkˌələpşnə aicrəxuxuara riaşaua aɲlanra nauəkˌʒoiţ.

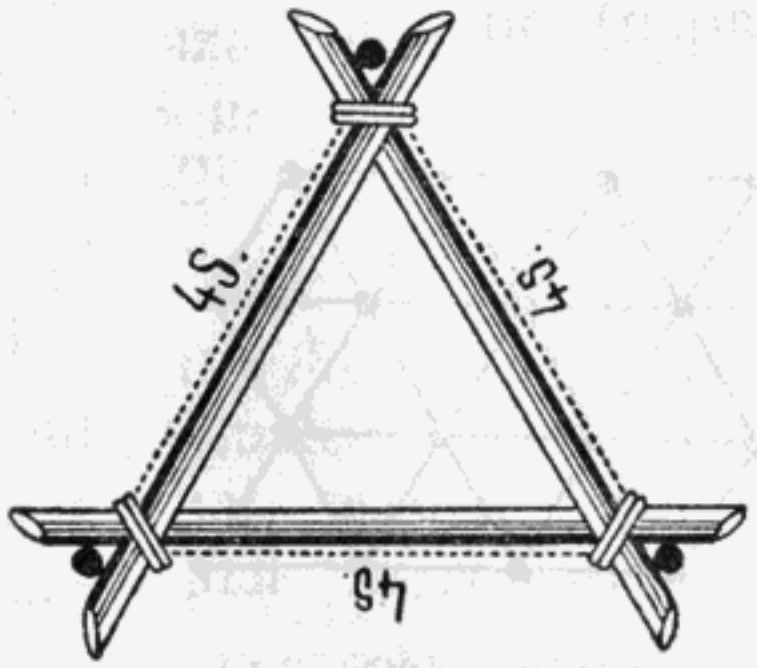

Asaxıa № 16.
Aşaxmaţ forma ɲlanga. (Ari alabaʯə ɲlanga, alaba iaşakua x-labakˌ şaqa utaxəu aura atanə eidʯouħaloiţ - eidəuɥapaloit).

Aşaxmaţ forma aɲlanraʯə iataxxoiţ gıekˌţarkˌ (destənkˌ) adgıəl aʯə 6.36—6.36 m. (3-pa—3-pa şaqan) rəbʃaçanə 270—250 çla-ſata, axa ara Apsnə adgıəl zlabziou, açlakua məcxuə izlarəzhauala 8.48—9.54 m. (4—4-ba, 5-5-ba saqan) rəbʃaçanə, gekˌţarkˌ (destənkˌ) adgıəl iagoiţ ianeiçaxalakˌı 200 rqənʒa ſata.

Aitahara aamta.

Açla eitahaꝑəuɲ ꝓayratagalan,—aboɪə ankˌapsalakˌı inarkˌnə, aapən açla apstalara ialagaanɜa. Agɪəi, içabərgəʇqɪanə açla aitahara aamta,—uəi atəpəi aamta-ahaua zeipşrou eipş azxuəcra ataxəuɲ. Açla eitahara qaloiʇ ꝓayratagalanəi aapənəi. Ꝓayratagalan eitouhar qaloiʇ ubri eipş atəpkuarꝓ: aɜən açaa axɪəʃgɪamxoua, iaxɪyaramxoua məcxuə anəɬ axɪəʃaakˌɜam.

Aɜən axɪəʃgɪou, açaa axɪəoɪuoɪuaxo atəpaꝓ iaha eioɪəuɲ aitahara aapən. Açla xuɥə eitahaꝑnə iqou, abahɥa qaçaʃa işəqarço eipş, ianeitouhauazaalakˌgɪə azə iazuərxəiarouɲ ꝓəyratagalan açlakua rəboɪɪkua ankˌapsalakˌı inarkˌnə.

Aɬər şkˌol aꝓə iaaɜanə-iazərxianə iqou açla xuɥə eitahaꝑək., ma daΨaqara iaaxuou uħa, uərt rzə zaa autraꝓ araxu axɪtamloua, aɜə axɪaçamꝑaşa uħa iznə iumazarouɲ anəɬ uçlakua irəzxaşa atbaara atanə, nas Ψayratagalan aɜənraxɪ ianeixo aamtazə, rəboɪɪkua ankˌapsalakˌı, açlaxuɥkua aaɜarta aqənꝑ içəxnə anəɬ znə iaxɪəqou, təpkˌaꝓ iamoudoiʇ iiaşanə imərgəlakˌua irnaanə (asaxɪa № 17

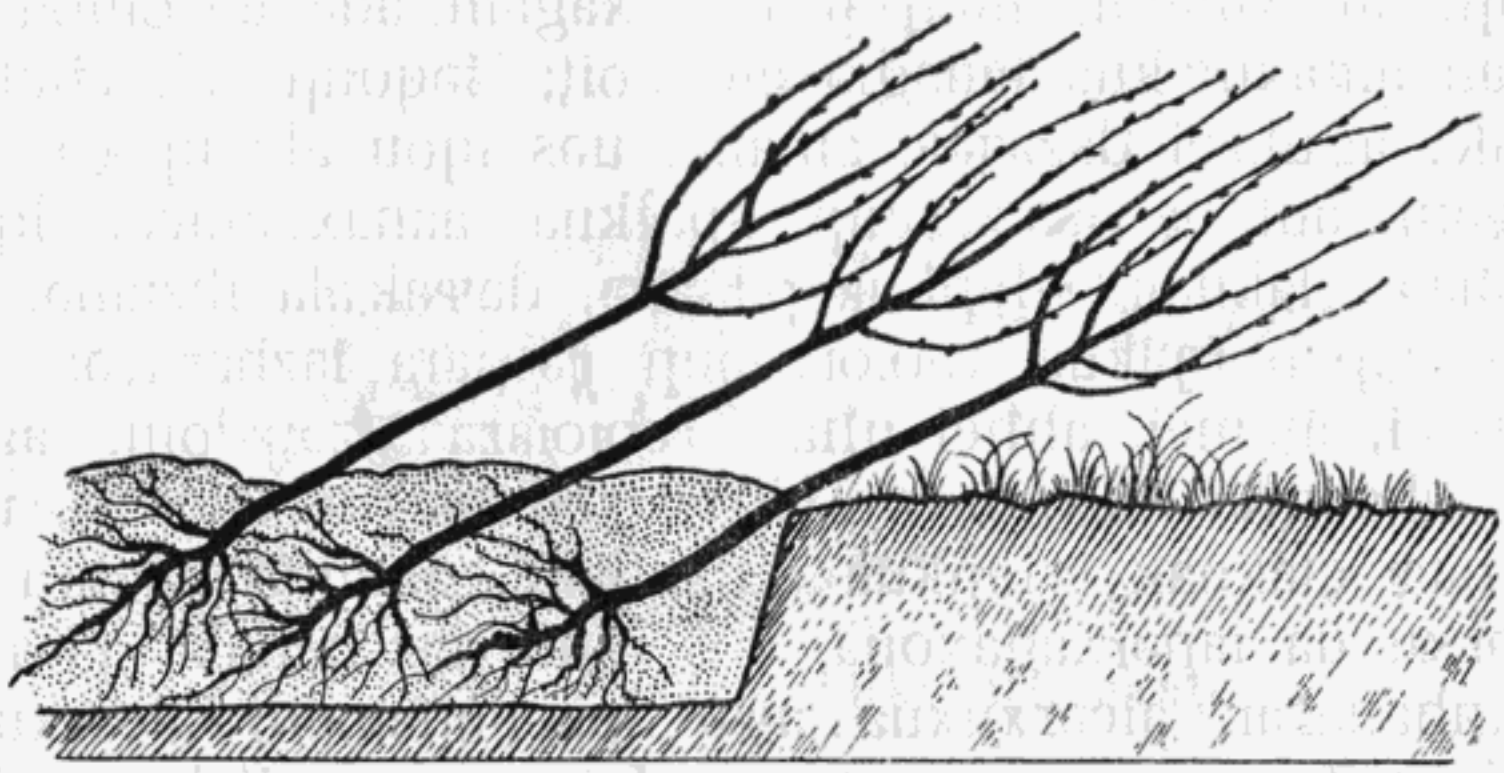

Asaxɪa № 17. Aitahaꝑ çla-xuəɥkua rdakua anəɬ iamadouɲ reitahara aamta aqənɜa.

aꝓə işanəu eipş), rdakua rəbʃara anəɬguɜa rəbʃapsanə iturꝑaaueiʇ. Nas adakua aʃaakˌəra rəmazaracə iakuəpsoiʇ aiaʇà muxutakua rəboɪɪə şrəmou, aşəmha, apsa uħa

agıərtgıə, aɜən apxa᷄rra ţakᵤu-aamta akua amuəkᵤua ıfa-kugəlanə iqalar, adakua myaracə znəzənla ᴪnəla ianə-pxarrou aɜə akuəᵽoiţ. Aapənraxı eixo ianalagalakᵤı, uəs-qan ħara ataxəuma, uaɥa içxnə adakua roura, amuxuta-kua işrəkunago ixəʇʇanə abahɥaᴪ eitouhaueiţ naɜaɜa apstazaara axıouşa.

Açla eitahara, aamtakua yba-xpa rəmouɲ, axa idər-nə çarala iazlarəmou ala iaxȷajoiţ: açla eitahara, eitouha-ʏazə iaha eioməuɲ aapən-ħa, izban akᵤuzar, aapən açla atəɲaᴪ eitahanə, aɜə naçaᵽanə unaxəçueiţ, uəi naxəs çlakᵤə uşacxəraac uacxəraaueiţ, uaha qabaa məcxu unar-bom, adakuagıə iaha ırlasnə rᴪeibərtoiţ,—ᴪayratagalan ma aɜən eitarhaz raçkᵤəş.

Aitahara aᴪazərxəiara.

Açla eitahaᵽkua zegıə uzeitahauam abahɥaᴪ.

Abahɥaᴪə eitouhaua açla, apaʃgıə iargıə iomomuanə, ibzianə, iɥmazayəmkᵤua iqazarouɲ. Adakua bzianə, ada-ssakua raȷanə iamazarouɲ; eiharakᵤ izxuapşᵽəu adakua, rouɲ, aməxutakua maɥzar iapərxagam, adakua omomuazar oſtan amaxutakua iahagıə eiomıxoiţ; iəqouɲ çla eitahaᵽ-kuakᵤ, agutaᵽi dazaʇəkᵤ amanə, uəs iqou abahɥaᴪə eita-haᵽəm, autraᴪ iaaɜaᵽəuɲ apaʃkua aanaxuaracə. Iqouɲ eitahaᵽ çlakuakᵤ r-ſaɲkua ɲaɜanə, daᴪakᵤala ibzianə; uəs iqou aapən rȷakua rəomoıaᵽəuɲ rəʃɲara iazharacə; aba-hɥa-cei, aʇamei, abħei uħa rəomoıara zəqalom, agıərt aʇa, aha uħa rakᵤumzar. Ubart rədagıə iqalakuoiţ ubas eitahaᵽ çlakuakᵤ, rſaɲkua xuaxuanə abahɥa ɲlanra aan aicərxuxua iapərxagaxoua, uəs iqou xaz-ɥədala qara ei-toumhauazar aicərxuxua aᴪə iuzeitahauam, aicərxuxua eilanagoiţ aqnəᵽ; mamzargıə aſaɲə ɲazar eitahanə alaba adərsəlanə iriaşanə iᴪouħar aᴪariaşoiţ.

Aitahaᵽ çla bzia-ħa ipxıaɜou iamazarouɲ amaxuta-kua 5-a, nas ubart inarxᴪəiaanə açla işakunago iſakuər-gəloiţ (выведен. крони). Agıəi uəs akᵤumkᵤua amaxuta-

kua 2-3-pa ma 4-ba amanə iəqazar, uəsqan iaha qədala xəpqaarəla aməxutakua axıtəugaşa uaʃtaloiţ.

Açla eitahaʈkua aiharak. qmazaras, aʃapaɥə iroueiţ ak.ançəçəra, urəsʈala „корневой рак“-ħa izəʃtou; abri ala iqmazayəu açla, agıərt amqıaʃracə uəs iqou eitamhak.ua, ibəlʈəupı. Ubri adagıə apaʈkua rɥə iaanaxuoiţ apak.ua şk.uak.ua, ubri aqnəʈ uəi açlagıə bəlʈəupı.

a) **AITAHARA AAN ADAKUA RXƏƮƮARA.** Aitahaʈ ianeitouhaua aupı adakua anxnəƮƮaʈəu. DaxƮagas ibziouı

Asaxıa № 18. Abahıqa ħəzba-xuaxua.

abahıqa ħəzba-xuaxua, ħəzba umamk.ua uaanxar bahıqa mark.atəlla. Aħəzba məçxuə ichauazarouı, axƮartakua ckıa ixərkuşanə iqalarcə. Ipqaʈəu ubri eipş iqou adakua rouı, açəxraan abaha ipxastanaʈkuaz, ma zƮakua zəxħanə iqou, nasgıə məçxuə iaunə iqakuou. Apqara

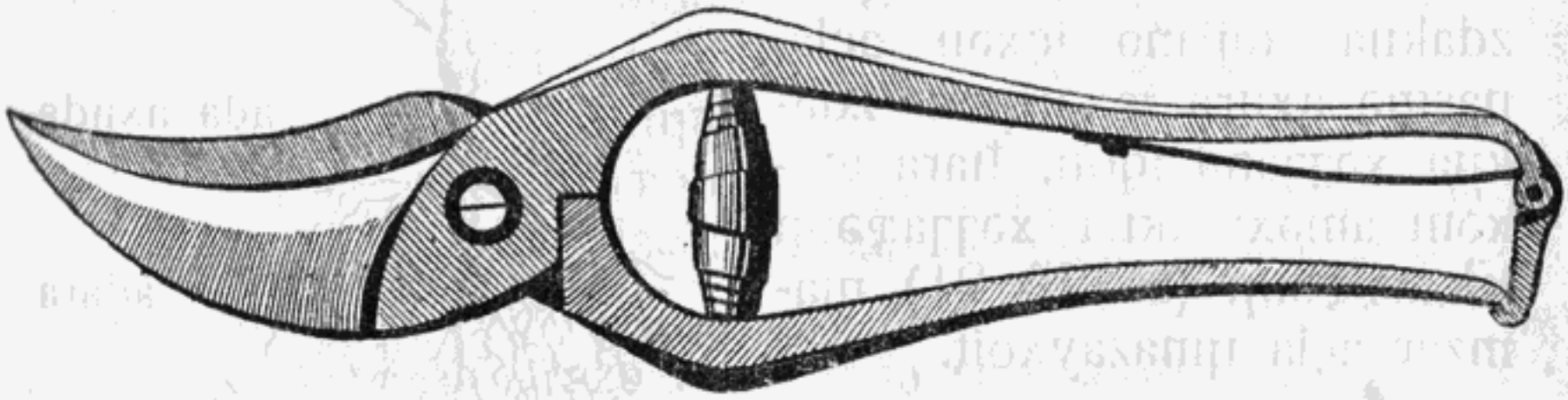

Asaxıa № 19. Abahıqa mark.aţəl (sek.aţor).

rtaxəuı adassakua ipəƮƮanə iqougıə, ipxastanə iqou ada iaxıənʒa pxastou aməxʈəuı eik.ʒara amtak.ua, nasgıə məcxuə iounə ialk.ınə iqou adagıə xƮaʈəuı agıərt iaarzərpşta. Ada ixərƮo axƮarta, xəxı ak.umk.ua, çaqa ipşua anəʈ iadʈalaraʈa ixƮazarouı.

Abas ada axʇara arᴪeira anataxxa, iataxəuɲ amaxutagıə axʇara, izban akᵤzar adakuei xəxıᵽi amaxutakuei rəmɥ eikuxo auəs eicərua-zarouɲ; r'uakᵤə ououanə eioıxanə agıəi mɥədanə iɥmazayxanə eikuəmʃoua rəfaᵽ-rəjᵽ rzeiməmdoua inxar, açla agıazərᴪeiuam, — ipxastaxoiɥ.

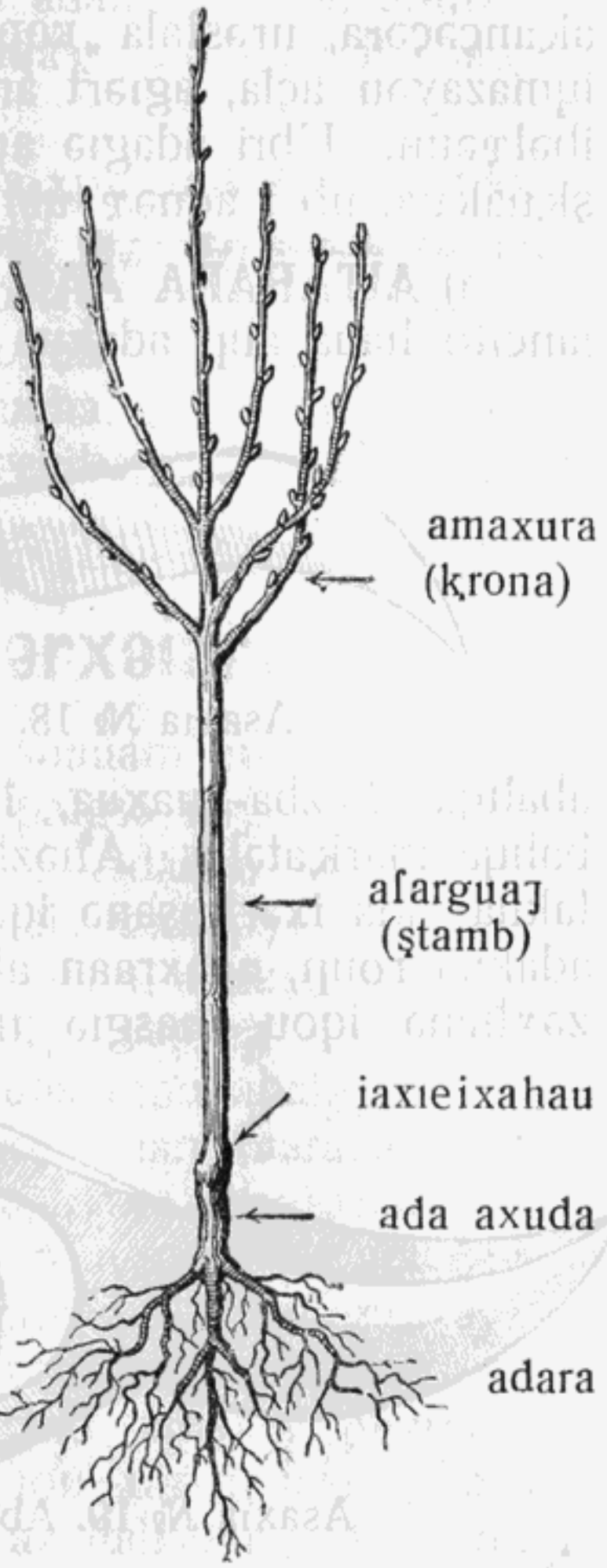

Asaxıa № 20. Abahɥaz açla eitahaᵽ bzia 2—3 ş. zxəçua.

b) **ADAKUA RƏRPSAARA.** Aitahaᵽ-çla xuɥə adakua xəʇʇanə ianəqala, aitahara aqənɜa anəʃʝaakᵤəra iamadaᵽəuɲ rdakua iməriaşakᵤua ixərnaanə.

Nas ianeitouhaua rdakua ɜaaſᵽəuɲ auac zlanə anəʃ ɜəla irſaſnə iaxıuəmou atəzaaraᴪə. Ubas ianəqala naxıəs iqaloiɥ aitahara.

v) **AMAXUTAKUA RXƏʇʇARA.** Abahaᴪə iarganə zdakua xəjjanə içxəu açla, nasgıə axura iaxərqıanə zdakua xəʇʇanə iqou, ħara ataxəm aməxutakua xəʇʇaᵽəuɲ irkᵤıaᴪᵽəuɲ (as. № 21), mamzar açla ɥmazayxoiɥ.

Adgıəl rʇəra-bziaᴪ aɥei, ahai rakumzar agıərt aʃərçlakua rdakua daara məçxu ixəjjanə iqamzar amaxutakua xuəməʇʇargıə qaloiɥ, izban akᵤzar adgıəl axıəbziou ada məcxuə pərxaga amamzar lassə aᴪeibnatoiɥ amaxutakua irəzxaraᵽa iqaloiɥ.

Axa açla aneitouhaua uəsgıə ixəʇʇaʈəuɲ; apaɬəi amaxuətakuei zeipşrou irələeibarşo guatanə, ixəuʇʇoiʇ amaxuta, amaxuəta şəkusək.ʈəi azhara xənʈ, ma pʃənʈ, mamzargıə-yənʈ işanə xutak., izeipşrou eipş, ada amų iamou guatanə hasab azəunə.

Açlakua reitahara.

Abahųa qaçaraɸə aitahara, auəskua zegıə irəck.nə rapxıa igəlouɲ, ubri aqnəʈ aaʃara, mdərra amtak.ua ckıa iacpəħanə iqaçaʈəuɲ aiʇahara.

Ari auəs aɸaşoiʇ xaz-zaz ɥəda uəsurakua rəla.

a) **AITAHARTA TƏŻAA ATRƏCKIAARA.** Aapən, ma ɸəyratagalanʈi aitaharaz iazərxıanə iqou, xəxı sşaxʃajaz eipş, aitaharta təżaakua alpxənrak., ma alɜənrak. eimapsoiʇ, ayar rtaʈoiʇ; ubart, aitahara aamta mųəbʃək. şəbʃou itrəçkıaaʈəuɲ, açauəlara iagzar bahala izʈəuɲ, anəɬ eilarɬɬaʈəuɲ.

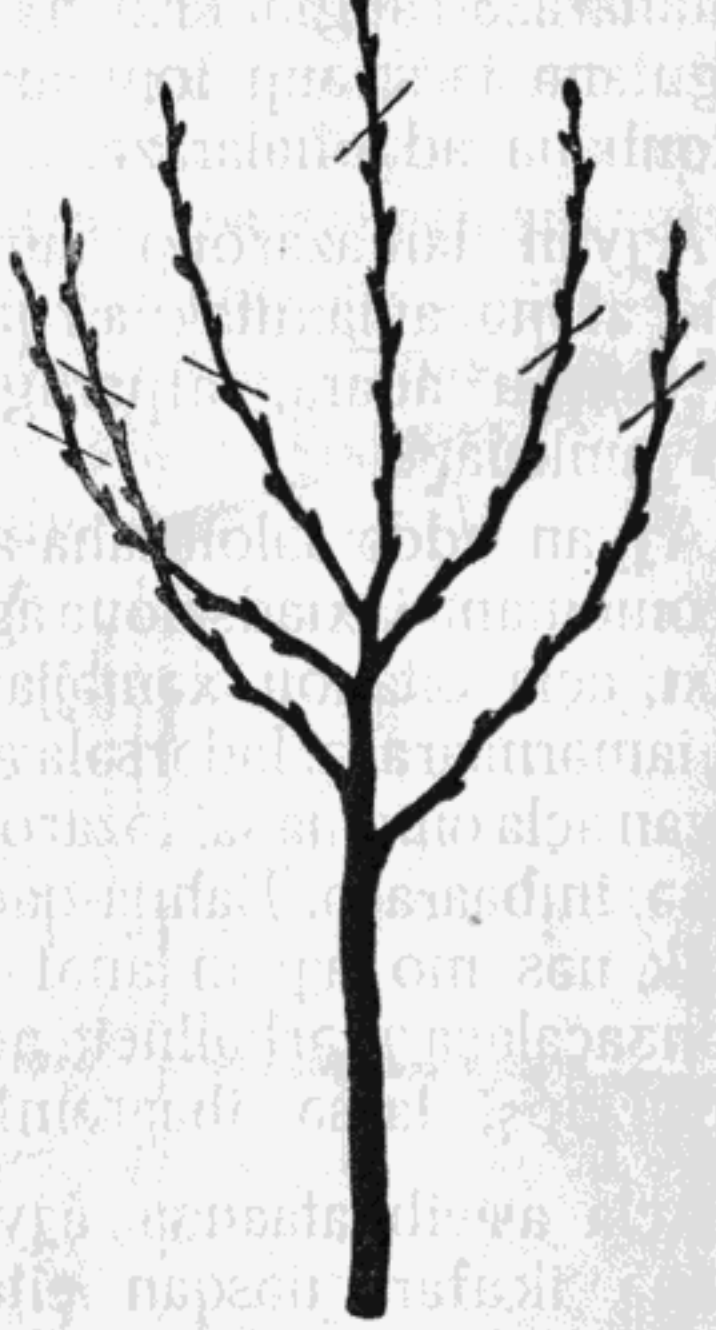

Asaxıa № 21. Aoıiazkua iudərboiʇ aitahara aan aməxutakua rxəʇʇartakua.

Aapənʈi aitaharazə aɜən izınə iaxıəqou itaʈoiʇ aɜə uagıə mųəbʃək. şəbʃou aitahara aanɜa aɜə tʇanə ik.aʈaʈəuɲ.

b) **AITAHARAZƏ ADGIƏL AZƏRXIARA.** Aitahara aamtazə, azra itganə xəxıʈii çaqaʈii adgıəlkua eiləxnə ıʃtakuou ckıa bahala eilarɬɬaʈəuɲ, eiharak. çaqaʈ tgara dgıəl auacrʇəra alaçanə eilaɜyaʈəuɲ, anəɬ axıfaxıou iraʃanə iataʈəuɲ auac iɬxıou xəxıʈəigıə çaqaʈəigıə, adgıəl axınə-

ƚapſrou iamazarouɲ axaƚssa-apsləmɜ, adgıəl argu3aracə a3ə açamʯoua iqalarcə, ubas apsləmɜ dgıəlgıə iataxəuɲ anəƚapſ nəƚ akua iaua alɻraanə imcakˌua anəƚapſ innakˌə-larcə, mamzar açla-ſaɲə 3əda inxar-apsləmɜ ilaxar lassə iyoiʯ.

v) **AITAHARTAKUA RʯƏ AɬYUANKUA RARSRA.** Aitaharazə adgıəl rxianə ianəqalalakˌı, nas aitahartakua rəgutanə iarsʯəuɲ ioıuoıuanə iiaşanə iqou aɻyankua açla eitouhaua adəuƚalarazə.

Aɻyan iamazarouɲ auras, açla aſaɲə amaxutakua rqən-3a iamou aqara, aƚɲaragıə-ƚɲaʃamkˌua.

Aɻyan addərsəloiʯ iaha aɲ-şa oıuoıuanə iaxıadsəloua ga-naxı, açla citahou xəməjjara-cə, iamərnaaracə. ladərsəlaʯəu aɻyan açla oıuoıua ialxəzarouɲ lassə imbaaracə. Bahɥa-qaça-yʃakˌ uəs mo aɻyan anəƚ ia-xıən3açalaşa ʒdərbəllueiʯ, aca-ſaqa eipş, lassə ibaarəmƚa.

Açla aΨeibnataan3a aɻyan baanə ikˌaƚar, uəsqan eitar-Ψəçnə iadərsəlaʯəuɲ.

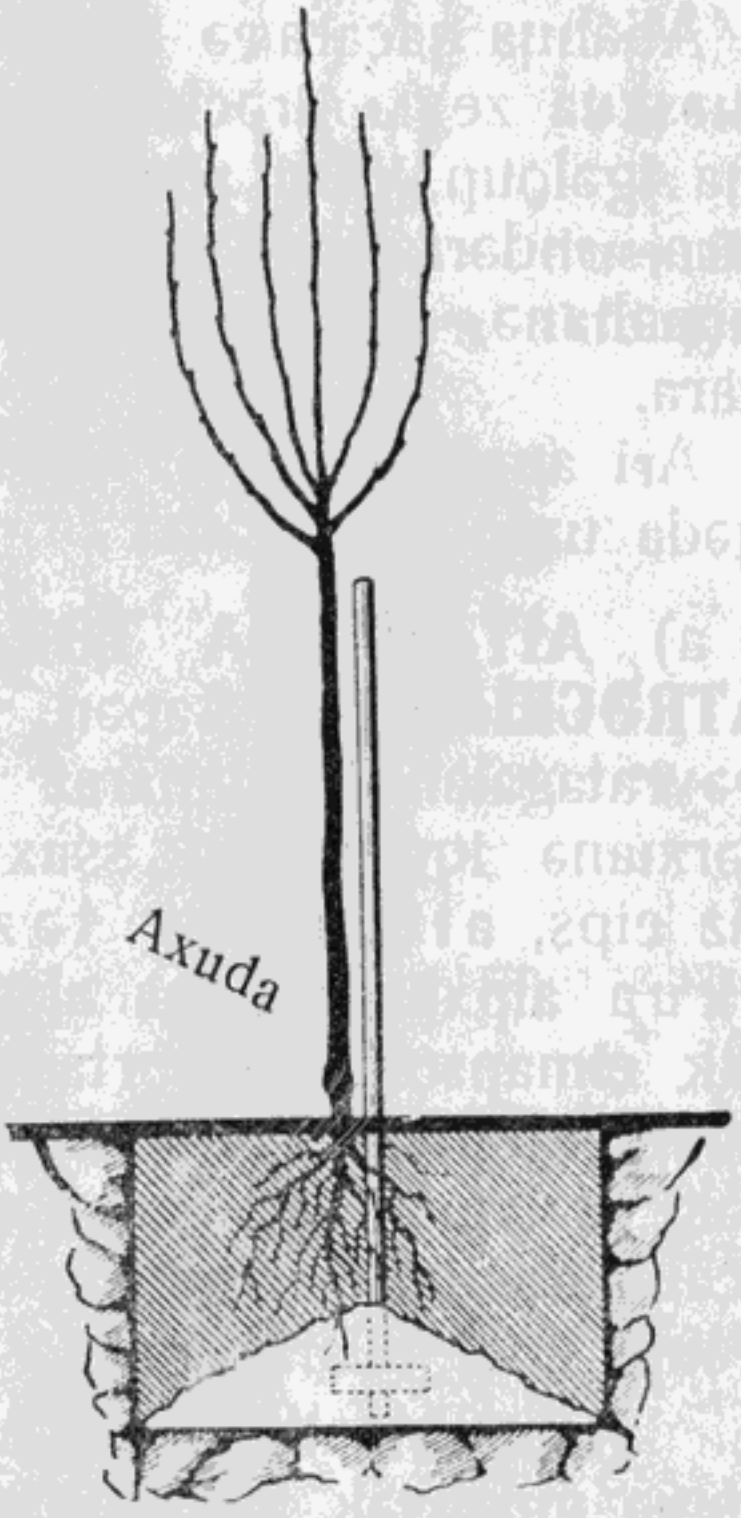

Asaxıa № 22. Aitahara aan ada axuda iiaşanə iaxıakuna-goua aſakuərgəlara, eitahaſa bziala iſakuərgəlou açla.

g) **ATƏƵAARA ADGIƏL TAPSARA.** Amş anəbziou, aitahara mşə, məşkˌə-yəmş şagəu eimapsaʯəuɲ—itərPaa-ʯəuɲ aitaharta təzaa xəxıʯi anəƚ çaqa iđəkuçanə, çaqaʯi xəxı, pəxıa işəsƚaz eipş, au-ac-rɻəra alapsanə eiła3yanə iqazarouɲ zaa itganə iqou anəƚ; itapsou adgıəl nəƚgua-ləmkˌua, igu3azarouɲ. Aitahara mɥəbʃəkˌ aqara şəbʃou

eimarəpsoiţ atəżaa, anəĺ itapsou aneikuҧalakı ualagoiţ aitahara (anəĺ antoupsoua aʇyankua əçəuəmxərouɲ).

d) **AITAHARTAҦƏ AſAKUƏRGƏLARA.** Qoukə bahɥa qaçayʃak açla şakuxalakıĥa eitarhaueiţ,—işakuxalak aitahara zəqalom,—eitouhar uarzaralueiţ. Abahɥaҧ auəskua zegıə irəckəuɲ açla eitahara.

Açla aitaharaz aſakuərgəlara aan, aiharak izxuapşҧəu uəi ouɲ: adakua eilərganə rəſtaçaſei, nas apaĺ-aſaɲə aſakurgəlarei auɲ. Adakua eilərgamkua eilajjanə işəqou eitouhar, açla ſaɲə ianakuzaalakgıə aҦazərҦeiuam, aĺər ҧalaragıə iapərxagaxoiţ, pşaoıuoıuak anaslakı içəryərnə ikanaʃueiţ, nasgıə açla ckıa iaznarhauam. Ubas, açla eitahara-ſakuərgəlara aan adakua zegıə eiçəxnə eiləxnə anəĺguɜara iakuĺaraҧə iſtaçaҧəuɲ.

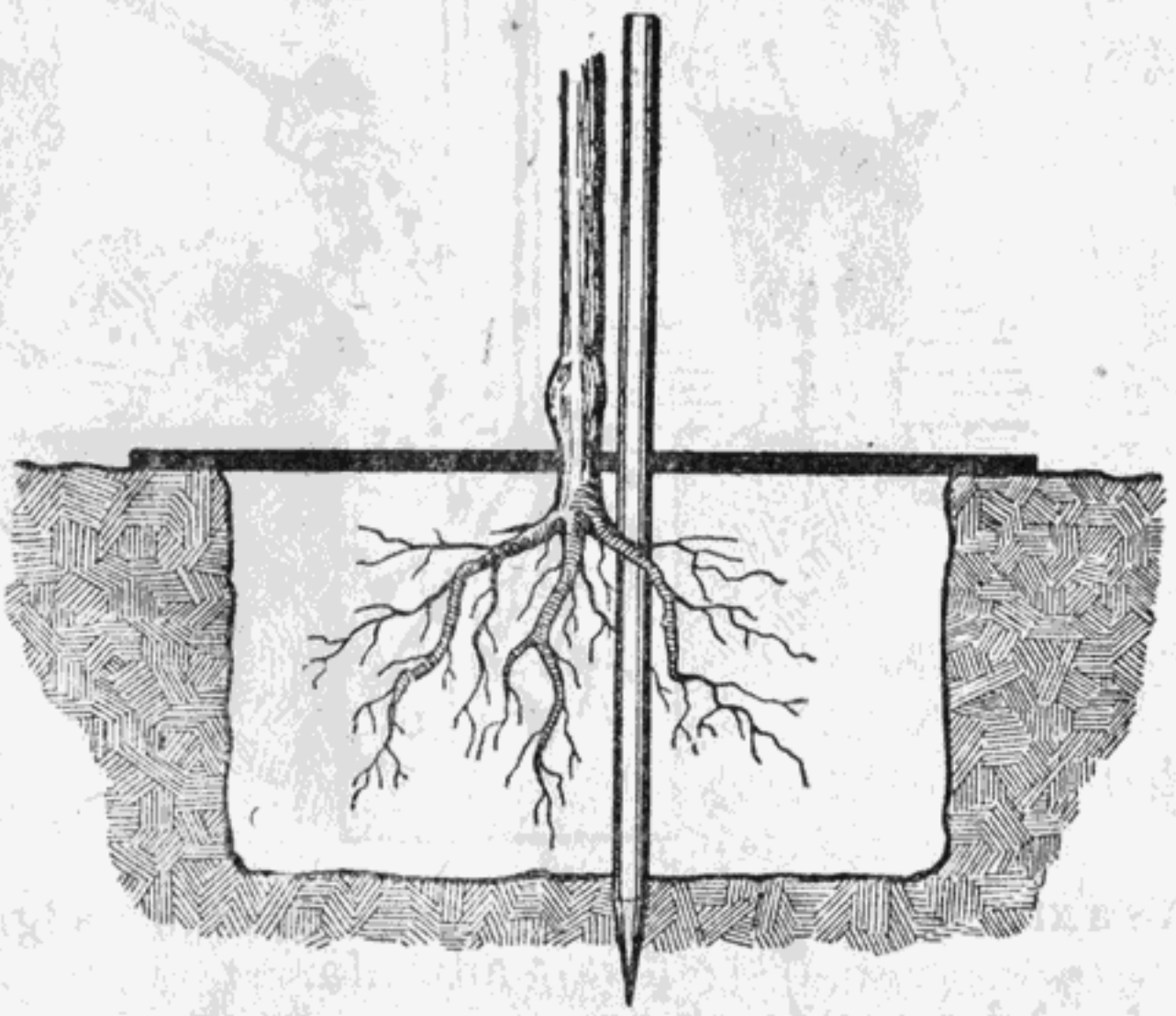

Asaxıa № 22a. Ari asaxıa iahnarboiţ, aitahara aan açla axudaʃa, aitahartaҧ amartakı axıəkuəu iakumərĺakua çaqa inaquʃanə iҦeimkua aitahara.

Uəi anaysgıə daaraɜa xuapşra ataxəuɲ aitahaſa; açla eitahamzarouɲ içauəlaʃanə, ada axuəda (корневая шейка) adgıəl aiqarara iaçakuə inaquəmxarouɲ açla çauəlanə ianeitahaxa, uəsqanĥara ataxəuma uqabaa arɜueiţ, ĺərgıə zҦalom, açlagıə yoiţ. Aitahara aan, adakua iraʃanə iaxıamou agan iaha apşa axıadsəlo irxaҧəuɲ, izban akuzar, açla apşa iazkaʇuom.

Asaxıa № 23. Aitahara aan adakua adgıəl rəkuəpsara, aitahaʃa.

Ada axuda (корневая шейка) iiaşanə içauəlamxaracə aʃakuərgəlarazə, aitaharta adgıəl ƶnə iaxıəqou iʃtouçoiţ amartakı (рейка) nas açla-da axuda ubri iadkˌəlanə çaqa inamərquəkˌua iazəharakˌnə iʃakuərgəloiţ (asaxıa № 22 işanəu eipş).

Aitahartaᵠ itapsanə iqou adgıəl eikuᵱaxıazar xəxı işəsħaz eipş iqouçoiţ, anəʔ eikuəmᵱaczar, uəsqan açla

ada-axuda anəɬ aiqarara 2-3 verşok iaxəknə adgıəl adəpsalanə iharaknə eitahaɬəuɲ, nas adgıəl aneikuɬalakı adagıə atəpaɬ ineiueiɬ. Abra xəxı işəsɬaz eipş iharaknə eitarhaueiɬ anəɬ naquəra ʒaakəra aɬggıə.

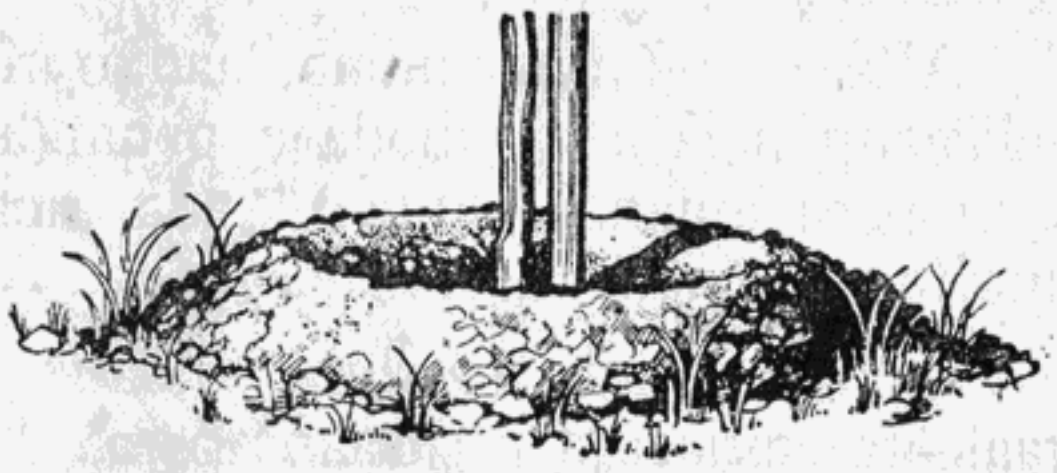

Asaxıa № 24. Eitahanſtaxı açla aſaɲə iaakuərşanə asaan pşra atanə iqouçoiɬ azə iaçaɬoua açanakracə.

Açla naquʒanə eitahanə ianəqalalakı adakua çaqa adgıəl baapsə iakuɬoiɬ, azə ızaazəɬaloiɬ ibʒəsueiɬ, ubri aqnəɬ dəuk axəmçəkua ipxastaxoiɬ.

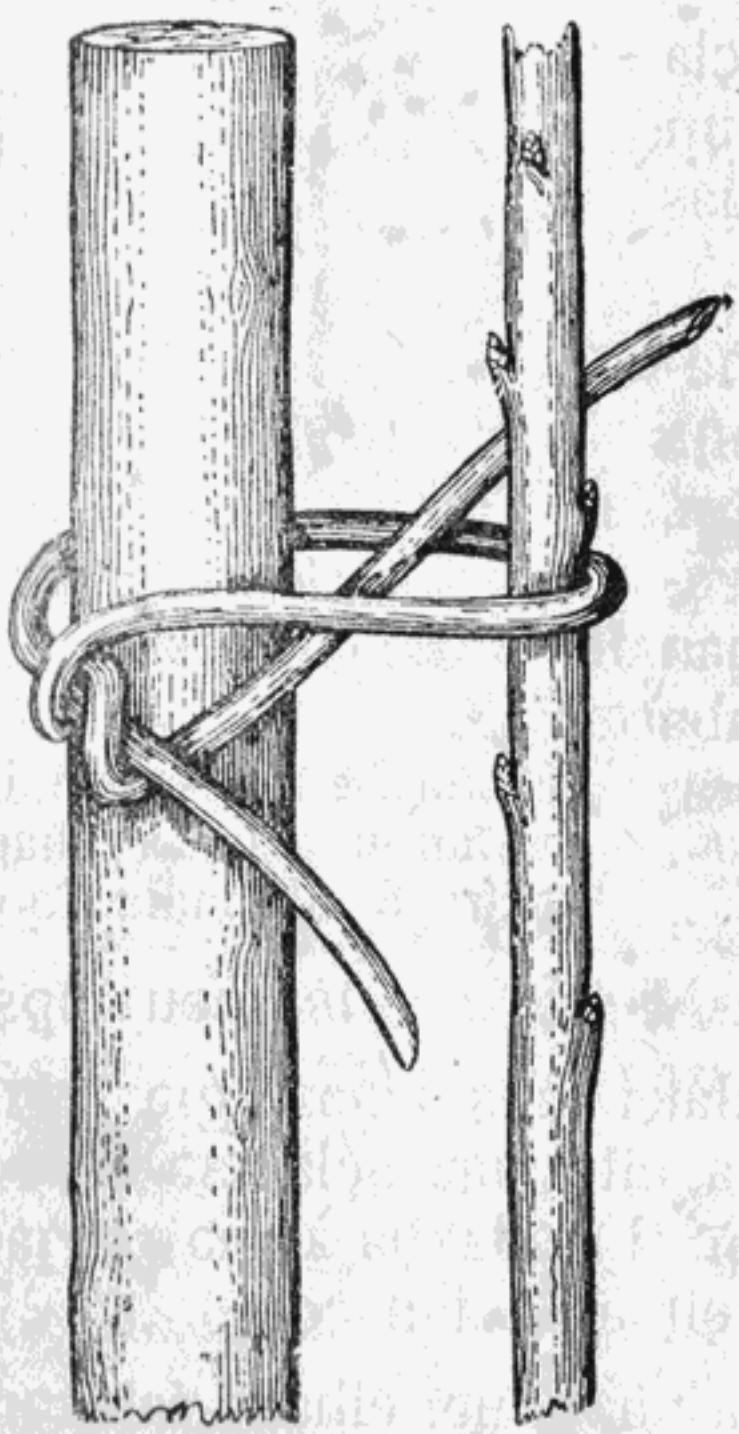

Asaxıa № 25.
Adɬahalaſa maria zarʒila.

e) **AITAHARA AAN ADAKUA ADGIƏL RƏKUPSARA.** Açla aitahartaɬə, aʒyan tarsnə anəɬ eikuɬanə iaxıəqou aitahaɬ çla adakua irəzxaşa anəɬ bahala, ma naɲəla eitaatəxnə aitaharazə ixianə iqou aitahaɬ çla ntargəlanə adgıəl adəpsalaɬəuɲ; iadəpsalaɬəu adgıəl auac-rʒəra alanə iguzanə iqazarouɲ, adgıəl anaduəpsalaua iarazı ak aguakıha akuəmkua aſſəha bahala irəɬɬanə iadəpsalaɬəuɲ, agıəi açla targəlanə izkəu aſſəha irçəsueiɬ-irɬɬoiɬ xəxıəi-çaqai, adakua zegıə anəɬ guzara rəçalarcə, asaxıa № 23 işanəu eipş.

Abas ala adakua nəɬ-guzala ixyanə ianəqala, açla zkəu, aitahayə daalaganə

iikˌuahaueiţ ʃaɲəla, nas anəƫ akuəpsaɲə eiteikˌuahaueiţ adakua zegıə xyanə iqalaanʒa, apxıaʯi akˌuahara aʃtaxı aʃaɲə iankˌnə aʃʃəħa eita-iərƫtarouɲ adakua zegıə anəƫ rəçalaracə.

Aʃtaxı anəƫ iməcxuənə, iaanxo aʃaɲə iaakˌurşanə iadəpsalaʯəuɲ açla ada-axuəda aapşua (asaxıa № 24 iş. eipş), asaan pşra amanə (чашка), aʒə açaʯaraan aʒə ganxa iaməʃtəkˌua çaqa ada iaçalarazə.

Açəxuʯanə ada aɸeibnataanʒa aʃaakˌəra amazaracə asaan pşra atanə iaxıəqou aʃaɲaɸə iakupsaʯəuɲ aguam-sam aşəslamƫ ahaskˌıən, aboɲənţ uħa aʃaɲə amra iaʃərəxıɥarazə.

ƶ) **AŢYAN ADĦALARA.** Açla aitahara uanaalga, iadħalaʯəuɲ izədgəlou aţyan. Dħalagakuas ibziouɲ: anəʃ, aşaƫa, aʒarţi.

Adħalara aan, açla iaxıadħalou iaha iharakˌəzarouɲ, aʃaqa iaxıadħalou iaha inaquəzarouɲ, mamzar aitaharta aɸə anəƫ anʯalakˌı aʃaɲə iaha çaqa icoiţ uəsqan xəxı işəsħaz iqoumçar, açla alaba iadərsəlou iadəkˌnahalanə iqaloiţ anəƫ aneikuʯalakˌı. Aɸaħaga əqazarouɲ acifra a‘8 reipş, ubas irformanə iɸaħaʯəuɲ (asaxıa a-№ 25, 26 işərnəu eipş).

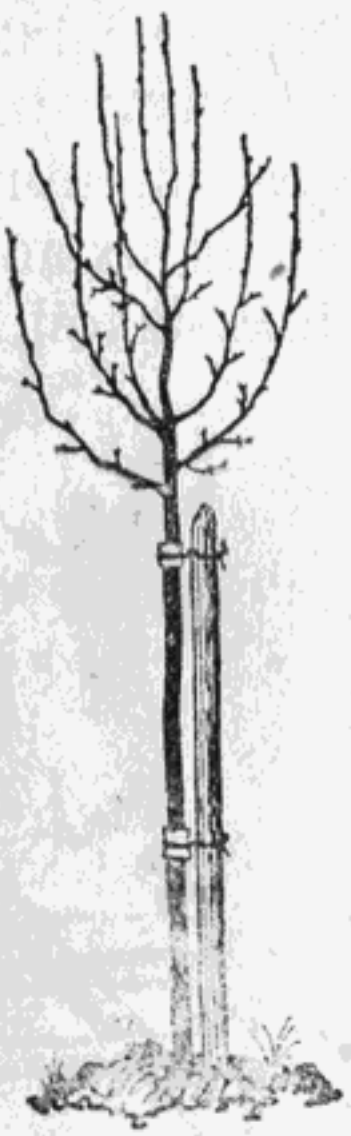

Asaxıa № 26. Aţyan iadɸaħalou açla, aɸaħaga a‘cifra 8 aformala iqou.

Abas ala eitahanə uanalgalakˌı amş bziazargıə iʃgıanə akua auazargıə iaxmərpakˌua eitouhaz açla aʒə açaʯaʯəuɲ. Aʒə zaçaʯaʯəu ubri ouɲ: 1) adakua zegıə rəbʃara anəƫ nanagoiţ, 2) ada arʃaakˌueiţ apsə tanaçoiţ.

Çla ʃaɲəkˌ iazxoiţ 1-2 vedra aʒə, uəi eihanə iataxəm, eiçangıə ixuartam. Açla eitouhaz aapən akˌuzaaiţ, ɸəyraţagalan akˌuzaaiţ iataxəuɲ xəmɲada aʒakuʯara.

Eitahau açlaxuəɣkua rxəlapşra.

Eitahau açlakua rɸə, auəskua zegıə rapxıa iataxəuɲ ʌɜakuꝑara. lakuꝑalaꝑəuɲ esəmɣəbʇa amş bzianə iqazar, esəmɣəbʇa iamour, ipsaxəmkᵤua y-mɣəbʇaraxı znək xəmpada iataxəuɲ. Aɜakuꝑara aan aɸɸa-ħa akᵤuəmkᵤua afʃəħa iakuꝑaꝑəuɲ, izban akᵤuzar adakua əçnaxəueiţ, nasgıə adgıəl kᵤıakᵤıaxoiţ. Aɜə akuꝑara qalarouɲ xulpazəla, mamzargıə ʃəʇla; ɸnəla amra anəpxoua aɜə akuꝑara qalom. Znəkᵤꝑi akuꝑarazə çlaʃaɲək iataxəuɲ 2—3 vedra aɜə.

Apxən daara işouranə iqazar, aʃaɲə aɜakuꝑaradagıə iataxəuɲ amaxutakua aboɯkua aɜə rəkuꝑara; nasgıə daara ibziouɲ açla aʃaɲkua kᵤıərla rəɬra (akᵤıər ɜəla irçaoɯanə irʃaʃəzarouɲ).

Açla xuəɣkua rxəlapşra adagıə iataxəuɲ arʇəra. Açla adgıəl faxıa aɸə (amalaɣər dgıəl) adakua atəzaa ada carta rəmamkᵤua iqazar, psəxua amamkᵤua iaçapsaꝑəuɲ auac-rʇəra; agıəi, adgıəl axıəbziou irlasnə iataxəm auac atara.

Aitahara aamta iarkᵤnə 3-4-ba şəkusa rnays iataxəuɲ aməxutakua reiləxra, iməcxunə iqou, ma ialəpʇanə iqou alxra.

Ubartkua reipş iataxəuɲ açlaʃaɲə arəoɯara. Arəoɯara zmaꝑaxəu uəi auɲ: açla aʃaɲə aʇa eidərxxala iamou ianuərooɯalakᵤr, pərxaga anamoulakᵤı iazhaueiţ, amala aroɯara aan xəxıꝑi aʇa akᵤuəmzar çaqaꝑi aʇama-ʇəma çkᵤuara aməxırouɲ, izban akᵤuzar, uəi iaxqıanə açla tabaar qaloiţ. Aroɯara qaloiţ açla məcxuə auəs anaməua apsaʃarc ianꝑou; ioɯuoɯuanə ianazhaua iuroɯar, açla pxastaxoiţ.

Açla ɸarakua rʃaɲkua rəçaqakua rɸə eskıəngıə iraɬanə, haskᵤıən amamkᵤua iqazarouɲ.

Aşəkusan, ma adəryaşəkusan iɸaloua aɬtkua uərmekᵤɜakᵤua, aɬər-ɸaloiţ-ħa rəchaʃarakᵤ rzəmukᵤua iɸəxlaꝑəuɲ, açla aɸeibnatarazə.

Abart xəxı iħakuou auəskua zegıə qaçanə ianəqalalakı naxəs iataxəuɲ abahɥa axəlapşra. Apxən aʃər zɣaloua açla, ixjoiţ məxutakuak, ma ialəiaaueiţ amaxuəta ɥədakua-—aʃaqıar məxutakua (жировые побеги). U bri aqnəţ

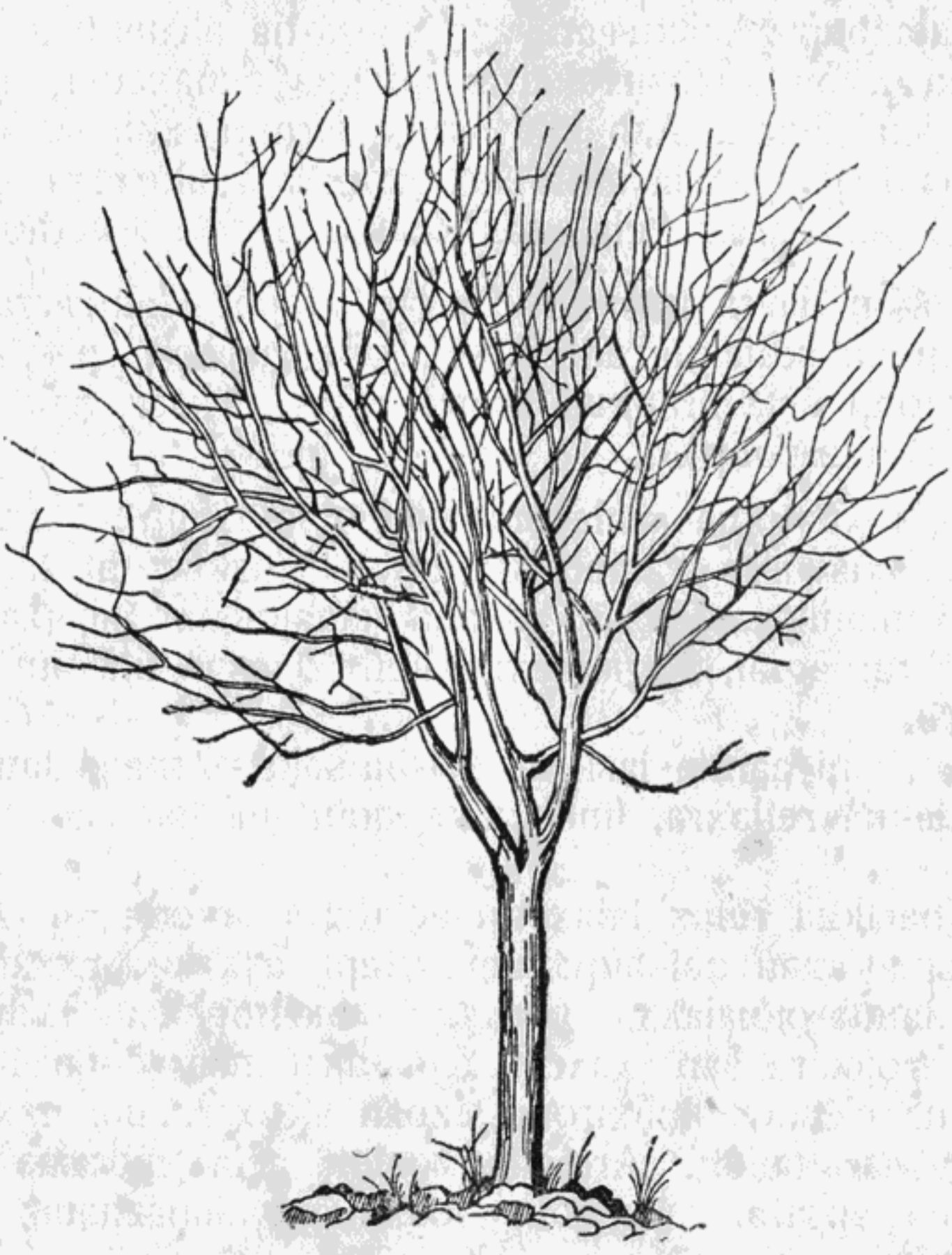

Asaxıa № 27. Apsua ɥa zmuəxutakua eiləxəmkua eilapanə iqou (iataxəuɲ ailəxra).

açla eiləxţəuɲ eiləpqaaţəuɲ aɜən. Açlakua rəça eskıənagıə iraʃanə, eilarʃʃanə, ickıanə haskıən açamkua iqazarouɲ, nasgıə aɜə açaţo iqazar, iavgazarouɲ-ialgazarouɲ aɜcarta azrakua, adgıəl harakəzar,—ixyaarazar apxən ia-

ҷaҧalaҭəuԥ aɜə. Ubartkua rədagıə araxu ztamloua iamazaroup aanda bzia.

Aɬər bzianə iҧalarcə, nasgıə açla iazharacə, aɜən açlakua rʃaԥkua bahala ianəuzua iatalaҭəuԥ auac irԛnə iɬnə iqou 1-2 şəkusa raxı znək. Apxən açlakua rʃaԥkua ɬlaҭəuԥ kıərla.

Aɬərçlakua rxəlapşra.

Açla dəuxanə, aɬər işakunagoua eipş iҧaloua ianəqalalakı naxəs esəşəkusa iataxəm ailəxra-ailəpqaara amə-xuəta məcxukua, eiləxlaҭəuԥ 2-3 ş. raxı znək.

Açla eiləmxkua amaxuətakua eilapanə ianənxa, amə-xutakua eixəsnə, ma eizaaiguakuou (asaxıa № 27 iş. eipş), apşa anrəslakı eidɦazaloiţ iʃəibaqıqıoiţ, uəi iaxqıanouԥ açlagıə aqəmazara zaxıua aҧalara zmaԛxoua.

Uəi adagıə açla amaxutakua raʃaxar-ijԥaʃaxar amrei ahauei azxara zalalauam, aɬər iҧalaua aɬʃəra ianəçaxalakı izɬuam, nasgıə issaxoiţ. Ubri aqnəҬ eiləxlaҭəuԥ açla ianaamtou iaxmərpakua.

As. № 28. Eiləxəu abahԛa çlakua.

Açla amuəxutakua alpərqaaueiţeilərxəueiţ bahԛa ɦəzbaləei xuarxıləei, merkaţəlləei (as. № 18, 19, 30 iş. reipş) aapən anaaua aamtazə (рано весной до движения соков) açla azə alalaanɜa (asaxıa № 28-ei 29 iş. eipş.) axurakua xyaraҭə, mamzar azə analou iqouçar aməxuta xuərakua tabaaueiţ. Ailəxra aamta iuʃaxəpar agıəi aşəkusanɜa uazəpşərouԥ.

Ianeiləuxua amaxuəta ixəuʇoua aʃaɲə iounə inməʇkˌua iɸakˌnə ixʇaƫəuɲ amaxu ɲazar, amaxu ɬɲazar iɸakˌnə iuzəxʇouam, ixəuʇoiţ asaxıa № 31 işanəu eipş. Mamzar iounə inuəʇər ianɸabaalakˌı açla tanarbaaueiţ, agıəi iɸakˌnə ixəu-

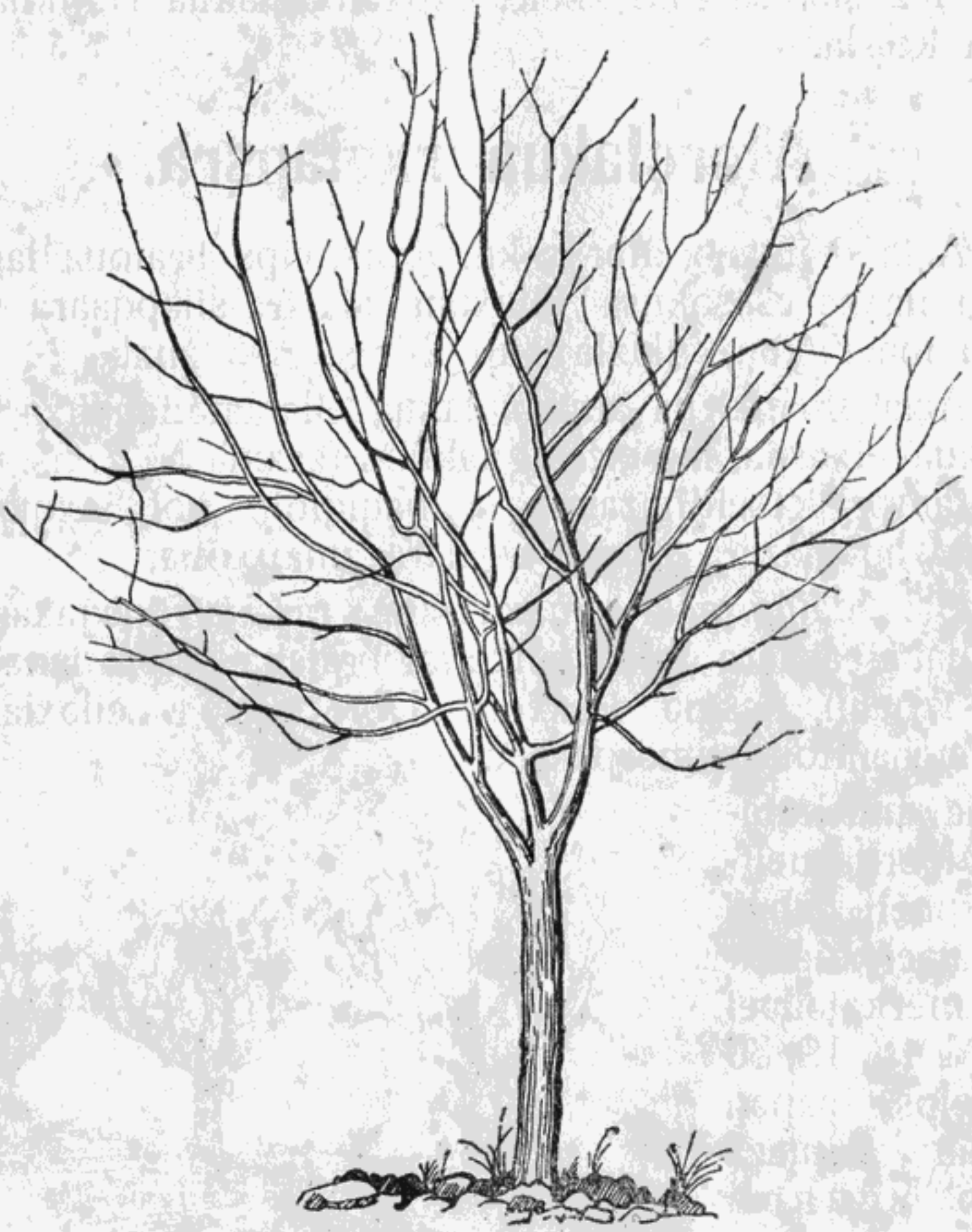

Asaxıa № 29. Apsua ʇa (as. № 27 ianəu auɲ), axa ari eiləxəuɲ.

ʇoua lassə axuəra oɪɪoiţ, amala ianxəuʇoua ɦəzba chala iɸaxəurkˌuşaaueiţ ickıanə qaqarakˌ amamkˌua apqasta.

Açla dəunə apqaƫə raʃanə iamazar, iaraznakˌ şəkusəkˌ ala əilpəuqar ixuartam, izban akˌuzar iaraznakˌ ama-

xutakua zegıə xəqqanə ıftouçar, 1, adakua irpərxagouɲ, 2, atər ɸalara pəkᵤueiţ; ubri aqnəᵽ iaha eioməuɲ uəs ıqou açla 2-3 şəkusaᵽrəla eiləuxracə (sənᵽa abza, ɸaanə

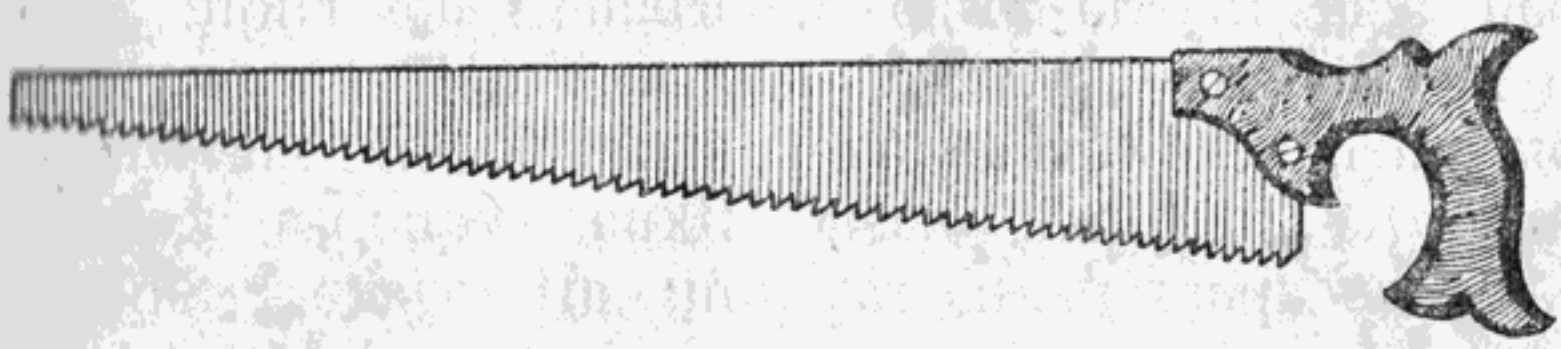

Asaxıa № 30. Abahɥa xuarxı.

agıəi abza ubas-ubas). Axɥasta məxutakua zakᵤuəzaalakᵤı ləgakᵤ ɥabəkᵤ rəxıfᵽəuɲ iamərbaaracə.

Açla muxuətakua reiləxra qaloiţ aapənəi ɸəyratagalanəi. Ubart raaməftaxı, açla aguətanə iɟəɟ-ɟanə iaguləiaaua afaqıarkua (жировые побеги) açla məcxuə iapərxagouɲ, ubri aqnəᵽ irəzmərhakᵤua ıaməxlaᵽəuɲ.

Ɥakᵤuə zxəçua aîərçlakua, ma ckıa izzəmhaua açlakua, ızxahou r-ſaɲkua rɸə ialnaxueiţ aməxuəta ɥədakua — akuəc maxuətakua, nasgıə ialnaxəueiţ amaxuətakua açla afaɲguaɟgıə. Ubas iqou amaxuətakua zegıə, akᵤə aanməɟkᵤua, ialəiaacəpxıaʒa iampqaalaᵽəuɲ, mamzar açla amɥra uərt irgoiţ; işneiua iiaaiua ianalagalakᵤı aîərçla zənʒa irələpsaaueiţ.

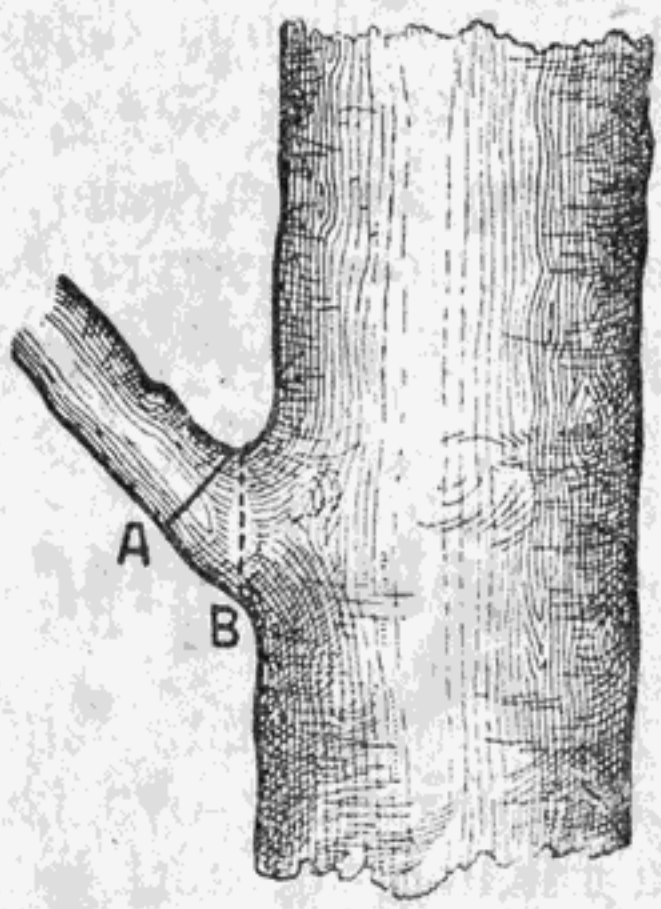

As. № 31. Aməxuəta aməxra: aoıaz „A“ iunarboiţ içabərgnə pərxaga amamkᵤua aməxuəta aməpqaarta. Akᵤap oıaz „B“ iunarboiţ abri aqara iɸakɟanə işɸapqaᵽəm; ari aqara iɸapqaɟanə iɸaxəuɥar axuəra dəuɟaxoiţ, uəi iaxqıanə açla tabaaueiţ.

Aƫər ҧayra acxəraara.

Aapən açla ƫtnə-aƫt anəraʃou iuzeilərgom uagıə-zakuguəoɪuam aşəkusan aҧəyra-bziaxou-ibziamxou. ſoukˌə, aapən açla raʃanə iƫtnə ianərbalakˌı uəs rƭoiţ; „sənҧa aҧayra bziaxoiţ—iraʃaxoiţ“-ƭa, axa uəi məcxar qaloiţ, ialəmşouei, açla ƫtnə işgəlou kˌərcxəkˌ ma kuaoɪuoɪuakˌ, mamzargıə pşaʃgıakˌ nasər aƫtkua iҧ‘quəbaa ikˌanapsar, uəi adagıə apərxagakua raʃaxoiţ; aƫt raʃanə iҧaloiţ, axa iazəuuazei açla iaznəquəmgakˌua-iazəmaaɜakˌua iҧəƫtanə ikˌapsoiţ. Ubri aqnəҧ aҧayra qalaanɜa oyə dzakuguəoɪuam, aƫər-ҧayra raʃanə iouəɲ-ƭa.

Ubartkua rnayəs, aҧayra rʃəxıɥaҧəuɲ ayəmazarakua—uəi axʃajara apxıaqa iqaloiţ. Aƫər raʃanə iҧalanə aməxuətakua pʃaua ialagar, aſaqakua rəçarcnə içərguaҧəuɲ, nasgıə abahɥa dəunə xnəqugagas iumanə iqazar iataҧəuɲ aƭəntkar sţrax.

Apxən aaryara qalar, iataxəuɲ açlakua aɜə rəçaҧaramamzar iҧaloua aҧayra zҧeixom,—issaxoiţ iəzƫuam, mamzargıə aƫra naɜaanɜa iҧəƫtanə ikˌapsoiţ.

Açlakua aƫər ҧalara rquaçra.

Açla aƫər-ҧalara aquəçra zmaanou-zxarou, akətanxaʃa şamaxamzar oyə izdəruam, abahɥa aҧə çarala izdərua rakˌuəmzar; uərt irdərueiţ aqaçaſa-aznəqugaſa, ubri aqnəҧ rbahɥa ƫərkua rəla zaral rouam; aqaçaſa zzəmdərua rouɲ azaral zaua akˌuəmzar.

Aƫər çla, aƫər zҧamlozei aҧalaragıə izaquəçuazei? Aƫər ҧamlarazə aҧalara aquçrazə ƫamouɲ apərxagakua yba.

1. Aƫər-çla izazəmhakˌua adakua adgıəl yara, amalaɥər-xaƭ nəƫ ialapsnə afaҧ-ajҧ amamkˌua adakua carta faҧ aagarta rəmamkˌua ianənxalakˌı, ubasqan aƫər ҧalara

laquəçueiţ, açəxuəҧanə iagıəbzamkˌua iagıəpsəmkˌua işəqou-pətrakˌ aſtaxı zənɜa açəxuəҧa pʇoiţ.

Abri eipş arəchara iakuſoua aſər-çla azəĥan cxəraaras iqaçaҧəu ɯbri ouɲ: açla xuəɥəzar içəxnə adgıəl axıəbziou auac-arʇəra atanə eitahaҧəuɲ, açla dəuzar, uəsqan bahala ma çərkˌanҧla adakua uaarəkˌuşanə anəſ zҧəuɲ aſaɲə iarkˌnə 71s.-1.06 m. (1-1$^{1}/_{2}$ arſən) rqənɜa atbaara atanə, ubas çaqa adakua pərxaga rəmtakˌua izҧəuɲ arſənkˌ açauəlara atanə, iuzua xəxıҧi anəſ arſənbzakˌ aqara anəſ təganə xazə ikˌapsaҧəuɲ.

Abart isĥakuaz auəskua rnayəs iʇxıou auac (при засыпке внести компостное удобрение) uameikˌɜakˌua anəſəi auacei eilapsanə eimoupsarouɲ ituərҧaarouɲ ada atəpaɸə anəſ axıtəugaz. Ubas ianəqouça, nas xəxı amaxuətakua urmeikˌɜakˌua ipəuqarouɲ—eiləuxərouɲ, mamzar açla zənɜa iɥmazayxar iyar qaloiţ, ubri aqnəҧ iataxəuɲ ailəxra bzianə, nas açla iazharacə aſaɲə (ствол) xəxıҧi aʃakua axrəckıaanə (aʃama-ʇəma məçkˌuakˌua) 3-4 qara ĥəzbala irəoıoıaҧəuɲ.

2. Aſər-çla məcxuə içauəlanə eitahau, auac-rʇəra dgıəl məcxuə izmou uəi eipş iqou açla, ĥara ataxəmkˌua xucərta amaɜamkˌua iazhaueiţ; uaxuapşər ipşɜaɜa ueigurоıaraҧə iqouɲ, akˌə iapsou qſa.

Axa uəs iqou açla aɸalara iaquçueiţ—izɸalauam, izban akˌuzar uəi azharouɲ xucərtas iamou, ianəſtlakˌı, çaqaҧ afaҧi-ajҧi oıuoıuanə ianazneilakˌı, abəoıkua dəunə azharaxıə eixoiţ, aſtkua egırəzmərɸeikˌua iɸəſtanə ikˌapsoiţ.

Abas izɸamloua açla iataxəu ubri ouɲ: aſaɲə iarkˌnə 1.42 m. (2 arſənkˌ) atbaara atanə (отступя от штамба на 2 арш.) anəſ bʇaʇnə 35 s. ($^{1}/_{2}$ arſən bzakˌ) atbaara atanə 71 s. (1 arſənkˌ) açauəlara atanə iakˌuərşanə azra zҧəuɲ, adakua iaaupəxıaſo zegıə pəqqanə, anəſ itəugo ua itampsakˌua xazə ikˌoupsoiţ, azra iuzəz başa uac zlam, nəſ faxıala ituərҧaaueiţ, nas aſaɲaɸə anəſ im-

cxunə ik̦upsou əkuəxnə xazə ik̦oupsoiț, uəi anayəs aməxuətakua xəʇʇaʈəuɲ—eiləxʈəuɲ.

Abart xəxı səzəxʒajaz auəskua qaçaʈəuɲ aapən açla aʒə alalaanʒa perual—marț abʇaraqənʒa uħa.

Abartkua abas iṣaħaz eipṣ ianəqouça, ħara ataxəuma aɬər çla iɸaloiț, aq̦abaa arʒuam.

Nasgıə ubas ala izɸamloua iʒəʒnə iqou aɬər-çla, aapən açla aʒə alalaanʒa aməxuətakua aapəqqanə psəuala eiyərppanə eixouhar qaloiț, axa ubri eipṣ aɸgıə xəxı iṣəsħaz eipṣ adakua axəʇʇara rtaxəuɲ, mamzar adakua ṣəoıuoıuou iaanəʇnə amaxuətakua zegıə xuərppar, uəsqan ialṣoiț açla zənʒa ipxastaxar. Aixaharazə, eixouhaueiț amaxu-xuəɥkua, agıərt amaxuə dəukua eixahaʈəs ixuartam, amala ipqanə ixrək̦uṣanə, itambaaracə abahɥa maz rəxıʃnə inuəʇueiț.

Aɬər-çlakua rɥəmazara.

Açla apstazaraɸə, aɥəmazara azərxıkoua raʒouɲ, iɥmazayxoiț abartkua rəla: izəkugəlou adgıəl zeipṣrou eipṣ ala, ahaua azəmɥrala, axuaɥa-maɥakua apsʈkua rəla, ak̦uk̦ubaakua a-bak̦țeriakua (грибками и бактериями) rəla, ubas açla azlaɥmazayxoua raʒaʒouɲ.

Açla aʃaɲə aʒə açanə anaquəraɸə eitahou, zda aʒə iʒaanə iqou, iamouɲ ɥmazaras aɸamlara, izban ak̦uzar uəi açla ialnagoiț aʃaqıarkua raʒaʒanə, açla məcxuə iazhaueiț, aboıkua qıaqıaxoiț. Abri eipṣ iqou açla imaɥnə iɬtueiț, aɬtgıə ckıa izɸagəlom; izban akuzar açla aʒə raʒanə iaxıalou aqnəʈ, aɬt aɲəțqur (цветочная почка) aɸazeibətom.

Abri eipṣ aɸə, açla, abahɥa eikunarxoiț, aʑra avgonə, aguəta ialganə, aʒə açamʈoua aqaçara. Ubri eipṣ aɸə, aʑra iamazarouɲ açauəlara 1.06-1.41 meț. ($1^1/_2$-2 arʃən).

Agıəi ayara nəɬ, ɜə açamkˌua iaxıəqou aɸə iqou abahɥa, iamouɲ ɜəda-guaqra-ɥmazara. Ua açla aməxutakua kˌıaɸxoiţ, aboɲkua ssouɲ; esəşəkusa aɬt raʃaɜanə ilnagoit, axa aɬər iɸalo aɬraqnə inaɜaadɜa iɸəɬɬanə ikˌapsoiţ.

Ari eipş aɸə cxəraaras iataᵽəu uəi ouɲ: abahɥa aɜə azaaiguazar,— ixəʃnə iaçaçaᵽəuɲ, mamzargıə uəs anakˌuəmxa vedrala aɜə tganə açlakua irəçaᵽaᵽəuɲ. Nasgıə abri eipş iqou abahɥaɸə aça ianakˌuəzaalakˌıgıə haskˌıən amamkˌua iraɬanə iqazarouɲ nəɬmazeinə.

Abartkua reipş abahɥa pxasta anatoiţ iarɥmazayueiţ açla azxara, anəɬ aqənᵽ afaᵽəi-ajᵽəi amoua ianalagalakˌı. Arl eipş aɸə xuɬəs iataxəu-auac-arʃəra atarouɲ. Agıəi aboɲkua aʃakˌca rəmanə, aʃakˌca ɥmazara-ɦa izəʃtou rəxıuazar uəsqan iataxəuɲ aqəkˌa rʃəra ţomas-şlakˌ-ɦa izəʃtou açapsara.

Ahaua mɥala aɬər-çla iouiţ aɥəmazara-ɦa xəxı səzəxʃajaz ui ouɲ: aɜənra anəʃgıou-açaa anəoɲuoɲuou açlakua açaa ipxastanaᵽəueiţ, nasgıə asə açlakua xnajjoiţ, ubartkua rqnəᵽ açaa zzəmɥhaua açlakua iahɦaɲ: alimon, aɲaţərkˌal, amandarin ubas dəryagıəx iraʃaɜanə iqakuou açaa rməsracə itaɦɦaᵽəuɲ pɦla, rasla mamzargıə qauarla.

Asə anaua açlakua xnaməjjaracə açlakua rɬɬalaᵽəuɲ. Aɜən axıta iaxərqıanə eilyaaz açla, aapənra aaua ianalagalakˌı, açla apsə talaanɜa ialyaaz aməxuətakua zegıə aləxᵽəuɲ.

Abahɥa çlakua: aţama, abɦa aca uɦa irəmouɲ ɥmazaras, rʃaɲkua rdakua rɸə ɜəças-aɥab raʃanə irəlçəua. Uəi zxarou uəi ouɲ, adgıəl ialam dara irtaxəu eipş afaᵽ, qəkˌa ças iqou arʃərakua (минеральных веществ).

Ui aɥəmazara arɸioiţ agribokˌ Soəuneum Veuəinskˌii-ɦa izəʃtou. Uəs iqou açla, iaxıəɥmazayəu aaɸrəckıaanə iaaɸəzzanə aɲinţəj (тряпка) bʃeila irbaaɜanə iadəuçoiţ, ubas aɲinţəj psaxua ibziaxaanɜa iqouçoiţ, açla oɲuoɲuala

iɥmazayəzar axuəɬʀra amuazar, uəsqan-izmou aməxuta pqanə ibəlʀəuɲ aſaɲə akuzargıə agıərt amqıəſracə içxnə ibəlʀəuɲ.

Aɥəmazara, akənçəçəra mamzargıə rak ħa izəſtou arɸioiţ a-gribok Necţvia ditissima.

Açla pərxaga amamkua iqazar uəi aɥəmazaragıə zəqalomzţ, axa uəi eipş zəqalom, ubri aqnəʀ açla anəxjalakı, ianəpɥalakı akərcx asnə ixuaxuar, ubas oyə dasnə aɟa axəiqıar, açaa asər, nasgıə adgıəl naquəraɸə aʒə axıaçou iqazar. Abartkua rouɲ abri aɥəmazara akənçaçəra - „rak“ zəxɸəiaaua (as. № 32).

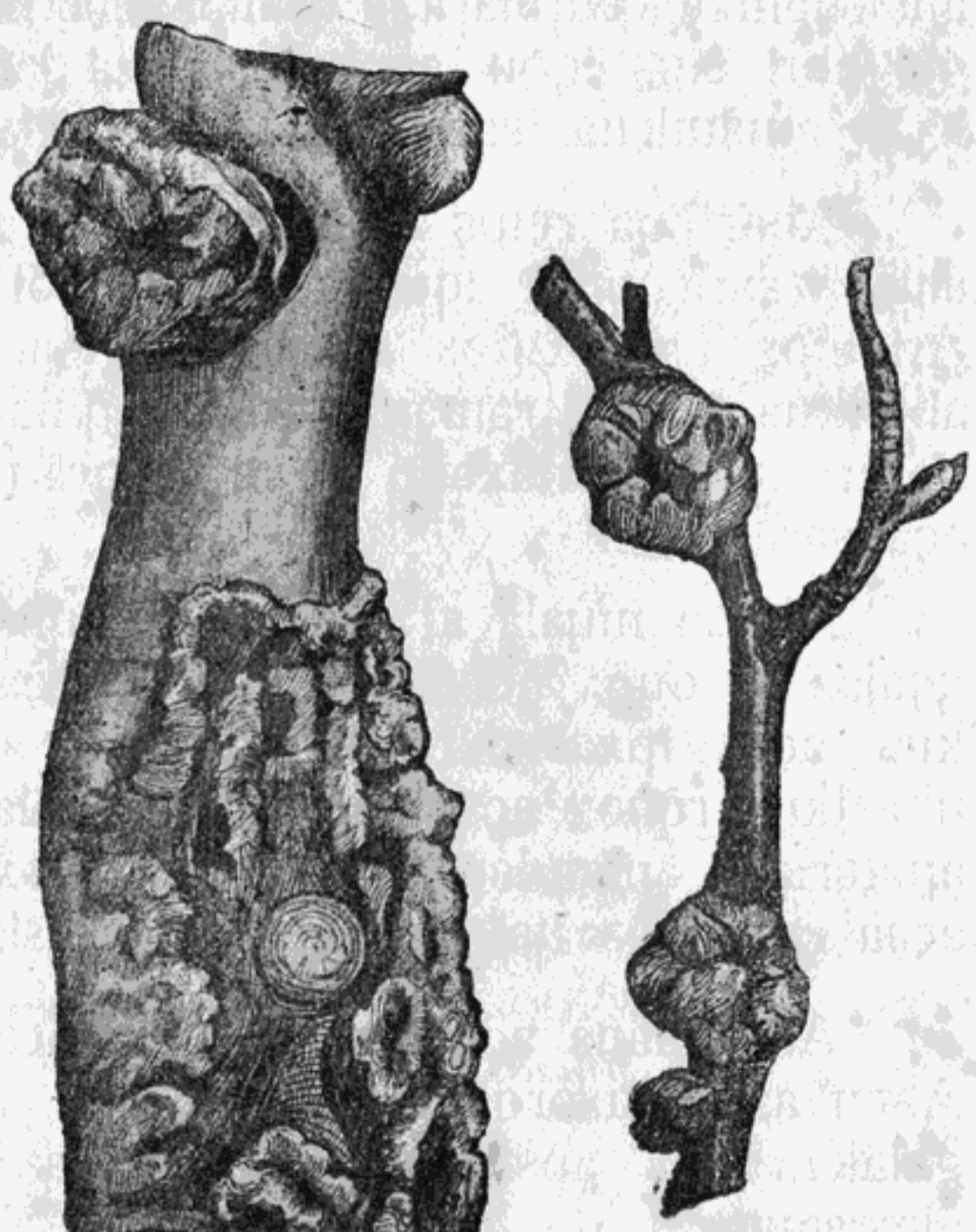

Asaxıa № 32.
Akıəboia—akənçəçəra — „rak“ ɥmazara zəxıua açlakua.

Ari akançaçəra ɥmazara xuəɬʀəſas iamou uəi ouɲ: iaxıɥmazayəu akənçaçəra aməxnəibəlʀəuɲ, nas axura ckıa iɸrəckıaanə karbolovkala iɸəʐʐaanə abahɥa ɥab a-skiɲidar alaʀanə iaxıſnə inəɿʀəuɲ.

Abart aɥəmazarakua zegıə irəcknə iɸianə iqouɲ aɟei ahai rzə aɥəmazara ɲarşa-ħa (axabɿra) izəſtou. Aɟaɸə a-ɲarşa arɸioiţ a-gribok Eusicladium dendriticum, ahaɸə iarɸioiţ uəi aɲarşa E. ɲirinum.

Ari aɥəmazara aanaxuoiţ aməxuətaɸə, abonaɸə, nasgıə aɬər aɸə (asaxıa № 33 iş. eipş.) ari a-gribok ɟei-

kuara-eikuaʒara amanə iqouɲ (в виде темно-бурых пятен). Uəi aqəmazara anəoɯoɯaxalakʟ, izəxɯa aboɯə, alər ɸəlʔanə ikʟapsoiʈ.

Aɲarşa-ɣmazara xuəʔʈəʃas iamou uəi ouɲ: izəxɯa abəonkua; aʔərkua eizganə ibəlʈəuɲ; nas aapən aboɯə əlnagaanʒa iakuʈaʈəuɲ açarmakɯa rʃəʃnə (опрыскивании медным купоросом); aboɯə anəlnagalakʟ aʃtaxɯ iakuʈaʈəuɲ akʟiərəi açarmakɯəi ʒəla eilarʃəʃnə iqou axuʔ (бордоской жидкостью). Aɲarşa qəmazara iaʃtaxəuɲ „aʔər ʁaʒa"-ħa (фруктовая роса).

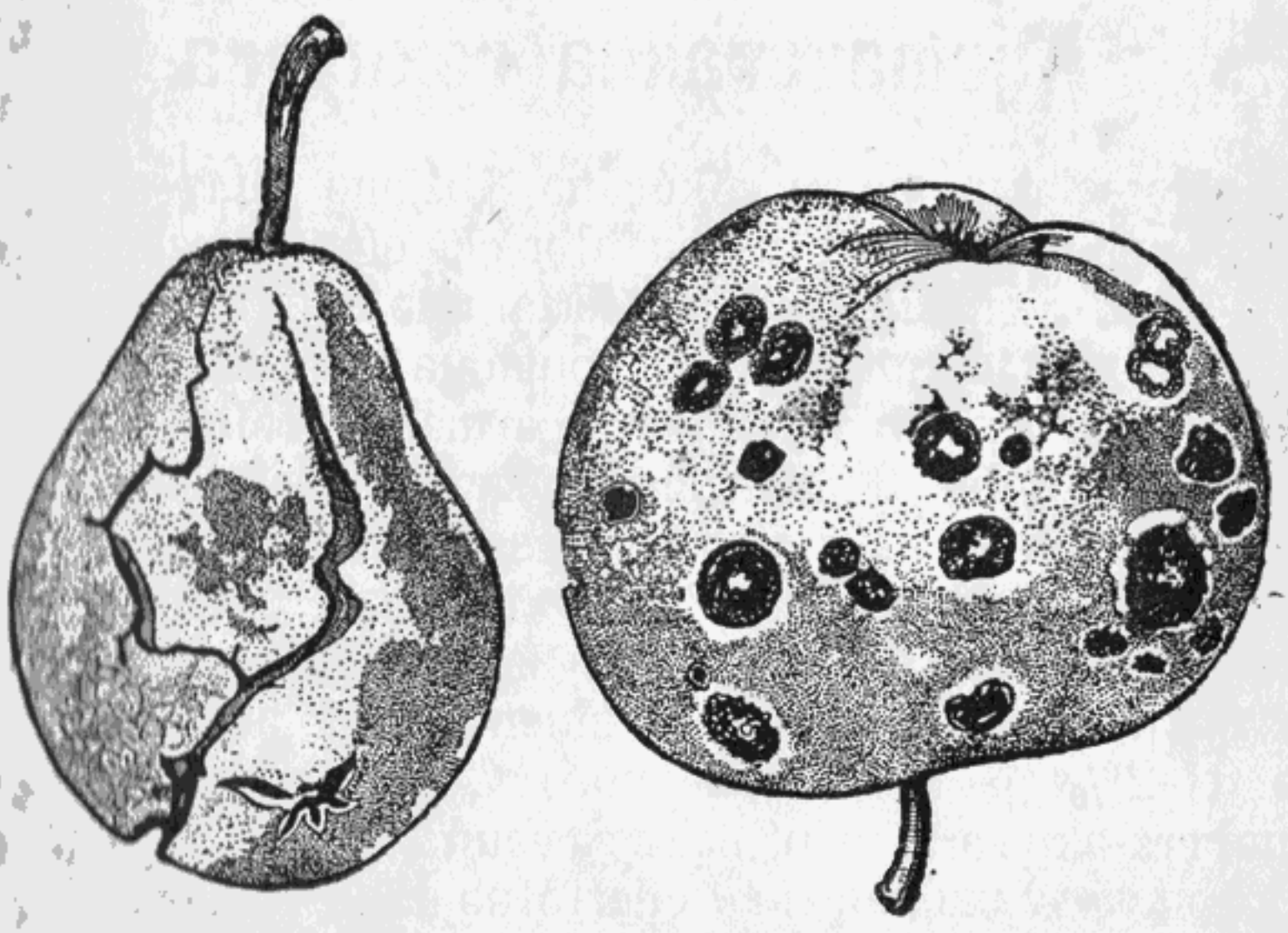

Аѕáхɯа № 33. Ahai aʒei rɥəmazara „axabʒra-ɲarşa"-ħa izəʃtou. Art aʔərkua aɲarşa rəxɯnə oygɯə izəmʔoua iqouɲ.

Agɯərt agribokˌ ɣmazarakua irəckˌnə iqaxəuɲ aboɯəʒira (курчавость листьев); aboɯəʒira aiharakˌ iqaloiʈ ɑʒamaʈʂə, uəi arɸioiʈ a-gribokˌ Exoascus deformans.

Axuəʔʈrazə iakuərʈoiʈ azən °/₀°/₀ ɲrocenʈ bzakˌ açarmakɯa rʃəʃə, apxən iakuərtoiʈ akˌəri açarmakˌiei eilarʃəʃnə iqou (бордосскою жидкостью). Nasgɯə iɥmazayəu abəonkuei aməxuətakuei aməxnə irbələueiʈ.

Abartkua zegıə irəckˌnə apsua ʯa (абхазское железное яблоко) iamouɲ ɥmazara baapsəkˌ. Uəi zegıə ijbaxıazar qalaɲ, aʯaçlakua, eiharakˌ ianxuəɥkou rəməxutakua rɸə a-gribokˌ rgulakˌnə abamba eipş—ibəbəşɜa iqouɲ. Uəi eipş aɸə adgıəl bzianə açla aΨazərоɯuоɯuar, iaʃcoiʯaɥəmazara kˌanapsoiʯ, mamzar xəxı işəsħaz eipş xuəƭla iaməxʯəuɲ.

Abas, aƭərçlakua rzə aɥəmazarakua daaraɜa iraʃanə iqouɲ; nbri aqnəʯ iauaamtou axəlapşra axuƭʯra rtaxəuɲ.

Aɥəmazarakua rəxuƭʯra.

Aƭər-çlakua ɲaʯəu rəkuçanə ibzianə afaʯ-ajʯ rəgmərxakˌua inəqugazar usqan aƭər-çla egıa ɥmazara axıərgıə—ialamxakˌua iaʃcoiʯ, aɥəmazaragıə uaha izɸiom. Aɥəmazara axuəƭʯra ataxxanə ianəqaloua aamtazə, a-gribokˌ ɥmazarakua rzəħan iakuəʯoiʯ açarmakıa rſəſnə (раствор медного купороса) mamzargıə akˌıərəi açarmakıei eilarſaſnə--bordosskˌaia zidkˌosʯ. Nasgıə aɜən açaa anəqam, mamzargıə aapən açlakua rəpsə talaanɜa, a-gribokˌ ɥmazara rməxıracə, irəxıuazargıə ialnargaracə iakuʏaʯəuɲ 1-2% (ɲracenʯkˌ) aoɯuoɯuara zmanə iqou açarmakıa rſəſnə (1-2% раствором медного купороса). Agıəiraanʯi axuəƭʯra-akuʏara aan, iakuʏaʯəuɲ akˌıərəi açarmakıei (бордосскою жидкостью) eilarſəſnə iqou axuƭ; art axuƭkua rəkuʏara qaloiʯ açla apsə talanə abəoɯkua anəlnagaua aamtazə aƭt ɲəʯquərkua əlganə ianəqou,—iƭtaanɜa. Axpaʯi axuƭʯra, axuƭ akuʏara, ataxəuɲ aƭər ɸalanə,—iɸalaz rasakˌ iaqaranə ianəqalalakˌı aamtazə: nas uəi naxəs agıərt axuƭʯərakua-ianataxxaua aamtazə iqauçoiʯ.

Açarmakıei akˌıərəi eilarſəſnə iqou axuƭ (бордосская жидкость) qaçaʯəuɲ abri eipş ala: 3 funʯkˌ açarmakıa kˌaɲannə vedrakˌ aɜaɸə ialapsanə irɜətʯəuɲ. Daɸa 3 funʯkˌ akˌıər aakˌaɲannə xazə irſəſʯəuɲ. Nas ickiou aolər itouʏoiʯ narmala iraɜanə 9 vedrakˌ aɜə, abra ialouʏoiʯ açar-

makıa irзətnə-iqou, uəi aſtaxı ckıa eilarſəſnə ialauꝑoiţ ak̦ıər irſəſnə iumougıə. Abri eipş ala axuł rxəianə açlakua iqmazaynə iqou irəkuꝑaꝑəuɲ xəxı işəsħaz eipş ala.

Ara iaħoua ala 9 vedrak̦ aзə, 3 funţk̦ açarmakıa, 3 funţk̦ ak̦ıər-uħa ztaxxaşa açlakua (abahɥa dəu) umamzar, uəsqan ara xułkuas eilauçakuoua rəbƶakua ſtəuxər qaloiţ; uəs ak̦umk̦ua 1-2 çla rak̦uz'ar iuəmou, uəsqan reitabƶakua iſtəuxər alşoiţ.

Ak̦ıər aзaɸə lassə izəзətuam aqnəꝑ, ianuərзətua ckıa iguзanə ixꝑəuɲ, aзərpxaɸə iaha irlasnə iзətueiţ. Axuł alaçaraan aзə eipş axułkuagıə ianeilouꝑoua iraзaꝑəuɲ. Abri eipş ala axuł qaçanə uanalga ibzianə iqaçou iȷgıanə iqaçou ailərgara ataxəuɲ; ubri aqnəꝑ iguoutoiţ q̦aquackıa pənçala; aq̦aqua pənça зaaſəlanə pətrak̦ iaanəuk̦əloiţ, ak̦ıər məcxuȷaxanə, mamzargıə iɸeimk̦ua iqazar, uəsqan u-q̦aqua apənça xəqapſaanə iaanxoiţ.

Uəs iqou axuł aqaçara agəuɲ, axa açla iapərxagam, amala, açla ianakuəꝑoua abonə iakumgəlak̦ua iakuɟraanə ik̦aꝑoiţ açla xuartas iamouk̦ua. Aqaçara zgəm axuł aq̦aqua ckıa зaauəſəleiţ-ħa aq̦aɥua apşꝑə eicanak̦uam.

Abahɥa pxastazꝑəua axuaɥakua.

Axuaɥakua raxıꝑ (из жуков) iaha pxastadəu abahɥa iaztouaħa abart axuaɥa pənça-dəukua rouɲ ipxıaзaꝑəu; aɟaît-fayə (яблоневый цветоед—Anthonomus pomorum) as. № 34, axuaɥa buk̦ark̦a (Rhynchites pauxileus), axuaɥa K̦azark̦a (Rh. Bocchus), bronzovk̦a moxnataia (оленка), (Tropinotahairta) asaxıa № 35, nasgıə afəygara—зло-

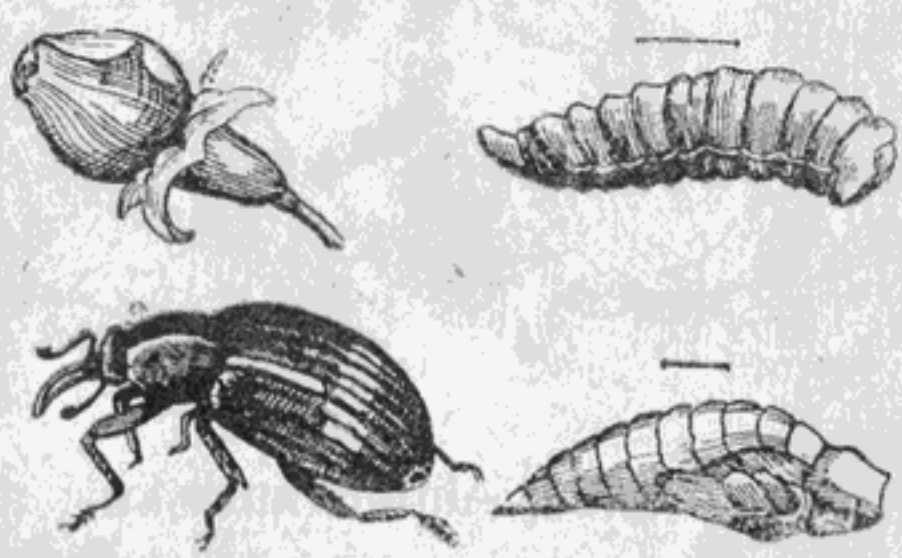

Asaxıa № 34. Aɟaîtxayə (Anthomus pomorum—яблоневый цветоед).

вонную (Oxythyrea stectica); uəi adagıə aapən—xuarşə (майский хрущ) Melolontha vulgaris, asaxıa № 36.

Aɻaȶt-fay xuaɻa (ябл. цветоед), xuaɻnə iʃeikuanə amɻəjyakua iaha ixənaanə apənça aunə iqouɲ, aapən açlakua aȶtra ianalagoua iaainə aȶt buţonkua kˌəlɻanə rəguta kˌuţaoık-kˌuţaoık rəlanaçoiţ: ubri akˌuţaoı iagulanaçaz ialçueiţ axuarşə, aȶt aynəçqa zegıə zfoua. Zəynəuçqa əȶanə iqou aȶt-buţon zəməȶtəkˌua iara ua eikuaɻaxauə ipxastaxoiţ—iyoiţ.

Aamta, amş daara ibzianə ianəqou aȶətkua məcxuə pxasta rməxıkˌua iaʃcoiţ, aȶtkua zegıə eicəȶtueiţ; aȶt-fayə axu-

As. № 35. Bronzovkˌa moxnaţaia. (Aɻa aȶt iagnəlaɻanə iafoiţ-ipxastauaɸəueiţ.

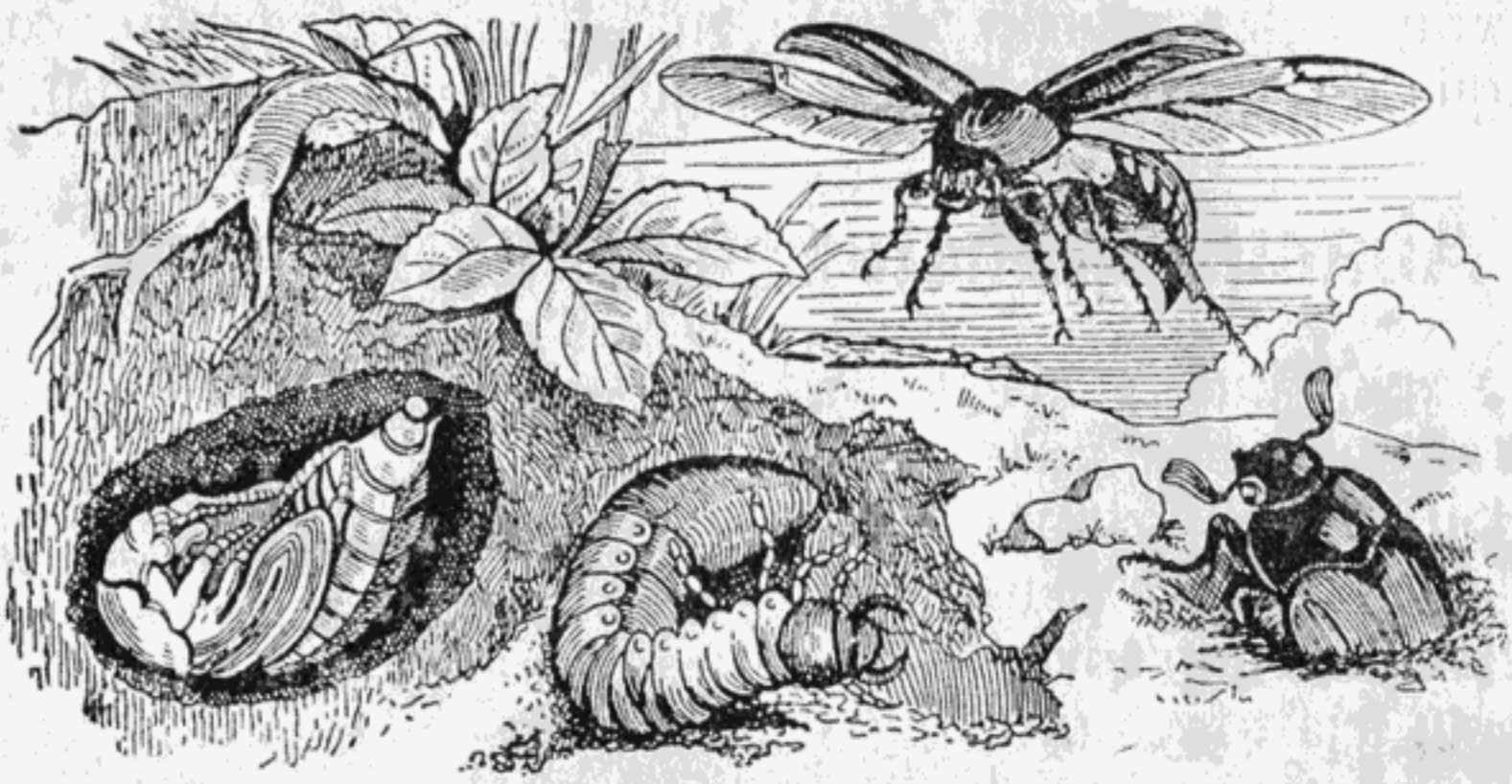

Asaxıa № 36. Aapən xuarşkua; aȶərkua aȶtkua pxastazɻəua.

aɻa uəi aqara pxasta azəqaçom aȶtrakua raan aməşkua bziazar.

Agıərt axuaɻa pənça dəukua abahɻa ɲxasta aztoua raʃaʒouɲ; axa uərtkua irəckˌəuɲ kˌazarkˌai bukˌarkˌai-ħa

izəʃtou axuaɥakua. Iaha xəla kˌazarkˌa iafoiţ aʃər-pəşka, all ialçnə iqou (завязь плода). Ubri aqnəᵽ aʃər aᵠazeibəmtakˌua iᵠʃanə ikˌaʃoiţ.

Uəi anays bukˌarkˌa (Rhynchites pomxillus) asaxıa № 38, iagulanaçoiţ akˌuţaoɯkua aboɯə axuʃkua rᵠə; eiharakˌ aɥei ahai rᵠə; akˌuţaoɯkua xuarşnə ianəlçlakˌı, aboɯ xuɥkua rəynəçqakua afoiţ, uəi iaxqıanə aboɯkua ᵠəʃʃanə ikˌapsoiţ. Bukˌarkˌa eikuaɥanə aiaɥa pşᵽə axqıoʃa ɥoup, kˌazarkˌa –iaha iazʃəşəup.

Xəxı zəʒbaxu ħou axuaɥakua ɥakˌuə ireihaup axuaɥa aʃəygar (зловонная бронзовка) uəi ʃħəmkˌua axuə akuhanə amɥəjyaᵠə aʃəşkˌuakˌuara təpkua amanə iqoup. Aʃəygar aarqıacəzaɾ iakˌum aʃyə baapsə axəlçueiţ.

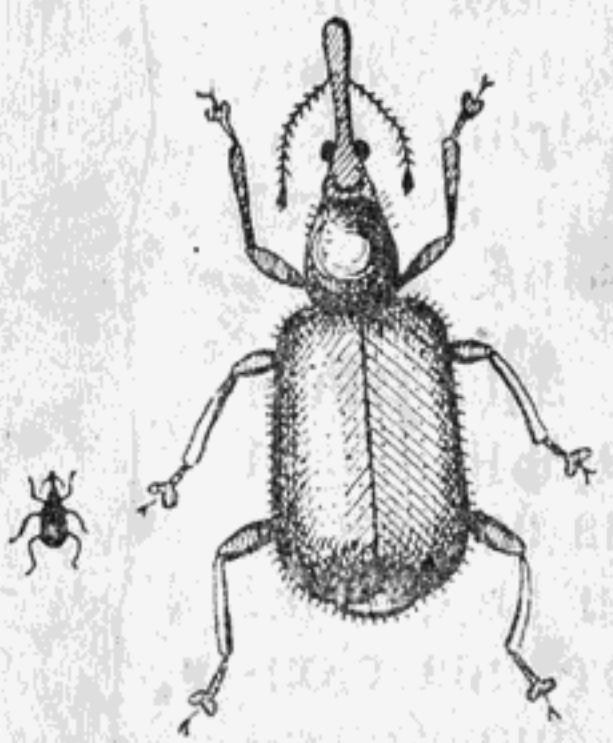

As. № 38. Axuaɥa bukˌarkˌa.

Arı aʃəygar aʃt iagulalanə aguə alnafaaueiţ, ubri aqnəᵽ məcxu pxasta anatoiţ abahuɥa.

Aapən xuarşə (майский хрущ) apxasta iqanaçoua xəxı lahʃheiţ, ıara şkˌuakˌuanə axə ʃyeiɥʃapfnə aura $4^1/_2$ s. (1 versok.) inaʒaua iqoup.

Ari axuac anxuəɥəu aᵠaɥaxueiţ anəʃ aᵠə 3-5 şəkuşa, axa eiharakˌ aᵠaɥaxueiţ aʃəçarakua aguam-auac axıkˌaɥəu rᵠə. Uəi ialçua axuaɥa dəu pxastas iqanaço uəi aup: iafoiţ aʃtkua abəoɯkua.

Abart xəxı zəʒbaxu ħakuou axuaɥakua nərɥafasəi xuʃᵽəfasəi irəmou ubri oup: açla aça afarfaf ma abərzenţ naçarʃnə açla oɯoɯuanə irəʃʃaᵽəup, axuaɥakua aləʃʃanə ikˌapsaraᵽə, nas axuaɥakua aaizganə ifᵽəup. Iaha eloɯəup açlakua rərʃʃara afəɥəmtanʒa, izban akˌuzar axuaɥakua əʃoup, işəʃou zegıə aləʃʃanə ikˌapsoiţ afəɥ.

Akazarka-ħa izəʃtou axuaɥa pxasta azəqamçaracə, aapən anəʇapʃəi akıərəi çaoıanə eilarʃəʃnə açla iakuuʈoiʈ-aʇər anxuɥəu akazarka iazəmfaracə.

Iəqakuouɲ çlakuak, rəzhara maɥnə iɥmazaynə, uəi zxarou açla-ʒa zfoua, as. № 39 ianəu, axuaɥakua rouɲ. Aʒafaʒa (короеды Scolytus pruni nasgıə S. rugulosus.)

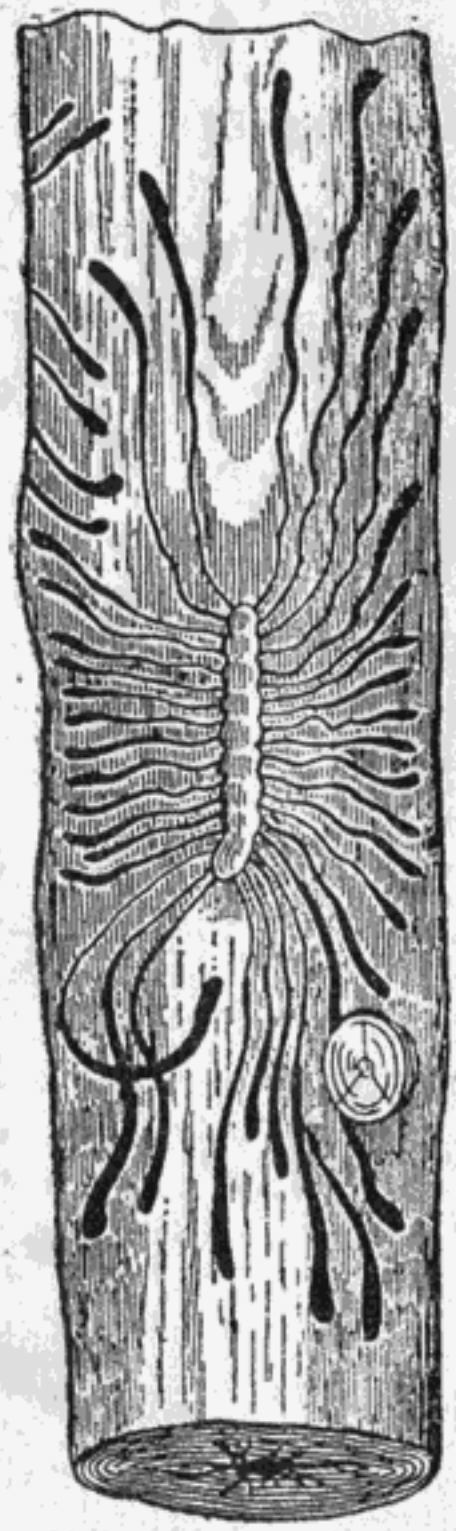

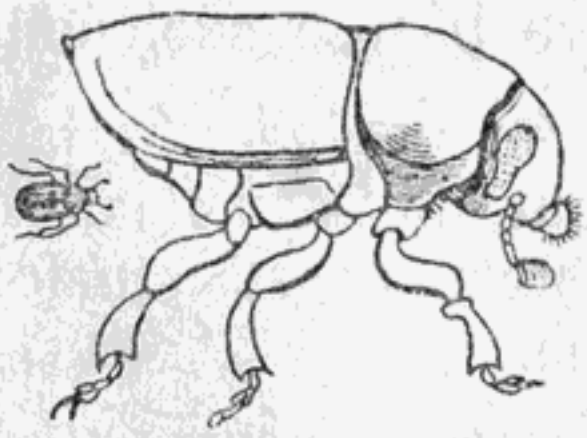

Asaxıa № 39. Açla-ʒafay—Koroed.

Axuaɥakua, açla aʒei aʇəi ıı əbʇalanə irfoiʈ, nas iara ua ialaçoiʈ. Iiua axuaɥakua açla aʒei aʇəi irəbʇalanə zənɜa irəoıoıanə iqarçoiʈ—irfoiʈ asaxıa № 39 işanəu eipş.

Art açla-ʒafaʒa axuaɥakua iaha izəsua açla iɥmazayəu auɲ; ubri aqnəʈ iaha eioıəuɲ iɥmazayxanə axuaɥakua zəsəz açla iəçxnə ibləzar, mamzargıə axuaɥakua iaxıərfaz dargıə şalou iaampqaanə—iamrəckıanə ibəlnə, axura nəʇapʃə şkuakuala iʃəxnə iqouçar qaloiʈ; iaxıampqou axura oıioiʈ aʒa ɸəc axaloiʈ.

Abartkua raaməʃtaxı agıərt irəckнə açla-boııə aakuzxua-nzərʇoua axuacəi aparpaləkıəi rɸə haangəlanə pətk rxahħaarouɲ.

Aʇaçla ay (моль яблоневая—Hyponomeuta molinella) asaxıa № 40 nasgıə aʇərkua r-ay (моль фруктовая—H. variadilis).

Art azənra rɸərʇaxueiʇ 2-3 zxəçua ɐmməxuʇa ua rɸə „anja ij"-ħa izəʃtou axuaʇakua rəpşra ɾətanə в виде

Asaxıa № 40. Aʇaçla ay (моль яблоневая).

мал. гусениц). Açla apsə talanə apəʇra ianalago aamtazə, uərt axuackua—a-gusenicakua rətra iaatəçnə ialagoiʇ abon-ɸakua rəfara.

Znə axuackua—a-gusenicakua rɸeizərgoiʇ abon-ɸəckua rɸə, nas rəɸʃərərgoiʇ ađaxıə.

Ubas rɸeizkɲnə, aməxuta rguəlakɲnə, abəzkɲataha şkɲuakɲua rəkɲurşanə inxoueiţ. Iara ua amaxutaɸə iqarçoiţ aɲarkɲı şkɲuakɲua aqanų eipş.

Aɬərçla ay (aapən xuacə) kupaſas—xuɬʁəſas iamou ubri ouɲ: aapənra şaailakɲı, axuackua—a-gusenicakua aʃərçra ianalago aamtazə iakuʁaʯəuɲ atatən zə (опрыскивание табачным экстрактом) 3 vedrakɲ azə ialaʁaʯəuɲ 2 funt atatən zə—экстракт.

Axuackua––a-gusenicakua abomaxıə iʃərçnə oyə iboua ianalaga-iakuʁaʯəuɲ 1 funtkɲ asaɲən

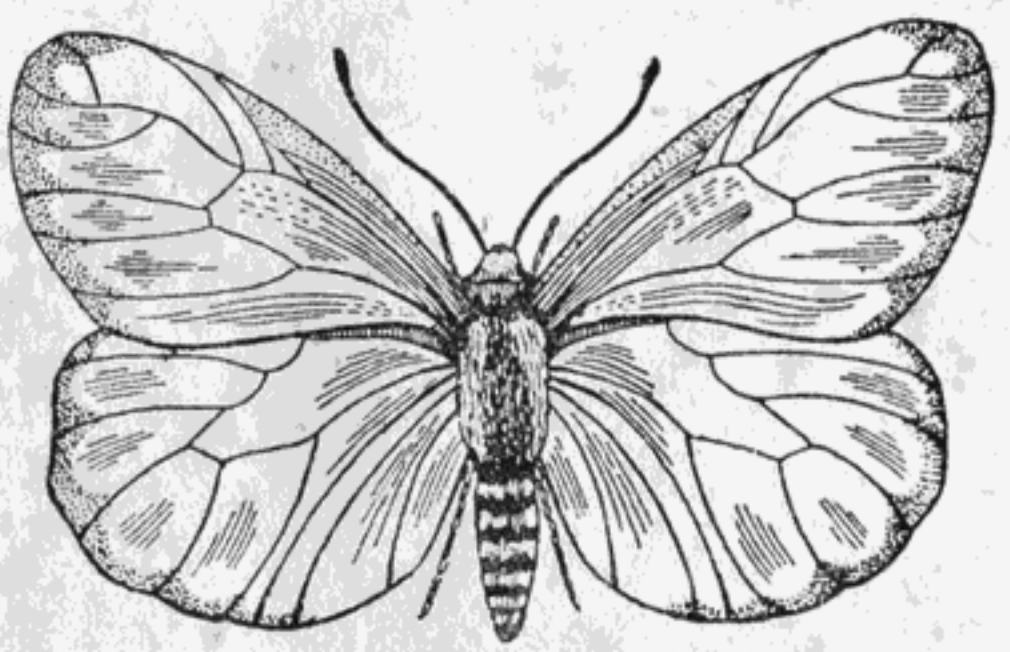

Asaxıa № 41. Gusenica boiarişnica.

iaʯei 2 funţkɲ akɲıərəi eilarſəſnə 50-60 vedra azə ialaʁanə (опр. парижскою зеленью), mamzargıə iakuʁaʯəuɲ xlorisţi baria (опр. хлористым барием) (10 vedrakɲ azaɸə ialouçoiţ—5 funţkɲ xlorisţi bariei 1/4 ųeţverţ funţkɲ asodei), eilazyanə açla iakuəʁoiţ, ubas içagıə iqouɲ axuɬʯəgakua. Abart xəxı zəzbaxu ħou axuɬkua akuʁalaʯəuɲ açla es məşə rəſtaxı, zəpsə taxaz axuac aɲarkɲıkua qaçara ialagaanza. Ianɲarkɲı, nas aɲarkɲıkua naɲəla eizəugoiţ, uəi alagıə açəxua pʯoiţ.

Aboпə raʃazanə irfoiţ—ipxastarʯəueiţ axuackua (гусеницы боярышницы—Piris crataegi) asaxıa № 41 ianəu. Aıpən acamtazə abri agusenica iqanaçoua apıarkı ialçueiţ parpaləkı şkuakuak boiarişnici-ħa axızпə: uəi akuţaoпıkua raʃazanə iəſtanaço irəlçueiţ axuackua--a-gusenicakua, uərt axuackua uəi aşəkusazə pxasta raʃa rzəqaçom.

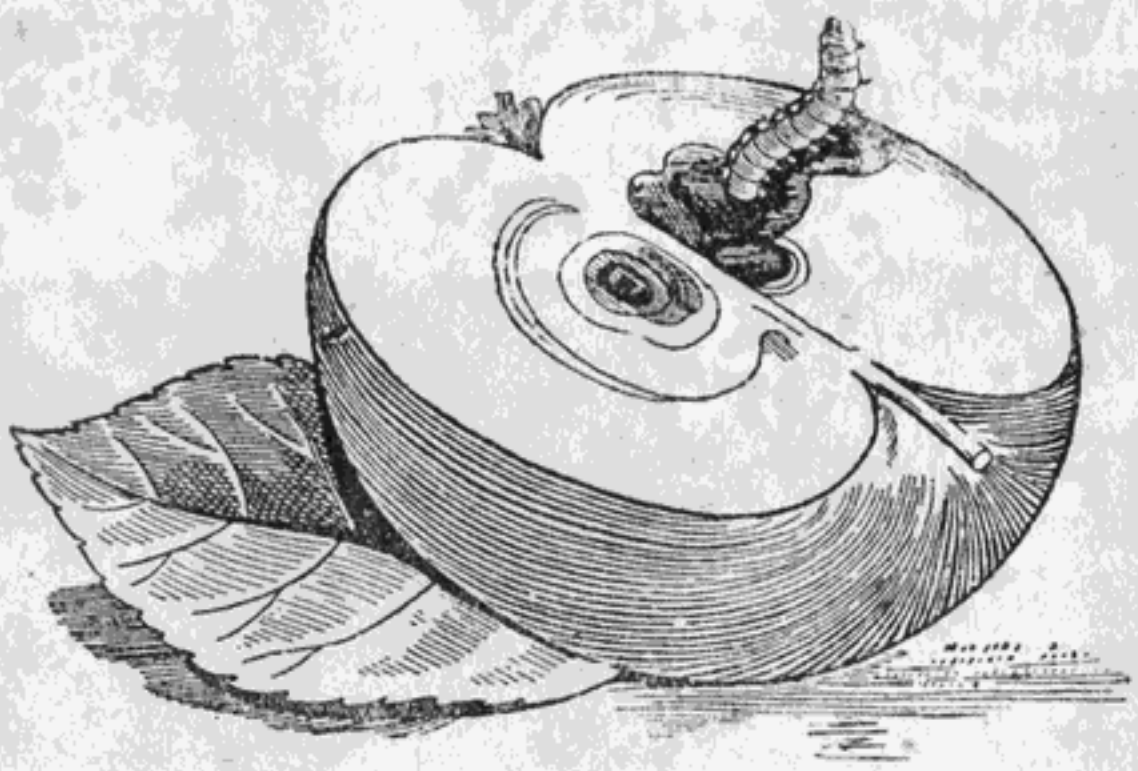

Asaxıa № 42. Aſər-fay axuaца (яблоневая плодожорка).

Aəmra rxər-ʯoiţ aboпə ər-ʯinə rʯagulak-nə, anməxutaʯə bəztaknahala iknahanə. Aapən rətrakua irtəçnə ʯəc ıʯalo, aboпə ianə irfoiţ.

Uərt nərʃaſas irəmouıp. Ψayratagalanəi azənəi abəoпkua ərʃinə iqou zegıə eizganə ibəlʯəuıp. Eeizgamkua ianпxaz axuackua, aapən aboпıə fara ianalagoua iakuʯaʯəuıp xəxı səzəxʃajaz ay azə iqouçoua eipş axuſ.

Iqouıp dəryagıəx ſərfay xuacək (гусеница яблоневой плодожорки—Carpocapsa pomonlla), asaxıa a-№ 42 ianəu.

Uəi, aʲər—aʯa ma aha ʯaanʒa aynəuçqa ialalanə iafoiʯ; ubri aqnəʯ auɲ aʲərkua axuakua zərguəlou. Axua zguəlou aʲər lassə iɸʯanə ikˌaʲoiʯ.—Iɸʯanə ikˌaʲaz aʲər ialçueiʯ iʃəqapʃ-ʃyeiʯnə axə ʃəqapʃ-ʃeikuanə iqou axuac—a-gusenica, ianalçlakˌı naxəs iaʃtaloiʯ apşaara, aʒən iaxıəpxaşa atəp.

Aapən a-gusenica iqaɲaçoiʯ apɲarkˌı, nas uəi apɲarkˌı ialçueiʯ aparpaləkˌı,—ialanaçoiʯ-ialaçoiʯ akˌuʯaoɲkua ssanə ɸəc iɸalaz aʲər xuɥə.

Asaxıa № 43.
Aʃaarʯəra kˌaça (Aʯaɥəmazaraɲ „Kˌrovianaia ʯlia“.

Uəi eipş iqou nərʯaʃas iamou uəi auɲ: esəmşa eizganə içauəlanə izlaʯəuɲ axua zlanə açla iɸəʲʲanə ikˌapsoua aʲərkua.

Uəi adagıə aʲʲra işaalgalakˌı eipş, iakuʯaʯəuɲ açla xəxı czəxʃajaxıou axuʲkua rʃəʃnə atatən ʒə uɦa ubas agıərtgıə.

Aʯaçlaɲiaanaxuoit ɥmazaras agıərt aɥəmazarakua irəckˌnə kˌrovenaia ʯlia (Schizoneura lonigera), asaxıa 43 işanəu eipş. Uəi axıamou uaxuapşər açəsxu şkˌuakˌua amiaau qəuʃoiʯ.

Uəs izəqou uəi auɲ, uərt akˌaçakua rxuə rəkˌurşanə ɾxə alarəxıɥoiţ. Kˌrovianaia ţlia açla azə alnaʃʃaueiţ, uəi auɲ xnəqugaſasgıə iamou. Ari məcxuə ilasnə iɸioiţ; uəi aɥnəᵽ auɟəmazaragıə ɸkˌəuɲ.

Kˌrovianaia ţlia zəxıəz açla xuſla axuſᵽra uadayəuɲ, axarqgıə raʃanə iagoiţ, ubri aqənᵽ iaha eionəuɲ agıərt açlakua eikuxaracə izəxıəz əçəpqaanə ibləzar. Azən axıaa mauɥnə laxıamou kˌarbolkˌala iɸəuzˌzar qaloiţ.

Açlakua axuſ rəkuᵽara.

Abahɥa zərɥmazayua pərxaga aztouaɦa szəxʃajaz auɟəmazarakua rxuſᵽəgakua rɸərşoiţ iybanə: akˌə, a-fungisidkua,—a-gribokˌ ɥmazarakua rzənəi, nas aybagıə, insekˌţisidkua,—axuaɥkua, a-gusenicakua axuarşkua rnərʇagakua rzənəi.

Afungisidkua rqnəᵽ, a-gribokˌ ɥmazara azəɦan axuſkua zegıə rapxıa igəlouɲ ireioɑınə açarmakˌıa rſəſnəi (модный купорос) açarmakˌıei akˌıərəi eilarſəſnə (бордоская жидкость) iqouəi. Apxıaᵽi zəxıз sɦaz açarmakˌıa rſəſnə akuᵽara qaloiţ, açla aboɑıə ɸamkˌua ianəqou, 1-2% (ɲracenţnə) eilou rasţvorla; uəi 1-2% iaanagoiţ: ʁ-vedrakˌəi bzakˌəi—3½ v. zkˌua azə ztou xazə irſəſnə ialauᵽoiţ 1 funţkˌ, ma 2 funţkˌ açarmakˌıa, vedrakˌ azə ʁqara işanə xutakˌ aɸə irſəſnə.

Açarmakˌıei akˌıərəi eilarſəſnə iqou axuſ (бордоская жидкость) xəxı izəxʃajakuou aɥəmazarakua rədagıə a-gribokˌ ɥmazarakua zegıə rzə ibziouɲ, zegıə nnarʇoiţ. Uəi adagıə bordosskˌaia ʒidkˌosţı znə-zənla aɥəmazarakua zeipşrou eipş ala, ialarçoiţ 60 vedra açarmakˌıa—zaɸə 1 f. a-ɲarizᵽəi zelem. Ubas ala bordosskˌaia ʒidkˌosţı anəqala a-gribokˌkua rədagıə axuaɥakuagıə nnarʇoiţ.

Agıərt a-insekˌţisidkˌua – axuaɥakua, a-gusenicakua rqənᵽ ibziouɲ xuſᵽəgakuas

тракт), asaɲən iaʯa (зеленое мыло), agaz, akˌarbolkˌa (керосиновую и карболовую эмульсию), ɲarizʯəi zeleni (парижскую зелень), xlorisţi bari nas dzeɲsin.

Abart zəxiəz ħakuou axuîtkua açla ianakuʏa axuaʯakua aʯəmazarakua arpsueiţ, bzakˌə axuî rəkuʏanə impsua aʯəmazarakua-axuaʯakua, aboɪiə ma aît axuî zəkuʏanə iqou anərfalakˌı ipsueiţ.

Abart axuî-kua açla iakuərʏoiţ amş bzianə apşa amə-sua ianəqou; akuʏara aan, akuʏaga amaʃənala ianakuəʏoua ubas iakuʏaʯəuɲ, apstħa eipş amaʃəna axə itəçuazarouɲ, aboɪikua amaxutakua zegiə irəlaʯərouɲ - irəlaʯarouɲ axuî.

Axuî aѰѰaħa iakuəʏaramala inəuxəueiţ egiə iapsamkˌua, akuʏara axiagxogiə qaloiţ.

Asaxia № 44.
Açla axuî akˌuəiʏoiţ axəʃkua iarkˌnə.

Açla aʃʃəħa pstħaças axuî akuʏara uşaѰəu iazxanə iaxiəʯʯanə ikˌaʏo ianalagalakˌı, uəquçrouɲ akuʏara. Axuî akuʏara açla axəʃkuan ialagoiţ asaxia № 44 işahnarboua eipş.

Akuᴩara aan, akuᴩayə dlasnə işakuᴩaᵱəu idərua doqazarouɲ, izban akuzar qarak dgəlanə aᴪᴪaħa gankə akuᴩara dalagar açla iapərxagouɲ, ixuʃgıə başa inixueiᵱ. Akuᴩayə-akuᴩara danalga ckıa saɲənla iᴪəi inaɲəi iᵱᵱa-rouɲ, izban akuzar uəi axuʃ iᴪaʃanə iynəçqa icar daʃər algoiᵱ. Axuʃ akuᴩara znək azə iazxom, iakuᴩalaᵱəuɲ aɥə-mazara-açəxuᵱə pᵱaanʒa.

Axuʃ kupagakua.

Açlakûa axuʃ rəkuᴩarazə-rəkuᴩaga maʃənakua raʃo-ɲɲ, axa uərt zegıə rəxʃajara ataxnə isəpxıaʒom iaha xəla laɲxkuourakumzar, nasgıə abahɥa dəu-kûn 10-15 gıekᵱar zuou rzə iqouɲ da-ᴪa maʃəna xəkkuɲkᵱ, axa uərtgıə rə-abaxu ara izanəlom.

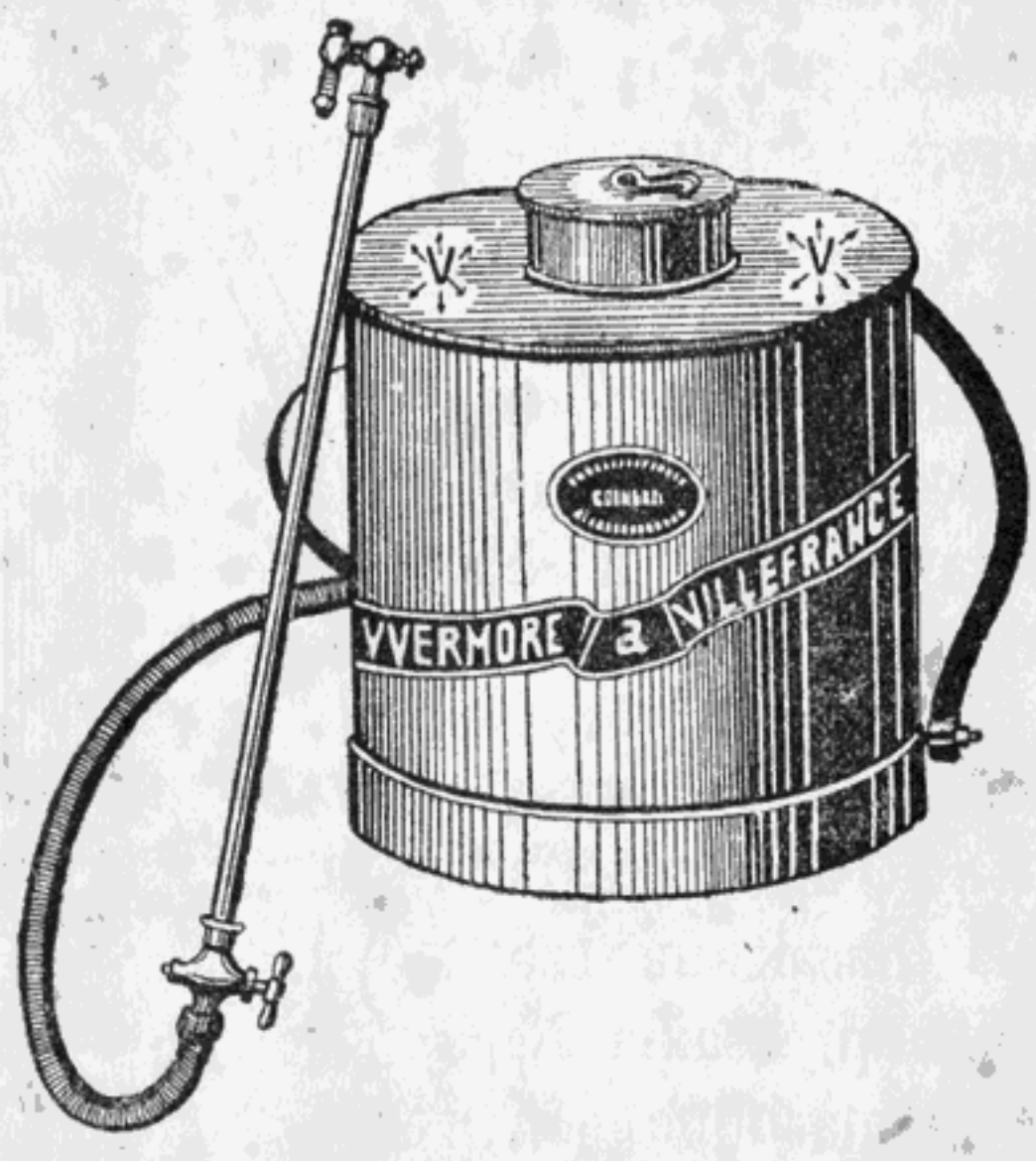

Asaxıa № 45.
Açla axuʃ kuᴩaga maʃəna „Vermorelı“.

Ara Apsnə, apsəun bahɥakᵱ iaha laɲaalo iamamkuaᵱıə lazlaxuartam, zə-xugıə maɥəu, znə-qugaʃagıə mariou ybaqa xuʃə kuᴩa-gakuak hrəxʃajaɲ.

Idəuəm, abʃara bahɥakua rzəħan xuʃə kuᴩagas iqou amaʃənakua ireiouəuɲ „Vermorel“ (опрыскиватель „Eclair“ системы „Вер-морель“, asaxıa № 45 iahnarboua).

Anəqugarazə imanʃaloɲ, axuʃ qaçanə intaᴩanə ub-oıa inkədçanə, akuᴩaga axuʇə—nasas arma—naɲəlı ikna

açla axuɫ akuƿara axıataxəu iazərxəianə arona naɲala apsəp tarɥəga xuɟə xəxıəi çaqei irçəsua açla axuɫ akuƿoua uɸənauxoueiţ.

Açlakua dəunə Vermorel ada uaha umamzar, uəsqan 2—3 m. (3—4 arʃən) aura amanə iqou aḳalam laba, iguayou, axuəɟə açəxuan akuƿaga (наконечник) iaxarɟinə (a-Vermorel aaxuartaɸə irtiueiţ iara azə ixianə iqaçanə iqou aḳalam laba) açla dəukua axuɫ rəkuəƿoiţ.

Agıəi akuƿaga, naɲəla imərçasəḳua zxala auəs zua „Golıdera“ (самодействующий опрыскиватель системы Гольдера), axuɫ taƿanə, akuƿara ualagaanʒa, xəxı axaɸə apsəp tarɥəga iamou ala apsəp tarɥnə, nas naɲəla imərçəsəḳua ujya inḳədçanə açla axuɫ akuəƿoiţ (asaxıa № 46 işanəu eipş).

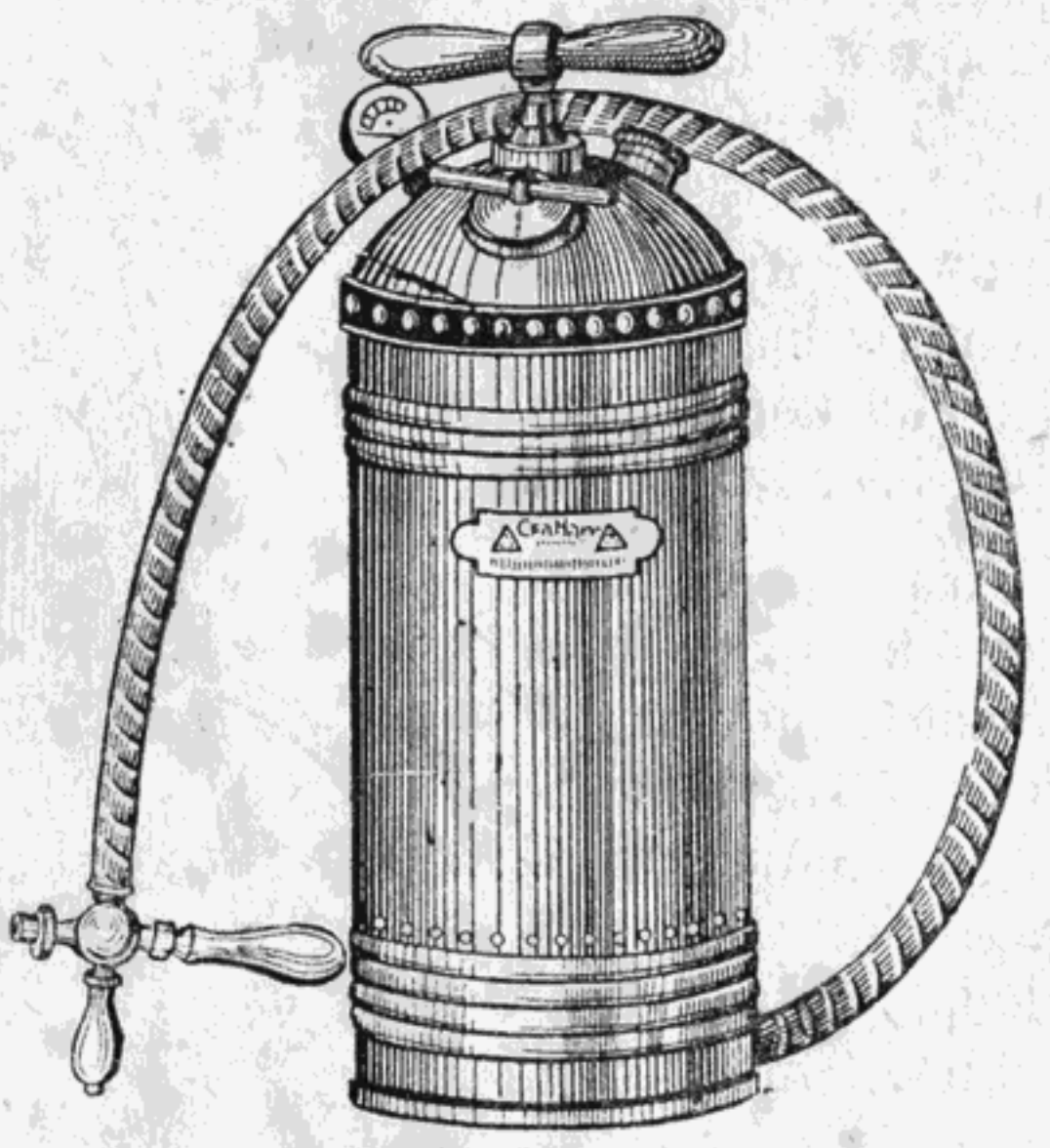

As. № 46. Axuɫ kuƿaga „Golıdera“.

Abri zəʒbaxu sħaz akuƿagagıə açla haraḳkua rzə iataxəuɲ, asaxıa № 44 işahnarboua eipş, aḳalamƿ laba ixianə aura $3^1/_3$—4 m. (5—6 arʃən) zmanə iqou.

Abahɥa ataxɟa.

Abahɥa ataxɟa-bzia azəzua uərt rouɲ: abahɥa qazço, izərɸeiua, iacxraaua, aɸəyra iazzərhaua. Abartkua rɸə zegiə rapxıa igəlouɲ abahɥa bzia izboua—bzia baɟa, nasgiə aɬə bzianə izdərua a-spɲecialisʇɟa.

Uərt rədagıə abahɥa iacxəraaɟouɲ apsaaɬkuei xuaɥa-xəkˌkuakˌəi. Axuaɥakua rqənɬ abahɥa iacxəraaueiʇ, axua-ɥɲ „anɟa ij—божьей коровки,“—maçə—xkˌkuakˌ „naezd-nikˌkua—наездники“, ubas içagıgıə.

Uərt axuaɥakua, açla aɥəmazara nas a-gribokˌkua iɾəkuɬanə rʃa rələʃɟaanə irjueiʇ, irʃueiʇ. Eiharakˌ abahɥa iacxəraaua, bziara azəzua apsaaɬkua raɟouɲ. Uərt rəxk-kˌua: Aʃəuʃəiakua (скворцы), aʇkua (сов), aɟəslabkua (воробьи), aqarmaçarakua (соловьи), arđənakua (дрозды) ubas içagıə iraɟaʒouɲ.

Art apsaaɬkua abahɥa daara cxəraara artoiʇ; abah-ɥaɬ irfoiʇ idrəckıoiʇ axuaɥa pərxagakua—aɥəmazarakua—a-gribokˌkua, axuarʂkua, a-gusenicakˌna; ubas zegı rəla abahɥa pərxagas iamou ndərʇoiʇ.

Ubri aqnəɬ abahɥa çarakua oyə ila pərxaga rmou-rouɲ, inmərʇakˌua, imərʃakˌua iaaʒalaɬəuɲ; uəs mou uərt rɬə zdərua abahɥa qaçayɟa abahɥakua rɸə açara-kua rətrakua rzəqarçoiʇ, irəcxraaueiʇ idərɸioiʇ, aʃarəcaɟei axuəɥkuei iddərʃuam iddərkˌuam, ɲaʇəu rəkurçoiʇ.

Aʃər eizgarei auɲakˌovkˌarei.

Aʃər, ianakˌuzaalakˌgıə aʃra ckıa inaʒaanʒa iɸəxnə eizgaɬəuɲ, axa eiharaʒakˌ aʃər tiɬə, mamzargıə tiɬəs xara qara daɸa kalakıkˌaxı—ɬəm-ɬəlakˌaxı ianđəkuçaɬəu azə aʃra naʒaanʒa iɸəxɬəuɲ. Apxən ʃərkua, aynə faɬəs ıqou asorʇkua rəʃra naʒaanʒa iɸarəɥueiʇ açlaɸ. Aʒən ʃər sorʇkuagıə ɸəxɬəuɲ rəʃra naʒaanʒa.

Znə-zənla aɬər axıta asaanʒa iҧaxaloiţ, axa uəs iapsam, izban akˌuzar, aɬər axıta anaslakˌı iҧyərnə ikˌapsoiţ,— ipxastaxoiţ.

Aɬər ҧəxʈəuɲ—eizgaʈəuɲ amş anəbziou, amra anəpxoua aɬər anbou--janəbaaʒam.

Aҧəxra aan, akˌakˌala, aɬərckua zegıə xaz-xazə rxuaɟkua şrəmou imquaquakˌua aſſəɬa akˌarzinkˌa ma amɟəɬ itaçanə eizgaʈəuɲ, uaʈi iganə axəbraҧə iſtouçoiţ, məcxuə ijɲanə eilaməɟkˌua. Aɬər ҧəxra aan iҧɬanə ikˌaɬaz quaqoiţ, ubri aqənʈ agıərt aɬərkua irəlaçaʈəm, iarbaaueiţ aqnəʈ.

Apsua çlakua məcxuə iaxıdəuu iaxıəharakˌəu aqənʈ, aɬər ҧəxra-aizgara aan iumazarouɲ alabau iaxaçanə, ataaga, amquba xərqanə-akˌuaɲei, asaxıa № 47 ianəu eipş.

Aɬər aneizgaxalakˌı isɔrʈʈəuɲ. Uərt rsorʈueiţ x-sorʈəkˌnə: akˌʈi asorʈ — iɬɲanə ickıanə iqazarouɲ; aybaʈi asorʈ—uəi ineiçanə, axa ibziianə ickıanə iqazarouɲ, axɲaʈi asorʈaxı iaanxo zegıə.

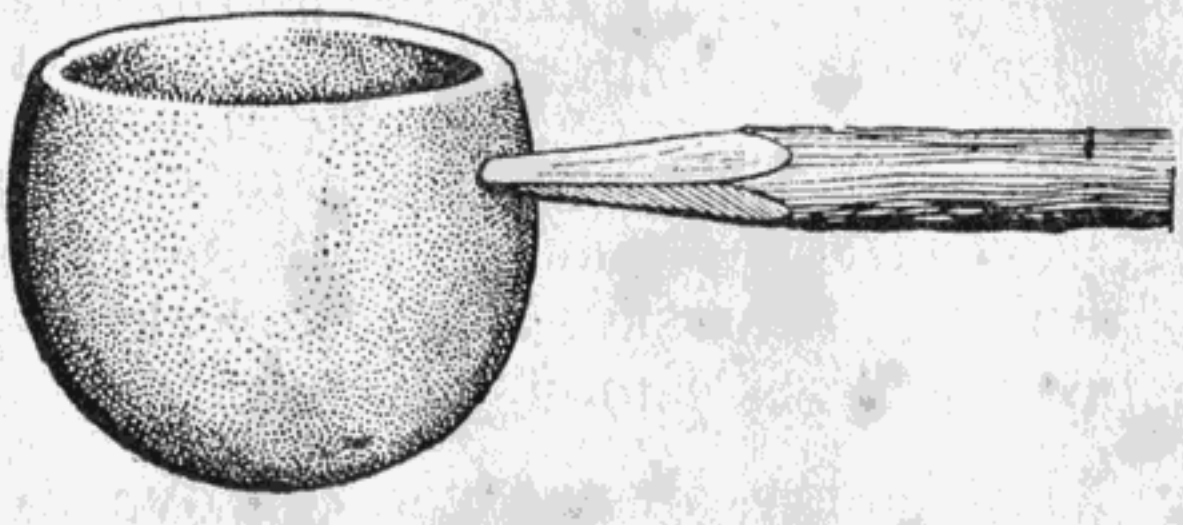

Asaxıa № 47. Aɬer ҧəxga akˌuaɲei.

Agıərt, aҧəxraan ikˌapsakuoz iquaquou, uərt pſsorʈkˌ-ɬa ipxıaʒouɲ, tiʈəsgıə ixuartam, uəi uəryar qaloiţ, mamzargıə uaʈkˌas iuərşueiţ.

Akˌʈi asorʈ aʈei, akˌʈii aybaʈii asorʈkua ahai tiʈəs xara qara ianəſtʈəu, iuəmazar, zegıə aʒəigar kıaad rəkˌurşanə aʈa-ckıa ma aʃəʃ-ssa rəbʈaçanə 16 kˌil. (1 puətkˌ) zkˌua aeſəkˌ itaçanə axə qapanə iɑəkuəuçoiţ.

Aybaʈi aʈa sorʈ, aʒəigar kıaad rəkumərşakˌua, 64-80 kˌ. (4-5-ba puət) zkˌua aeſikˌı aʈa ma aʃəʃ rəbʈaçanə itouçoiţ; axpaʈi asorʈ ubas 12—15 put zkˌua aeſikˌı itouçoiţ.

Aƚər ztaçanə iɥapou aeʃik̩ı xara iđəkuçaꝶəu iakurşaꝶəuɲ ayxək̩ rɸəi agutanəi adaɥ, mamzargıə alabarxuaʒarɟikua ɟəmoı ssala iadɥapalanə. Ubas aƚər zeipşrou eipş ala uɲak̩ovk̩a azəqauçaueiţ.

Aʒən z aƚər aɟaxra.

Iarbanzaalak̩ıgıə nxarak̩ aɸə, bahɥa xuɥək̩ zmam şamaxamzar oyə dəqam, zegıə irtaxəuɲ aʒən azə ƚərk̩ aɟaxra. Ubri azəħan, — ƚər ɟaxərtas ibziouɲ xazə pərxaga axıamauşa – daɸa maꝶak̩ axıəqam, iaxıəlaʃcarou, iaxıɟaak̩ɟam, iaxıyaraɟam, maɥk̩ ahaua axıasşa, axa açaa – axıta axıaməsşa.

Aƚərkua işak̩uxalak̩ı-ħa ijɲanə eikumpsak̩ua iraoıanə eivaçanə aɲolk̩ak̩ua irəkuəçarouɲ; a-polk̩aɸə iaxıəkuəço çaqa akıaad rəçaçaꝶəuɲ, xəxıgıə akıaad rəkuərƚər qaloiţ. Aƚərkua axıəkuəu aɲolk̩aɸə eikuməɟk̩ua, ak̩əi-ak̩əi eidəmk̩ıəslo iqazarouɲ.

Aʒənra es-yəmɥəbɟa rəʃtaxı, aapən es-mɥəbɟa aɟaʃə umanə aƚərkua axıəʃtou uneinə urəxuapşueiţ, apxastaxara—abaara ialago – aləuxueiţ. Aƚər ʃtaçarta təp es-pxənra k̩ıərla açarmakıa alaçanə iƚlaꝶəuɲ aaigua—sigua zegıənqara, aƚər anəʃtam, nasgıə aţəyşa bəlnə—afyə tarɥəzarouɲ pətraamtak̩ a-dezinfek̩cia azəħan. Aƚərɟaxərta təp əqamk̩ua iqazar, uəsqan aƚərkua aeʃik̩ı iaxıtou məzk̩axıə znək̩ itəxnə eiləpşaalaꝶəuɲ, ipxastou alxnə aeʃik̩ı eita xyanə iuɟax'ueiţ.

Akətarɸə eiharak̩ ƚər ɟaxərtas irəmouɲ alaoıura; iara uaqagıə, işak̩uxalak̩ı-ħa ak̩umk̩ua, xəxı işəsħaz eipş ala iqaçaꝶəuɲ, mamzar aʒən—ƚər işak̩uxalak̩ıħa alaoıuraɸə eilauɟər dəuk̩ axəmçk̩ua eilabaa icoiţ, uəi aqnəꝶ aʒən ƚərda uaanxoiţ.

Abahya çəçəndra.

Apsnə adgıəl iazlaţaţou,—iazlabziou ala, anxaʒa rənxaraɸə daara məcəxuə kˌər iapsouɲ açaçəndra, izban akˌuzar daɸa ĥərkˌ eipşəmkˌua ianeitouhalakˌı ayəşəkusa idərkˌnə feida dəu aanaſtuua ialagoiţ.

Ari akˌulıţura aqaçara məcxuə ixarqəm ixıantam, anəĥgıə məcxuə eilnaxuam; zegıənqara eizeipşnə iaaʒoiţ: anəĥapſ dgıəl, adgıəl eikuaʇa, apsləmʒ dgıəl, apsləmʒəi anəĥapſi eilanə iqou adgıəl aɸə uĥa zegıə rɸə. laha eiоınaſoiţ anaarakua agaraxıţii agaramrataĥaraxıţii agankua-naarakua (склоны).

Nxayʃakuakˌ, ſoukˌə, açaçəndra ialçua afeidala macara zxə nəquzgoua raʃaʒouɲ, daɸa kˌulıţurakˌ iaſtamlakˌua, izban akˌuzar, açəçəndra ckıa iqauçar afeida bziaʒanə iaanaſtueiţ.

Açəçəndra ĥər ianakˌuzaalakˌgıə axu bzianə iamouɲ daɸa ĥərkˌ eipş aaxuay dqamlakˌua ĥa inxanə ipxastaxom; egıa umazargıə iaraznakˌ iutiueiţ. Açaçəndra iaaʒanə afaradagıə, ialərxəueiţ avarenia, nasgıə akˌandiţerkua rɸə afaţ-xaakua irəlarçoiţ, ubas içagıə.

a) **AÇƏÇƏNDRA** arɸiara. Açəçəndra ɸioiţ (раѕмно жается) rakˌuala („paçala—усами“) asaxıa № 48 iş. eipş. Açəçəndra iaſtueiţ arakˌuakua, uərt arakˌuakua rquarţrakua rɸə ialnagoiţ açəçəndra eitahaţ pəşkakua (образуются молодые растения). Abart eitahaţ xuɥkua—pəşkakua rouɲ açəçəndra ɲlanţacia azən eiţahaţəs ibziou.

Aiţahaţ bzia qalarcə—uouracə utaxəzar aitahaţ xuɥkua axıəçəuxəşa aaʒarta agriadkˌakua rɸə adgıəl eilarĥanə, aça ckıanə haskˌıən açamkˌua iqazarouɲ. Uəs adgıəl rəguʒanə iqamzar, nasgıə ahaskˌıən açiaazar, arakˌuakua rquarţrakua rɸə irəliaauam aitahaţ, irəliaaʒargıə izɸeixom,—inaqaxoiţ. Aitahaţ xuɥkua aquarţra iamanaçə, adakua bzianə irouracə, adgıəl ckıa iamadanə iţərqacaţəuɲ.

Arakua-quarʈrakua rɸə irəmou aitahaʈ-xuɥkua ckıa adakua anərklakı aquarʈra iavakna arakua xəuɥoiţ, iara aitahaʈ xuɥə axala ckıa aɸeibnatarazə. Ubas işəsħaz eipş, arakua — quarʈrakúa zaa, aapənnaçə iɥərqacanə iqazar, uəsqan apxənra aguta aqənɜa rɸeibərtoiţ, apał ʃtərxueiţ aitahaʈ xuɥkua, ubas aitahaʈkua rɸeibətanə ianəqala, nas ialşoiţ açəçəndra ɲlanţaciaɸə,—rtəpaɸ eitouharc.

Aitahaʈ bziaxaracə — ioɪuoɪuaxaracə, rakuak aɸə inəʃɥəm yba rəda eitahaʈ. Nasgıə aitahaʈə zənɜa aɸarəoɪuoɪuaracə, apał bzianə iſtnaxərcə, açəçəndra eitahara

Asaxıa № 48.
Abahɥa çəçəndra. Açəçəndra rakuala aɸiaſa.

aamta qalaanɜa, aamtala eitouhar qaloiţ aɸeibnataracə auac-rɥəra axıuəmou auətra dgıəl-agriadka aɸə.

Ubas adagıə, aapənra aaua ialagaanɜa, uərt aitahaʈkua rdakua ckıa rɸədmərоɪuoɪuakua işəqou, irələiaaz, ranaʒa (от маточной плети) irəquganə eitarhaueiţ eilarſſanə iguɜanə, auac rɥəra zmanə iqou agriadkaɸ. Aitahara aan agriadkəei-agriadkəei rəbɥara irəb. tbaaras 18 s. (4 verş.), nasgıə aitahaʈkuei aitahaʈkuei rəbɥara irəmazarouɲ auras 13 s. (3 verşokək). Eitahan ſtaxı irəkuʀaʈəuɲ aɜə bzianə.

b) **AÇƏÇƏNDRA ƤLANŢACIA AQAÇARA.** Açəçəndra, ƥlanţaciaķ aҧə iqaloiţ ibzianə 4-5 şəkusa, uəi anays açəçəndra ƥlanţacia ua iaxganə daҧa dgıəlķ aҧə irҧəcnə iqaçaҧəuƥ, mamzar 4-5 ş. rnayəs qabaa adəubalar amala uqabaa arʒueiţ, egızəqalom.

Açəçəndra ƥlanţacia azə adgıəl zҧəuƥ açauəlara 22-27 sanţ. (5-6 verşoķ) amanə, nas uəi adgıəl rəţҧəuƥ ¡Ţxıou iłxıou raxu uaçla.

Açəçəndra daara bzia iaboiţ auac rţəra, ubri aqnəҧ açəçəndra axıəqouçoua iagəmķua iataҧəuƥ auac-rţə.

Açəçəndra eitouhar qaloiţ agriadķa aҧə, nasgıə ialşoiţ griadķa qamçaķua, eicərxuxuala eitouhar aḃahıaҧ, uəi iazķnə iaxıuəmou auıasţķaҧ eitouharc.

Açəçəndra ƥlanţaciaҧə aicrəxuxuxuei-aicrəxuxuei rəbţara iamazarouƥ 71-88$^{1}/_{2}$ sanţ. (1-1$^{1}/_{4}$ arſən) atbaara, nasgıə açəçəndra təpkua irəbţazarouƥ 71 sanţ. (1 arſənķ) aura.

Açəçəndra agriadķaҧə aitahara aan, agriadķa iartoiţ atbaara 1.06 meţr (1$^{1}/_{2}$ arſən), aura şaqa utaxəu, ubri agriadķaҧə eitouhaueiţ 3 riadķnə aura 71 sanţ. (1 arſ. bţaçanə.

Açəçəndra aitahara qaloiţ apxən anţamtaz senţiabr mzazəi, nas aapənəi. Apxən aitahara zəbziou ubri azouƥ, uəsqan eitouhaz aapən iҧaloiţ. Pxənҭəigıə aapənҭəigıə aitahara aamta iaxəmparouƥ, apxən senţiabr sħeiţ-ħa avgusţ 15 idərķnə iqaloiţ aitahara, aapəngıə ubas perual anţamtazə iarķnə. Aitahara aamta iaxəpar, açəçəndra apaî azəmķəķua ipxastaxar iyar qaloiţ.

Ubas ala, aitaharta adgıəl rxıanə, aitaharta təp eikuîanə—ixianə ianəqala, ialagoiţ aitahara; aitaharaҧ auac amanə, anəî guʒanə iaxıəqou baha-xuıţəla (совком) mamzargıə naƥəla adgıəl aatəzaanə itourgəloiţ açəçəndra eitahaҭ. Aitahara aan ckıa iacpəħanə eitouharouƥ, adakua eilamgakua, irəoɪuoɪuanə anəî iamadanə, anəî-guʒa rəkupsaҭəuƥ.

Aitahaʯkua eitahamxarouɲ içauəlaʃanə, aʃaɲə axudaʃa iaxməʃkɻua (корневая шейка), nasgıə iharakɻjamkɻua. Içauəlanə eitahau açəçəndra aɸalara maɥзaxoiţ, ubas iharakɻjanə eitahaugıə zɸeixom, izban akɻuzar aşoura, amra uĥa anaslakı adgıəl məcxuə iyoiţ, iargıə nəkublaa icoiţ.

Eitahan ʃtaxı aməş bziazargıə, akua kɻədəbganə iauazargıə iaxmərpakɻua aзə rəçaʁaʯəuɲ rʃaɲkua.

Ubri adagıə uərt eitouhaz açəçəndrakua ckıa rɸeibərtaanзa, rpaĭkua oıuoıuxaanзa znə-zənla aзə rəkuʁalaʯəuɲ.

Apxən aʃaɲə ʃaakɻnə iqazarcə, eitahan ʃtaxı iqaloiţ iqouçaracə, izəlşo izə, aʃaɲə akɻuşa-məkɻuşa auac rʧə akuupsarcə.—Uəi naxəs aɲlanʧacia iataxəu uəi auɲ: aça ckıanə haskɻıən açamkɻua, eikurĭanə iqazaracə.

Açəçəndra adgıəl bzia, bzia iaxıaboua aqnəʯ lassə iafoiţ—innarʧoiţ arʧəra iamou, ubri azə iataxəuɲ esəşəkusa aɲlanʧacıa arʧəra atara. ɸayratagalan auac rʧə iqıanə iaçauəpsoiţ, nas aapən bahala ianəuzua auac adgıəl ialakɻnə iuzəueiţ.

Alpxənrakɻ açəçəndra ʃata ialnagaua arakɻua məcxkua (плети) aməxlaʯəuɲ, mamzar eilapanə ianəqalalakı aɸalara maɥxoiţ, nasgıə araĭaraan anəĭ eilarĭĭara uzazuam.

Aĭər bzianə iraʃanə izɸaloua açəçəndra ɲlaʧacia iataxəuɲ iumazar, apxən ianɸou, iaçaupsaracə amɸʯəşəla (опилки) mamzargıə aʁa qaqa xxnə, aĭərkua adgıəl iamqıəʃracə, nasgıə adgıəl aʃaakɻəra nnakɻəlarc.

Iĭəu, iqalaz açəçəndra aizgara iaha eioıəuɲ ʃəbʧaanзa, amra maɥnə ianşua, aзaзa akubanə ianəqou, aməş anəbziou.

Aɸəxra aan işakɻuxalakɻgıə-ĥa akɻuəmkɻua axuaʧkua şamou, itəməjjakɻua, imərbəçəkɻua-imrartəkɻua aʃʃəĥa ɲaʧəu akuçanə iɸəxʯəuɲ, mamzar lassə ipxastaxoiţ, aqabaa

arɜueiţ. Nasgıə iztouçoua aiaſɥik., mamzargıə ak.arzink.a xuɥəzarouɲ, qarak. 5-5$^{1}/_{2}$ k.il. (12-13 gıəruanka) ireihanə iuztaçom, ipxastaxoiţ, eilaquaquoiţ aqnəᵽ.

Iɸəxəu atəp iəkuəuçaanɜa—iutiaanɜa xıſaſarak. aɸə qazarouɲ, mamzar lassə ik.anɜoiţ ibaaueiţ.

Xara tiᵽəs iſtᵽəzar, uəsqan iztouçoua aiaſɥik.kua xuaɥkuazarouɲ 4-5 k.il. (10-12 gıeruanka) ireihanə ak.ə iuztaçom,—iantouçoua iţaţou hask.ıənzargıə ʃəʃəzargıə ak.ə açazarouɲ.

v) **AÇƏÇƏNDRA SORŢKUA.** Art asortkua urəs-bəzſala ihamħozar psəſala uəsgıə ihamam.

N o b lı-La k.s ţ o n a—iſɲaxoiţ, ixaauɲ, axuğıə bzianə iamouɲ.

Lui-Gotıe (Луи-Готье)—iſɲaʃamk.ua abʃara aɸə iqouɲ, ixqıaqıa-zəgıəʃſa iqouɲ, iazʃəqapſəuɲ. Ianəſlak.ı naxəs iaxıəſtou lassə ipxastaxom, ubri aqnəᵽ iaſtouɲ „промышленный сорт“-ħa.

D e iɥ-E v e r n—məcxuə iɸaloiţ—k.rəzəɥhaua sorţəuɲ. Iſpaxoiţ iaazʃəznə, feida zlou sorţəuɲ a-ɲroməişlenni k.ulıţuraz. Ipasouɲ, rapxıa iqaloiţ.

Ş a r ɲ l e s məcxuə iſɲaxoiţ, k.rəaɥhaueiţ, aɸalara raʃouɲ, zegırəla ak.əzgəm sorţəuɲ.

Ananasnaia—ɲroməişlennəi sorţəuɲ, aiharak. ak.anditersk.—faᵽə-xaakua rzə ibziouɲ.

A X K U A.

Aşţran.

1. Kunagala aîər çla şeitahaꝑəu . . . . . —
2. Anxayə inxara-nçəraꝑə aîər bahɥa zəzkəu . . 1
3. Apsnə adgıəl ianaaloua aagləx aîər sorţkua . 3
   a) Aɟakua 4
   b) Ahakua 4
   v) Aţamakua 4
   g) Abħakua 4
   d) Amandarinakua 5
   e) Aɲaţərkalkua 5
   ƶ) Alimonkua 5
   z) Arasa 5
   l) Aca-ɥereşnia 5
   m) Abahɥa xuərma 5
4. Abahɥaz atəp bzia aləxra 6
5. Eilərga bzia zmou aitahara 8
6. Apaî rꝑaſa 11
7. Aîapəqap zegıə jlala işeipşəm eipş, adgıəlgıə eilərxəueiţ 19
   1) Aɟaçla 19
   2) Ahaçla 20
   3) Aţamaçla 21
   4) Acaçla 21
   5) Aca-vişnia 22
   6) Abħaçla 22
   7) Arasaçla 22
   8) Araçla 22
   9) Abgəʒarəi abaʃəi 23
   10) Axuərma, alaha, amja 23
   11) Aməçməq 23
   12) Abia 24
   13) Azetən 24
   14) Amandarinei, aɲaţərkaləi alimoni . . . 24
   15) Aʒaxua 24

Aştran.

8. Anəƚəi anəƚçei 25
9. Anəƚ aarəxra 27
10. Aitaharta təƶaakua 30
11. Abahɥa ɲlanra 31
12. Aitahara aamta 35
13. Aitahara aɸazərxıara 36
    a) Aitahara aan adakua zxəʇʇara 37
    b) Adakua rərpsaara 38
    v) Amaxutakua rxəʇʇara 38
14. Açlakua reitahara 39
    a) Aitaharta təƶaa atrəckıaara 39
    b) Aitaharazə adgıəl azərx'iara 39
    v) Aitahartakua rɸə aʇyankua rarsra . . . 40
    g) Atəƶaara adgıəl tapsara 40
    d) Aitahartaɸə aſakuərgəlara 41
    e) Aitahara aan adakua anəƚ rəkuəpsara . . 43
    ƶ) Aʇyan adħalara 44
15. Eitahau açlaxuəɥkua rxəlapşra 45
16. Aƚər-çlakua rxəlapşra 47
17. Aƚər ɸayra acxəraara 50
18. Açlakua aƚər ɸalara rquaçra 50
19. Aƚər-çlakua rɥəmazara 52
20. Aɥəmazarakua rəxuƚʁra 56
21. Abahɥa pxastazʁəua axuaɥakua 57
22. Açlakua axuƚ rəkuʁara 65
23. Axuƚ kuʁagakua 67
24. Abahɥa ataxȷa 69
25. Aƚər eizgarei auɲakovkarei 69
26. Aɜənaz aƚər aʇaxra 71
27. Abahɥa çəçəndra 72
    a) Açəçəndra arɸiara 72
    b) Açəçəndra ɲlanʇacia 74
    v) Açəçəndra sorʇkua 76

1 р. 20 к.

619

КВФ 74-211